Dokumentinformasjon:

Rapport navn:	Kulturhistorisk stedsanalyse – DIVE analyse for Kvitsøy
Oppdragsgiver:	Kvitsøy kommune
Oppdragsansvarlig:	Ordfører Stian Giil Bjørsvik
Utgave / Dato:	2 / 14.12.2022
Prosjekt:	22130 Kvitsøy DIVE analyse
Leverandør:	TRAFO Arkitektur as Tollbodgaten 2 4836 Arendal www.trafoarkitektur.no Siv. ark MNAL Ingunn Hylen Thomassen Arkitekt MNAL / Master Urbanisme Tove Linn Tjersland Siv. ark MNAL Dagfrid Bråtane
Layout:	TRAFO arkitektur
Kvalitetskontroll:	Arbeidsgruppa
Forsidebilde:	Ydstebøhavn, foto: Kvitsøy Historielag.

INNHOLD:

DIVE analyse ..... side 3

Trinn 1 – BESKRIVELSE side 7

- Tid/rom matrise – Viktige hendelser på Kvitsøy ..... side 8
- Ydstebøhavn utvikling ..... side 43
- Leiasundet utvikling ..... side 44

Trinn 2 – SÆRTREKK side 46

- NATURGITTE LANDSKAPSELEMENTER
  - Kvitsøys geografi og plassering ..... side 48
  - Landskapet ..... side 50
  - Kulturlandskapet ..... side 52
  - Steingjerder ..... side 53
- HAVET SOM SAMFERDSELSANLEGG
  - Sjøveien - Leia ..... side 55
  - Kvitsøy Fyr ..... side 58
  - Kyststasjonen og lostrafikk ..... side 59
  - Andre sjømerker ..... side 60
- HAVET SOM RESSURS
  - Hummerfisket ..... side 61
  - Hummermuseet, fiskemottaket på Grøningen ..... side 65
  - Fiske: Silde- brisling- og rekefiske ..... side 67
  - Sildeoljefabrikken ..... side 69
- VIKINGTIDEN
  - Steinkorset ..... side 71
  - St. Clemens kirken ..... side 73
  - Andre fornminner fra eldre tider ..... side 75
- KVITSØY KIRKE side 76
- BEBYGGELSESSTRUKTUR
  - Karakteristisk bebyggelsesstruktur ..... side 79
  - Gårdsbebyggelsen ..... side 81
  - Sjøhus, naust og bryggeanlegg ..... side 82
  - Strandsitterenes bebyggelse bolig og sjøhus generelt ..... side 86
  - Strandsitterenes bebyggelse kombinert bolig og sjøhus ..... side 87
  - Enkeltbygg, strukturert etter landskap og vei ..... side 89
  - Sandnespanner og skifertak ..... side 93
- INFRASTRUKTUR
  - Stier og forbindelseslinjer ..... side 94
  - Gløtt og smett ..... side 95
  - Veiforbindelser ..... side 96
- KRIGSMINNER 2. VERDENSKRIG
  - Badet ..... side 97
  - Kaserner ..... side 98
  - Andre krigsminner ..... side 99
- BYROM / FELLES MØTEPLASSER
  - Dampskipskaia i Leiasundet side100
  - Gamlekaia i Ydstebøhavn ..... side 101
  - Essotomta i Ydstebøhavn ..... side 102
  - Fiskemottak i Ydstøbhavn ..... side 103
  - Grønnstruktur side104

Trinn 3 – VURDIVURDERING side 105

- Verdi og muligheter ..... side 106
- Verdi- og sårbarhetsmodell ..... side 107

Trinn 4 – HANDLINGSROM side 130

- Aktivering – kulturhistorisk handlingsrom og rammer ..... side 131
- Gjeldende føringer ..... side 132
- Aktivering av særtrekkene ..... side 139
- Generelle retningslinjer for Kvitsøy ..... side 139
- Retningslinjer innenfor analyseområdene ..... side 146
- Virkemidler ..... side 153
- Prosess og gjennomføring ..... side 153
- Kilder ..... side 155

DIVE - analyse

En DIVE analyse er en kulturhistorisk stedsanalyse. På riksantikvarens hjemmeside, www.riksantikvaren.no finner en veilederen til analysen. Veilederen for bruk av DIVE - analysen er et resultat av prosjektet Communicating Heritage in Urban Development Proscesses (Co-Herit 2007-08).
Riksantikvaren fikk i 1999 i oppdrag fra Miljøverndepartementet å starte arbeidet med kunnskapsutvikling og veiledning innen by- og tettstedsutvikling. En del av dette arbeidet var å utvikle en kulturhistorisk stedsanalyse som kunne brukes i praktisk planlegging. Riksantikvaren har ved hjelp av Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) gjort en kvalitativ undersøkelse av et utvalg stedsanalyser. Dette var kunnskapsfundamentet bak Riksantikvarens engasjement i Interreg - prosjektet Sustainable Historic Towns, der direktoratet i samarbeid med forskere, arkitekter og kommuner utviklet prototypen på DIVE-analysen i 2005. Analysens navn DIVE, kommer av de engelske ordene Describe (beskrive), Interpret (fortolke), Valuate (vurdere), og Enable (aktivere), hvilket beskriver de fire hovedtrinnene i analyseprosessen. Samtidig er navnet et bilde på at man i analysen dykker (engelsk dive) ned i historien, med utgangspunkt i nåtiden. DIVE - analysen henter systematikk fra både planfag og kulturhistoriske fag, og strukturen samsvarer med prosesslogikk slik den er utviklet innen moderne kommunikasjonsforskning.

I korte trekk kan en si at analysen skal se på hvordan stedet kan utvikle seg ved å ta utgangspunkt i at de kulturhistoriske elementene er en ressurs for videre stedsutvikling.

Analysen gjennomgår 4 trinn:

1. trinn: skal belyse analyseområdets historiske karakter ved å samle informasjon om analyseområdets opprinnelse og utvikling ved å dykke ned i "det historiske rom og kunnskapstank."Systematisere den innsamlede historiske informasjonen og beskrive og formidle kunnskapen om analyseområdets historiske karakter.
2. trinn: skal belyse analyseområdets historiske betydning ved å fortolke analyseomårdets historiske kontekster, undersøke analyseområdets historiske lesbarhet og tilstand og beskrive / formidle analyseområdet historiske betydning.
3. trinn: skal belyse analyseområdets kulturhistoriske verdier og muligheter ved å vurdere kulturarvens kvaliteter og verdier, undersøke kulturarvens utviklingspotensial og sårbarhet. Beskrive og formidle kulturarvens endringskapasitet.
4. trinn: skal definere analyseområdets handlingsrom, foreslå forvaltningsstrategier og prinsipper og vurdere aktuelle virkemidler og tiltak.

DIVE - analysen for Kvitsøy er utført i samarbeid av en arbeidsgruppe bestående av:

Gruppeleder:	Kvitsøy kommune v/ordfører	Stian Gill Bjørsvik
Sekretær:	TRAFO arkitektur v/	Ingunn Hylen Thomassen Tove Linn Tjersland Dagfrid Bråtane
Deltakere:	Rogaland fylkeskommune v/kulturvern	Elin Taranger
	Rogaland fylkeskommune v/kulturvern	Ingvar Kristiansen
	Kvitsøy kommune v/	Mona Svela
	Kvitsøy kommune v/	Helge Koll-Frafjord
	Ressurspersoner Kvitsøy	Anders Olsen Helge Tou for Kvitsøy Historielag Eivind Ydstebø Helene Nordbø

Kommunen er oppdragsgiver, eier og prosjektleder. Kommunen har bidratt aktivt i analysearbeidet. Det er blitt avholdt jevnlige arbeidsmøter vår og sommer 2022 med 2 fysiske møter og 2 digitale møter. I forbindelse med de fysiske arbeidsmøtene på Kvitsøy er det også arrangert folkemøter der alle har vært invitert. I møtene er de ulike temaer og historiene diskutert. På det første folkemøte forsøkte vi å samle inn historier fra de 3 ulike analyseområdene. På det andre folkemøte diskuterte vi 3 scenarier for mulig utvikling på Kvitsøy.

TRAFO har ledet arbeidet med DIVE analysen og sammenfattet arbeidet i denne rapporten.

Rapporten er utført på bakgrunn av diskusjoner i arbeidsgruppen, folkemøtene og i dialog med Kvitsøy kommune. Men i oppsummeringen av analysen, trinn 4 er det i stor grad konsulentens faglige råd og anbefalinger som kommer til uttrykk.

Sammen med oppdragsgiver ble det vurdert at analysen skulle utarbeides for tre delområder:

- Ydstebøhavn
- Leiasundet
- Hummerparkene

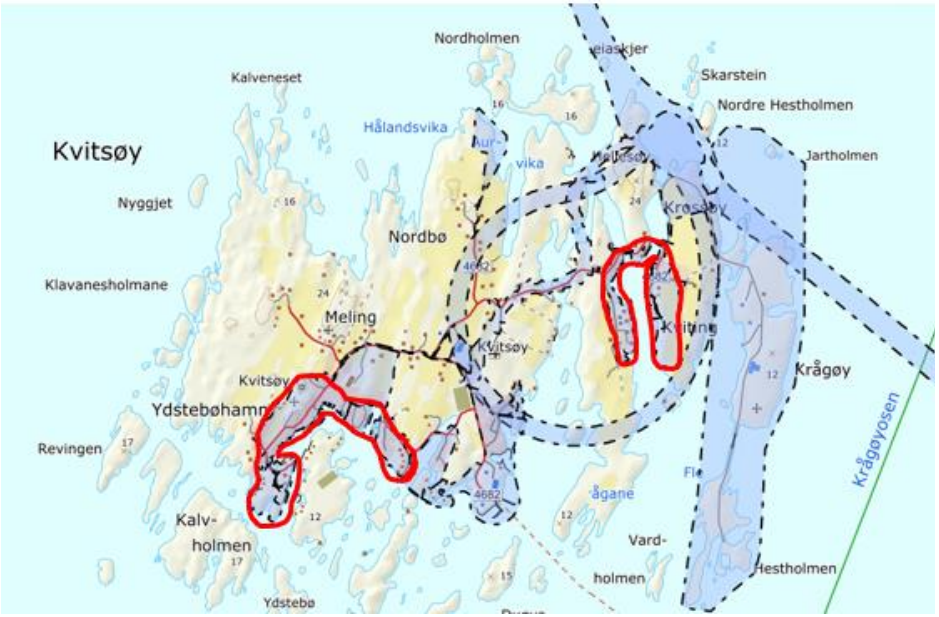

Kartet viser markering av de to tettstedene med rødt, Ydstebøhavn til venstre og Leiasundet til høyre.

De 6 hummerparkene er markert på kartet over.

.

Analysen er utført på bakgrunn av tilgjengelig informasjon og ressurser i gruppen på gjennomføringstidspunktet. Det kan derfor forekomme feil ved manglende informasjon og utilstrekkelig kontroll. Kartene som er utarbeidet gir et bilde av tendenser, men vil trolig inneholde feil siden det ikke er utført et grundig registreringsarbeid. Det kan også finnes enkeltelementer som ikke er fanget opp innenfor denne helhet.

DIVE analyse for Kvitsøy

Ydstebøhavn, Leiasundet og Hummerparkene

Kvitsøy er et særegent sted ytterst i havet. På noen værbitte øyer har folk bygd sine hus og naust og funnet grunnlag for et livsopphold, slik beskriver kommunen selv sin kommune i oppgavebestillingen.

Det finnes to tettsteder på Kvitsøy Ydstebøhavn og Leiasundet som begge har en lang historie og er rike på kulturminner. Kommunen er selv bevisst på ønsket om å ta vare på sine kulturminner som de ønsker skal være tilgjengelige for både fastboende og besøkende, samtidig som det må skje på en bærekraftig måte.

Kvitsøy kommunen jobber sammen med Rogaland fylkeskommune med prosjektet «levende kystkultur». Kommunen har fått støtte av Riksantikvaren som har foreslått at kommunen benytter «DIVE» som analyse- og prosessverktøy. En DIVE analyse vil være relevant, ved å bidra med direkte kunnskap om kvaliteter, muligheter og vise et handlingsrom, inn mot flere av tiltakene som er vedtatt i kommuneplanen:

- Nye reguleringsplaner for Leiasundet, Ydstebøhavn og Grøningen
- Byggeskikk og estetikkveileder
- Besøksstrategi for Kvitsøy

Kvitsøy står ovenfor sin største endring med ny fastlandsforbindelse via Boknafjordtunellen og prosjektet Rogfast. Denne endringen vil knytte Kvitsøy nærmere til både nord og sør i Rogaland fylke.

Kommunen beskriver selv i kommuneplanen hvordan en står i et spenningsfelt, mellom det sårbare kystsamfunnet, med kulturminner og landskapsvern, som skal avveies mot vekst og utvikling som nå får helt nye muligheter. Kommunens visjon er:

Kvitsøys særpreg og kvaliteter som bærekraftig og levende kystsamfunn skal bevares, og samfunnsutviklingen i fremtiden skal skje med sterk grad av lokal styring og medvirkning.

Kvitsøy kommune har også utarbeidet en kulturminneplan der de skriver:

«Gjennom å bevare de kulturminnene som danner en fellesskapsfølelse og tilhørighet og som ivaretar øyas særpreg velger man å skape en framtid med fotfeste.»

Målet /Visjonen for vårt arbeid er at Kvitsøy både får kunnskap og forståelse for sitt særpreg og unike kvaliteter, slik at de klarer å ta vare på sitt særpreg og identitet gjennom de store endringsprosessene kommunen nå står ovenfor. Vi håper at en kan komme ut av denne prosessen og se at nye Kvitsøy bygger på kjent historie og utviklingstrekk, slik at en rett og slett kjenner seg igjen som Kvitsøybuer.

TRINN I – BESKRIVENDE

I første del av analysen etableres en kunnskapsbase for vurderingen av kulturarvens verdi og muligheter i stedsutvikling. Kunnskapsbasen er en beskrivelse av de naturgitte og kulturelle forutsetningene for utviklingen av analyseområdet. Den skal belyse viktige utviklingstrekk og vise sammenhengen mellom Kvitsøys historie og dagens omgivelser.

Som metode for å beskrive og systematisere stedets utviklingstrekk og historiske hendelser, benyttes en tid- og rom matrise. Utviklingshistorien er ordnet kronologisk – slik at man med utgangspunkt i nåtiden følger sporene bakover i tid og avdekker lag på lag – i tråd med metodikken.

Trinn I - TID / ROM - Viktige hendelser på Kvitsøy

Periode	Omverden og tendenser	Kvitsøy kommune / region	Kvitsøy
2022 - fremtid	Bærekraft, miljø. Fase ut oljenæringen og omstilling til det grønne skifte skyter fart	Fergefri E39 fra Kristiansand til Trondheim med RogFast prosjektet over Boknafjorden blir ferdigstilt. Rogaland Nord og Sør bindes sammen.	Landfast veiforbindelse trolig ferdig 2033…. Nytt kommunehus og ny skole… Tradisjoner videreføres: Hver nyttårsaften inviterer ordføreren alle Kvitsøybuer med på fakkeltog opp til kopi av det gamle vippefyret for å tenne dette, Kvitsøys tusenårssted.

Eksisterende funksjoner i 2022

Vi har registrert funksjoner i Ydstebøhavn og Leiasundet. Kartene viser hvilken bygningstype som er registrert i matrikkelen på den enkelte eiendom. Her er det feilkilder. Det er viktig å understreke at ved eventuelle søknadspliktige tiltak, vil søknaden bli vurdert opp mot gjeldende regulering. Det betyr at selv om et byggverk viser med en bygningstype i matrikkelen, så kan planen for området si noe annet. Registreringene er gjort for å forstå helheten i de to tettstedene.

YDSTEBØHAVN

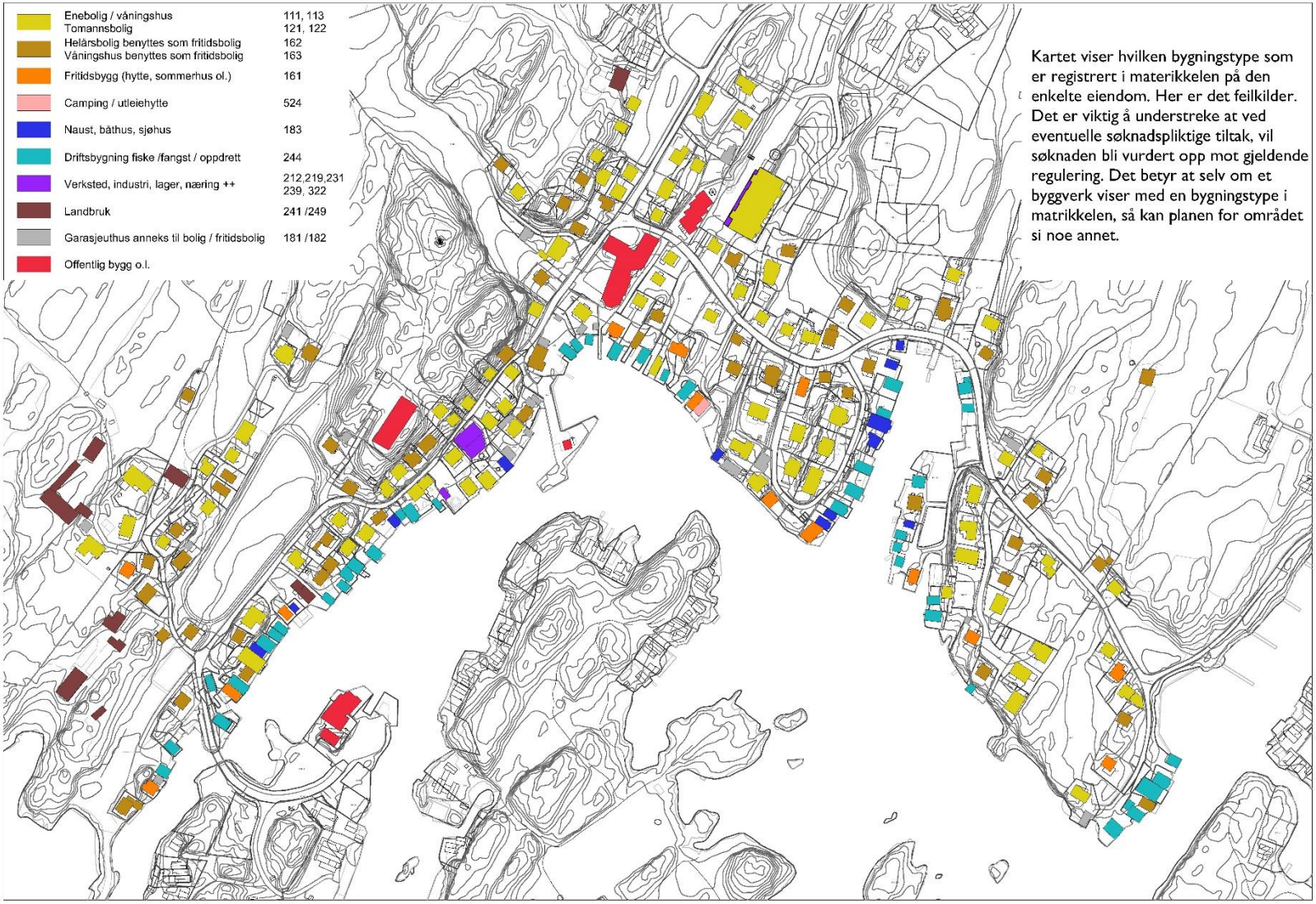

LEIASUNDET

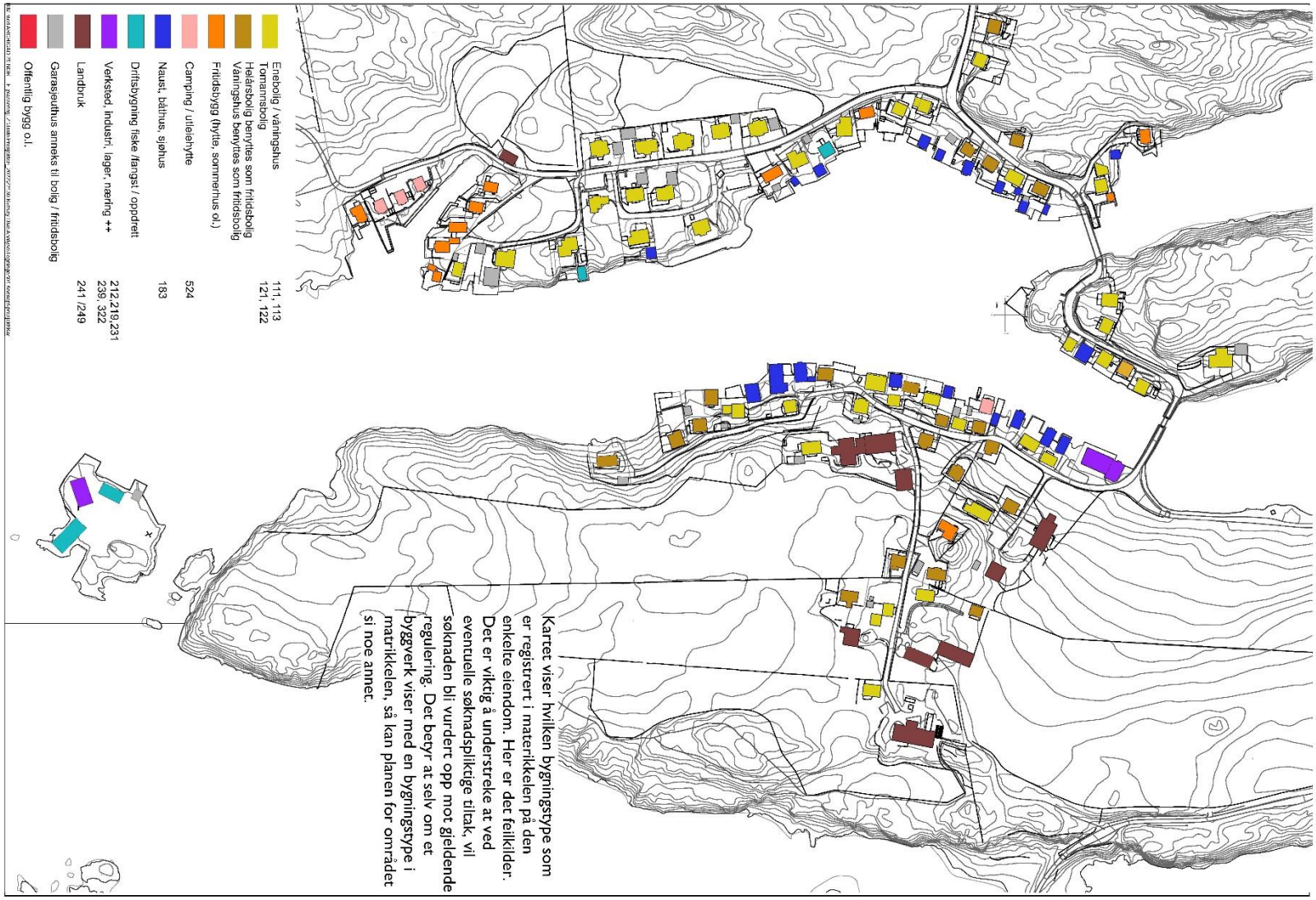
Enebolig / våningshus 111, 113
Tomannsbolig 121, 122
Helårsbolig benyttes som fritidsbolig
Våningshus benyttes som fritidsbolig
Fritidsbygg (hytte, sommerhus o.l.)
Camping / utleiehytte 524
Naust, båthus, sjøhus 183
Driftsbygning fiske /fangst / oppdrett
Verksted, industri, lager, næring ++ 212,219,231 239, 322
Landbruk 241 /249
Garasjeuthus anneks til bolig / fritidsbolig
Offentlig bygg o.l.
Kartet viser hvilken bygningstype som er registrert i matrikkelen på den enkelte eiendom. Her er det feilkilder. Det er viktig å understreke at ved eventuelle søknadspliktige tiltak, vil søknaden bli vurdert opp mot gjeldende regulering. Det betyr at selv om et byggverk viser med en bygningstype i matrikkelen, så kan planen for området si noe annet.

Periode	Omverden og tendenser	Kvitsøy kommune / region	Kvitsøy
2021-2000	Data IT teknologi Bærekraftig utvikling	Stavanger forbereder seg på grønn omstilling i forhold til oljenæringen. Kommunene rundt Stavanger har utviklet seg til boligbyer og i større grad vokst sammen med Stavanger. Befolkningsvekst i regionen, selv om den er flatet ut de siste årene.	Jevn befolkningsmengde på Kvitsøy gjennom perioden. Det har vært satset på nye boliger og boplikt er innført. Kommunen opplever at mange hus benyttes som ferieboliger gjennom arv. 2021 Gallristakitt åpnet 11. august. Bilder av Kvitsøys kjente kunstner Lauritz Haaland 2021 juni Restaurant Grøningen åpner på Kvitsøy. Kvitsøy fyr er i Kystverkets eie og det eldste fyret i Norge som fortsatt er i drift. Hummerklekkeriet ble formelt åpnet under hummerhelgen 2015. Klekkeriet tilhører hummermuseet, en informativ oplevelse om hvordan klekking av hummer foregår. Det er en venneforening som jobber med klekkeriet. Her utvikles hummeryngelen som setter ut i hummerfredningsområdet. Klekkeriet og hummermuseet bidrar på denne måten aktivt til økning i bestand og tar ansvar for historien som hummermuseet formidler. 2017 Sparholmene blir fredningsområde for hummer på Kvitsøy. I 2013 gjenåpner Kvitsøy hummermuseum (del av Ryfylkemuseet) i det gamle fiskemottaket på Grønningen. 2011 Brann i fiskemottaket på Grønningen 2011 bygget nytt arkitekttegnet ventebygg av Tommie Willhelmsen på ferjekaia etter at denne ble etablert på Vollsøy. Nytt boligfelt på Langøy i 2004.

			2004 1. januar virksomheten på radiosenderne på Kråkøy ble kraftig redusert, flere ble oppsagt. 2003 Kystverket oppførte Trafikksentralen tegnet av Jarmund / Vignæs Arkitekter. Trafikksentralen er plassert like nedenfor fyret. Kystverket driver overvåkning av sjøtrafikken og losformidling og Kvitsøy Trafikksentral dekker området fra Jærens rev i sør og opp til Bømlafjorden. «Fjordveien» Mekjarvik – Kvitsøy – Skudenessambandet i 2001. Hummermuseet åpner i 2001.

YDSTEBØHAVN

LEIASUNDET

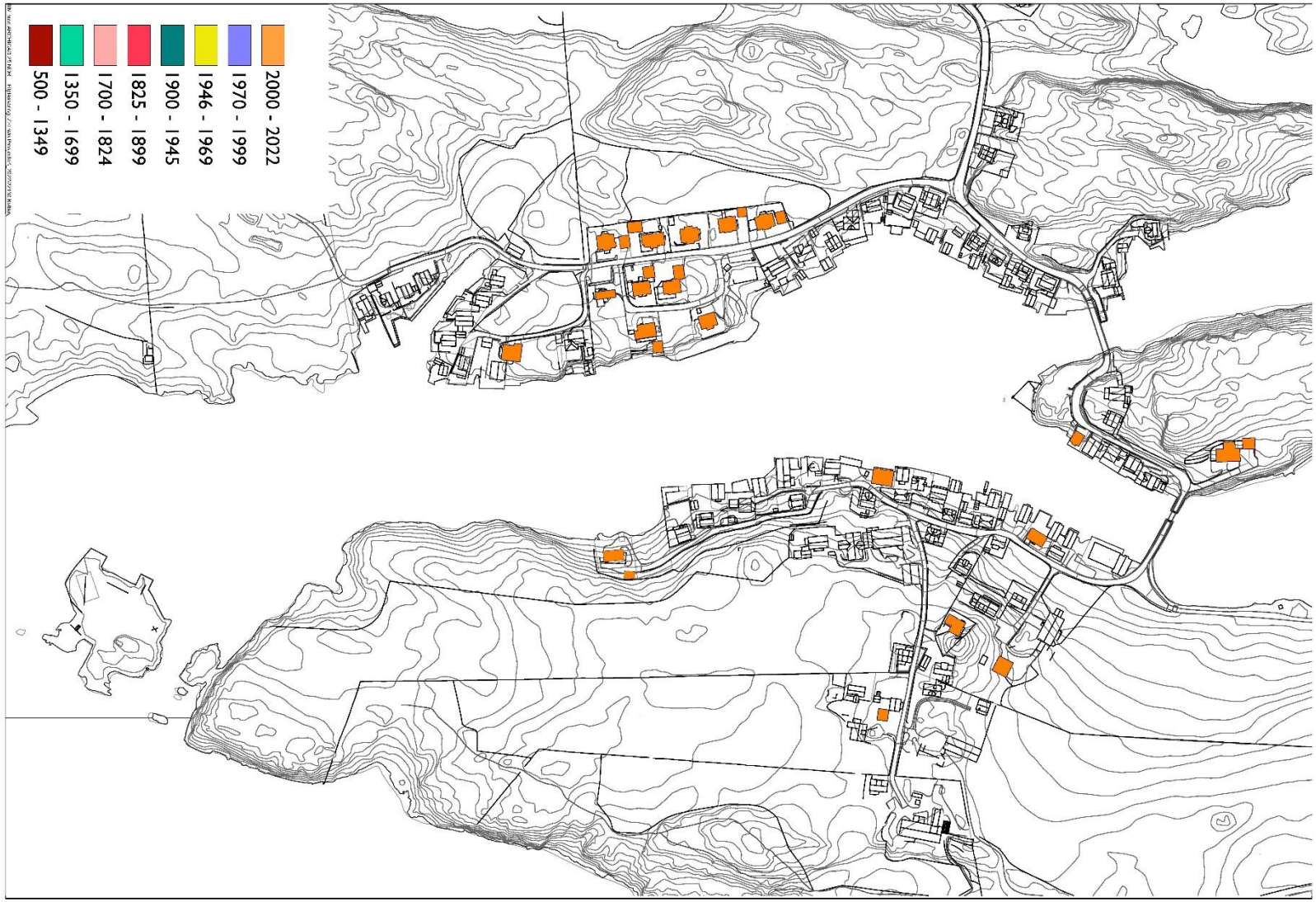
2000 - 2022
1970 - 1999
1946 - 1969
1900 - 1945
1825 - 1899
1700 - 1824
1350 - 1699
500 - 1349

Periode	Omverden og tendenser	Kvitsøy kommune / region	Kvitsøy
1970 - 1999	Den kalde krig, Oljenæringen utvikler seg i Nordsjøen	Oljealderen for Rogalandsregionen. Stavanger vokser seg stor. Fiskeriet stagnerer og unge Kvitsøybuere reiser på land og tar utdannelse i stedet for å bli værende å leve av fiske og gårdsbruk.	Fisket er sterkt redusert. 1970-tallet preges av hyttebygging mer enn boligbygging, men fra slutten av 70 tallet og selger gårdene ut tomter til boligbygging igjen. Kvitsøy fyr ble vedtaksfredet i 1998. «Filialen» i Leiasundet lagt ned på 1990-tallet 1990 nytt Bedehus bygges ved siden av det gamle som blir revet på bruk 3, Nordbø gård. I 1979 kjøper Staten Kråkøy og Hestholmen for å bygge de store radiomastene. Området ble etterpå kaldt «Senderen» på folkemunne. Gav arbeidsplasser. Disse er nå fjernet. 1976, kommunen legger ut nytt boligfelt på Vollsøy 1975, Kirkegården på Kvitsøy utvides. «Finnøy» avløste «Vollsøy» og i 1995 ble den døpt Kvitsøy. 1982 kom «Vollsøy» som gjorde tjeneste i 10år. I slutten av 1970 årene ble «Skudenes» skiftet ut med Sjernarøy» frem til 1982. «Rennesøy» gikk fra 1958.

YDSTEBØHAVN

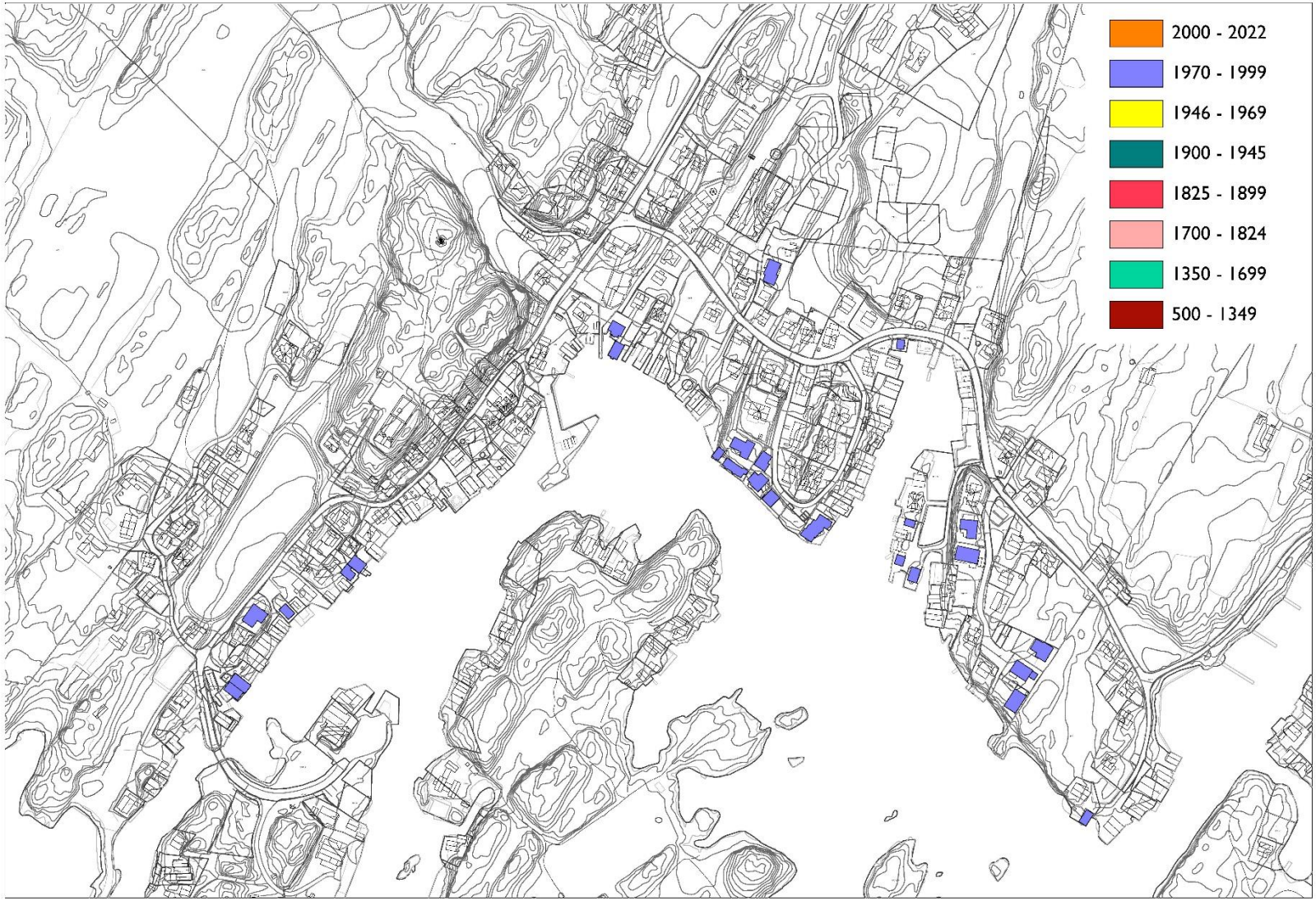

LEIASUNDET

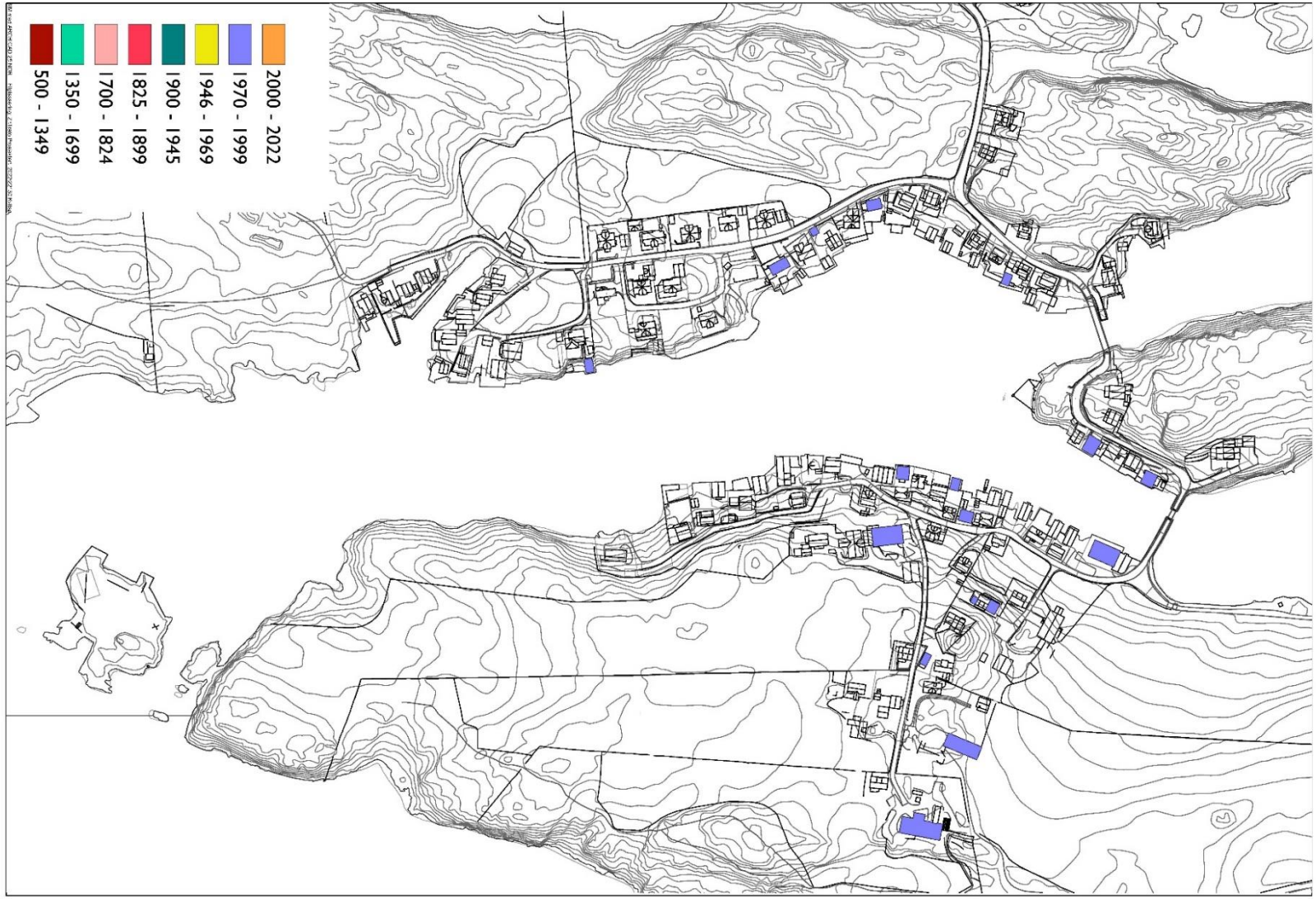
2000 - 2022
1970 - 1999
1946 - 1969
1900 - 1945
1825 - 1899
1700 - 1824
1350 - 1699
500 - 1349

Periode	Omverden og tendenser	Rogalandsregionen	Kvitsøy
1946 - 1969	Oppbyggingen av Norge etter krigen	1960: Sildefiske tok slutt på grunn av overfiske. På 1950-tallet ble størstedelen av hummer fanget i Rogaland ført ut til Rogalands fiskemottaks på Kvitsøy for eksport. På grunn av hummerparkene som var bygd opp på Kvitsøy ble det et senter for hummeromsetning i Rogaland.	I 1958 ble bruk 1 og 2 på Hviding slått sammen. Ledeverket i Straumesundet antakeligvis oppført av Havnevesenet i 1958 for å lede trafikken inn til kaia på Ydstebøhavn. Her gikk også større dampbåter. Bilferge til Kvitsøy fra 1957 med «Skudenes». 1956, Kirkegården på Kvitsøy utvides. Etter hvert ble det slik at gamlekaia i Ydstebøhavn dannet et naturlig sentrum for øya. I 1953 ble det bygget eget pakkhus på gamlebrygga. Det fikk også et tilbygg for brannsprøyte og håndsveivet sirene på taket. 1953 ble det satt opp et Folgehus på bruk 1 Hvidding, mens Rasmus Børge Hvidding. I 1950 ble driften startet oppigjen av Jacob I Meling i nye lokaler i et sjøhus på Neset. Med sønnen Invald Inge Meling drev de båtbyggeriet frem til 1973/74 1956 Arne Meling kjøper Vestlandske møbelfabrikk 1954 Tomt skilt ut fra gården Håland der kommunehuset senere ble bygget. Ca. 1950 de aller fleste Kvitsøybuere får lagt inn strøm i sine boliger. Rogaland Fiskesalgslag fikk bygget sin hummerpark i 1949. Denne er i dag bygget helt om til en fritidsbolig. Nytt bolighus på Skjeret i mur bygget i 1948.

			Etter 2. verdenskrig var materialmangelen også vanskelig på Kvitsøy, men her hadde de likevel god tilgang på materialer fra de tidligere tyskerbrakkene. 1947 Rasmus Hviding, bruk 2, starter kolonial, «Hviding kolonial» i krambua, senere Filialen bruk 56. Han ble også ordførerer. Rudolf Haaland fikk bygd sin hummerpark i 1947. Denne ble bygget med enklere materialer, bordundertak ble sløyfet…Overbygget blåste ned etter få år på 1960 tallet.

YDSTEBØHAVN

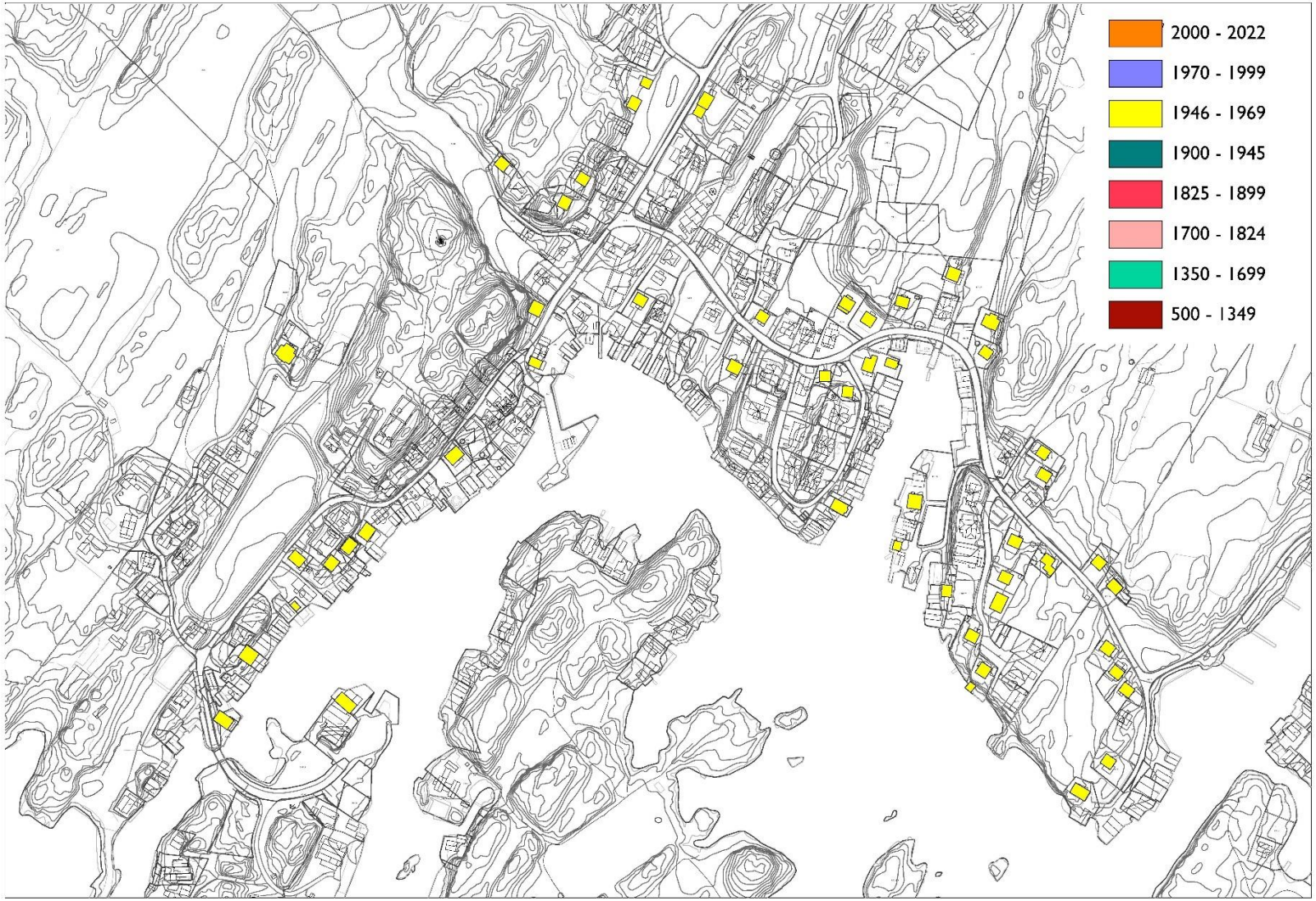

LEIASUNDET

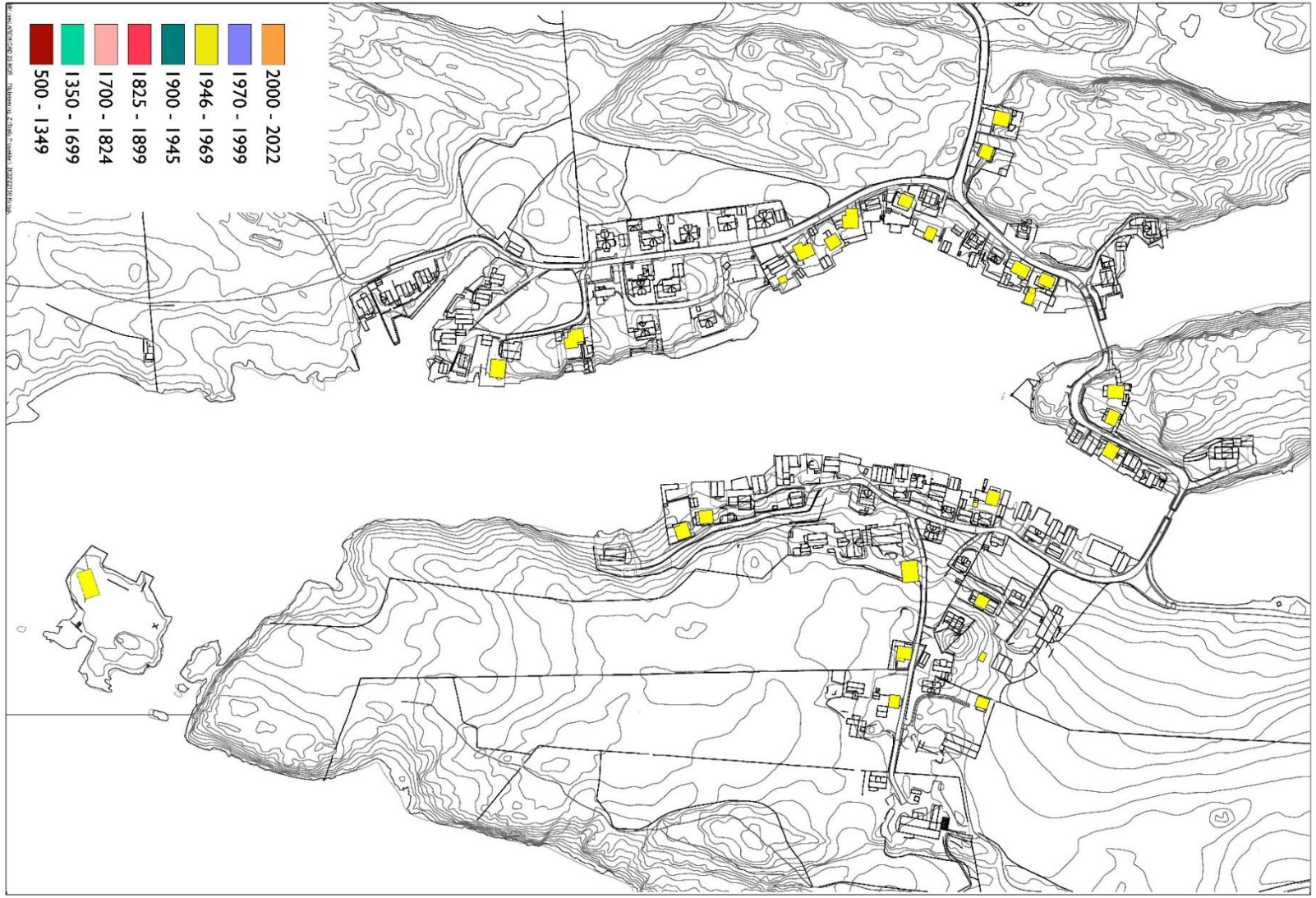
2000 - 2022
1970 - 1999
1946 - 1969
1900 - 1945
1825 - 1899
1700 - 1824
1350 - 1699
500 - 1349

Periode	Omverden og tendenser	Rogalandsregionen	Kvitsøy
1900 - 1945	1939 – 1945: 2. verdenskrig bryter ut i Europa og resten av verden.	01.01.1923 Kvitsøy blir egen kommune, før det en del av Mosterøy Hummerfisket i Tananger hadde hatt auksjonssalg siden 1908. På grunn av hummerparkene som var bygd opp på Kvitsøy ble det et senter for hummeromsetning i Rogaland. Under 2. verdenskrig bygde tyskerne sterke forsvarslinjer i Rogaland og langs hele norskekysten. Målene for de tyske forsvarsanleggene i Rogaland var i hovedsak å beskytte Stavanger havn og Sola flypass. (Kulturminneplan Kvitsøy). Kvitsøy lå strategisk plassert og herfra kunne tyskerne beskytte Boknafjorden og sjøveien inn mot Stavanger.	Tidlig 1900 drar folk fra Kvitsøy til Stavanger og USA, men da krisetidene kom fra 1921 ute i verden, var de økonomiske forholdene på Kvitsøy forholdsvis lysere. Kvitsøy som ble egen kommune i 1922, hadde laveste gjeldsprosenten både kommunalt og privat. Årsaken var i første rekke et godt fiske og at det grodde fram industri i tilknytning til fisket. Vi ser en god vekstperiode på Kvitsøy fra 1920 – 1960 tallet. 1941 ble «Askøy 1» satt i rute. «Forna» tidligere Øybuen ble satt inn i ruta våren 1944 – 1945, 66 fot. Fra 7. 11.1940 kom «Vindafjord» og rutene til Skudeneshavn ble tatt opp igjen . Båten ble beskutt og sank på 2 min. i rute 28. 11.1941. Minnesmerke på Kvitsøy kirke over kvitsøybuer som omkom. 28. november 1941 Vindafjord angrepet av et bombefly da den var midtfjords til Skudeneshavn 34 av 66 norske passasjerer og mannskap omkom. Batteriet på Kvitsøy ble etablert og stod ferdig allerede i 1940 Ørnen …. «Kvitsøy 1» ble bygget av Christensens Båtbyggeri i Risør i 1938 og gikk i los i Skudefjorden fra 1938-75. I 1975 ble losskjøta kjøpt av Kvitsøy kommune og brukt til skoleformål. Den ble også benyttet til å føre los, syketransport, transport av jordmor og lignende. Kvitsøybuere har et forhold til båten. Etter opphold på Skudenes er nå «Kvitsøy 1» tilbake og en egen forening er i gang med restaurering. Kvitsøy 1 har status som vernet skip. Eget e-verk på Kvitsøy 1931-1952. Hvidding bruk 1: Lars Hvidding satte opp ei stor ny løe i 1930 og nytt hønsehus i 1939 for ett hundretalls fjørkre. Senere etter krigen hadde de 20 griser og 6 kyr for melkeproduksjon.

Figur 1: "Et berg av sild" 1910, Foto: Anders Beer Wilse / Dextra Photo

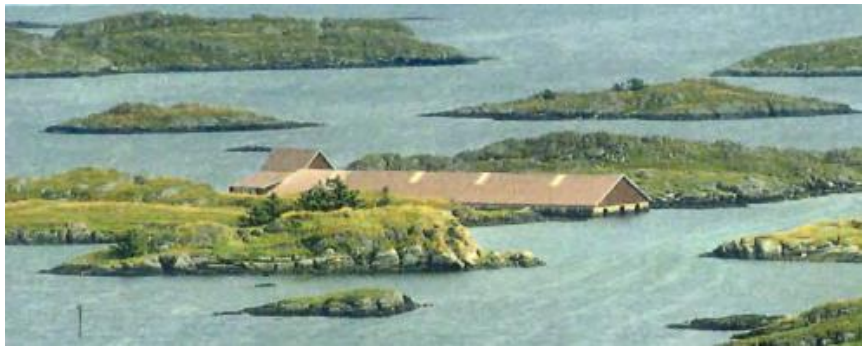

Figur 2: Ydstebøparken fra Hummerfiske og Hummerparker på Sørvestlandet v/ Helge Schjelderup

I 1931 bygger Laurits Ydstebø sin overbygde hummerpark. Denne er fortsatt i drift i dag.

3 fyrlykter ble oppført i 1928 på Sandholmen, Piggskjer og Gjerdolmen, mens den siste ble oppført på Kalveneset i 1954. Representerer trygghet.

1924 hummerfisket gikk over til auksjonssalg i Ydstebøhavn på fiskerimottaket på Grønningen. De begynte også å selge hummer i forhold til vekt.

Høsten 1918 til våren 1919 ble Kvitsøy rammet av influensaepedemien «Spanskå»

18.10.1913 stod steinbrygga ferdig som ny kai i Ydstebøhavn.
Båten «Skjold» 90 fot trafikkerte ruta. 1884 overtok «Rogaland», 1929 døpt til «Kvitsøy» 97 fot, haukelid kom noen år før Krigen.

1907 Båtbyggeriet på Melingstranda brenner og driften er nede i 4 år. De startet opp igjen i Melingsstranda, men driften ble avviklet i 1944.

Figur 3: Bjellandparken fra Hummerhavner og Hummerparker på Sørvestlandet v/ Helge Schjelderup

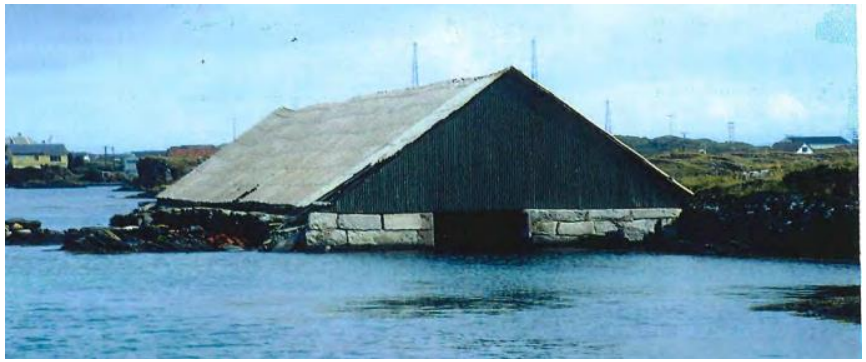

Figur 4:Groomsparken med overbygg fra Hummerhavner og Hummerparker på Sørvestlandet v/ Helge Schjelderup

Chr. Bjelland & Co bygde hummerpark med overbygget tak i 1902 og Groom & Son bygget en tilsvarende i 1903. Disse var blant de første av sitt slag i Norge.

Kvitsøy fyr blir automatisert med lynblinkapparat i 1901. Fyret får en rekkevidde på 18,5 nautiske mil.

YDSTEBØHAVN

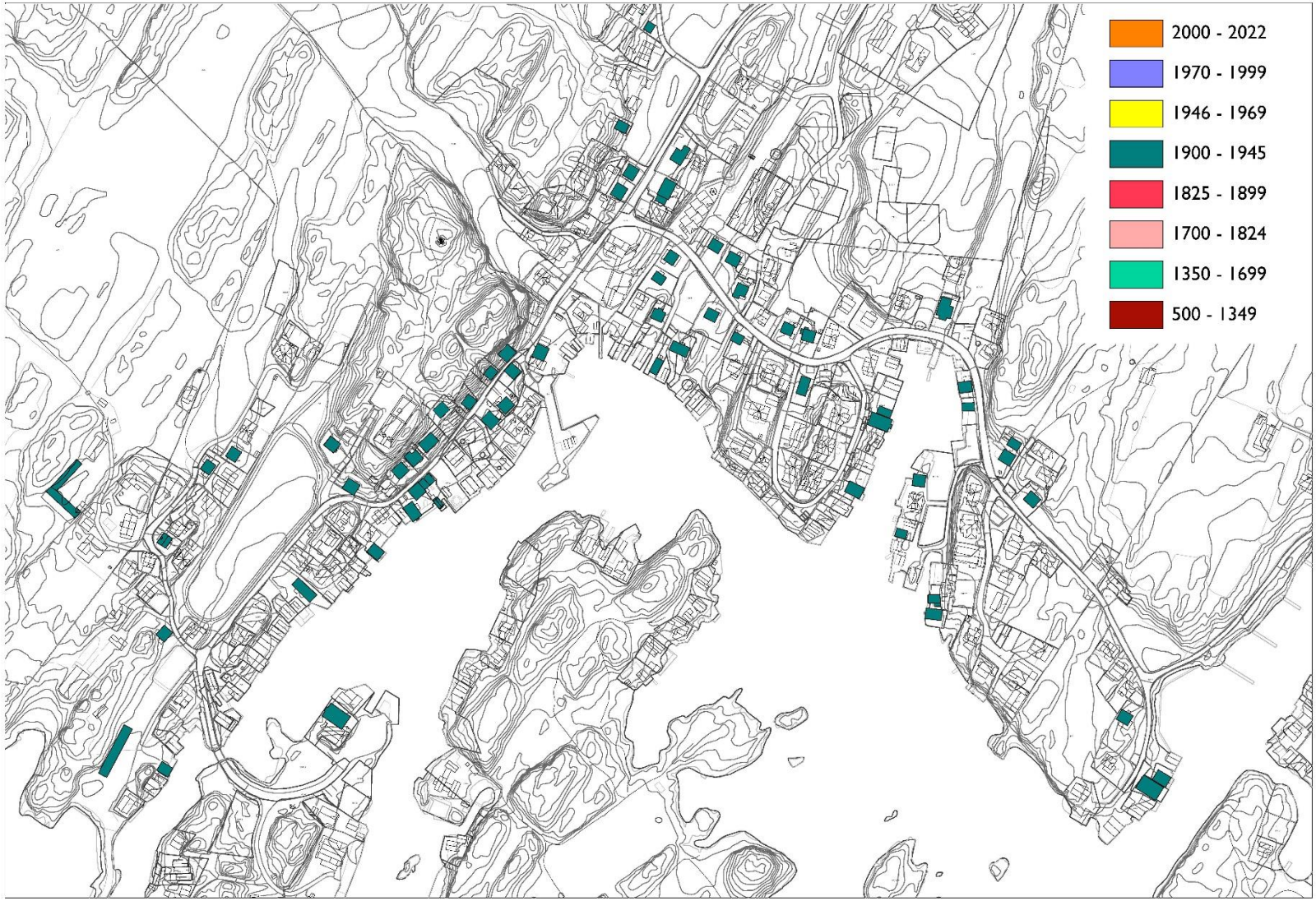

LEIASUNDET

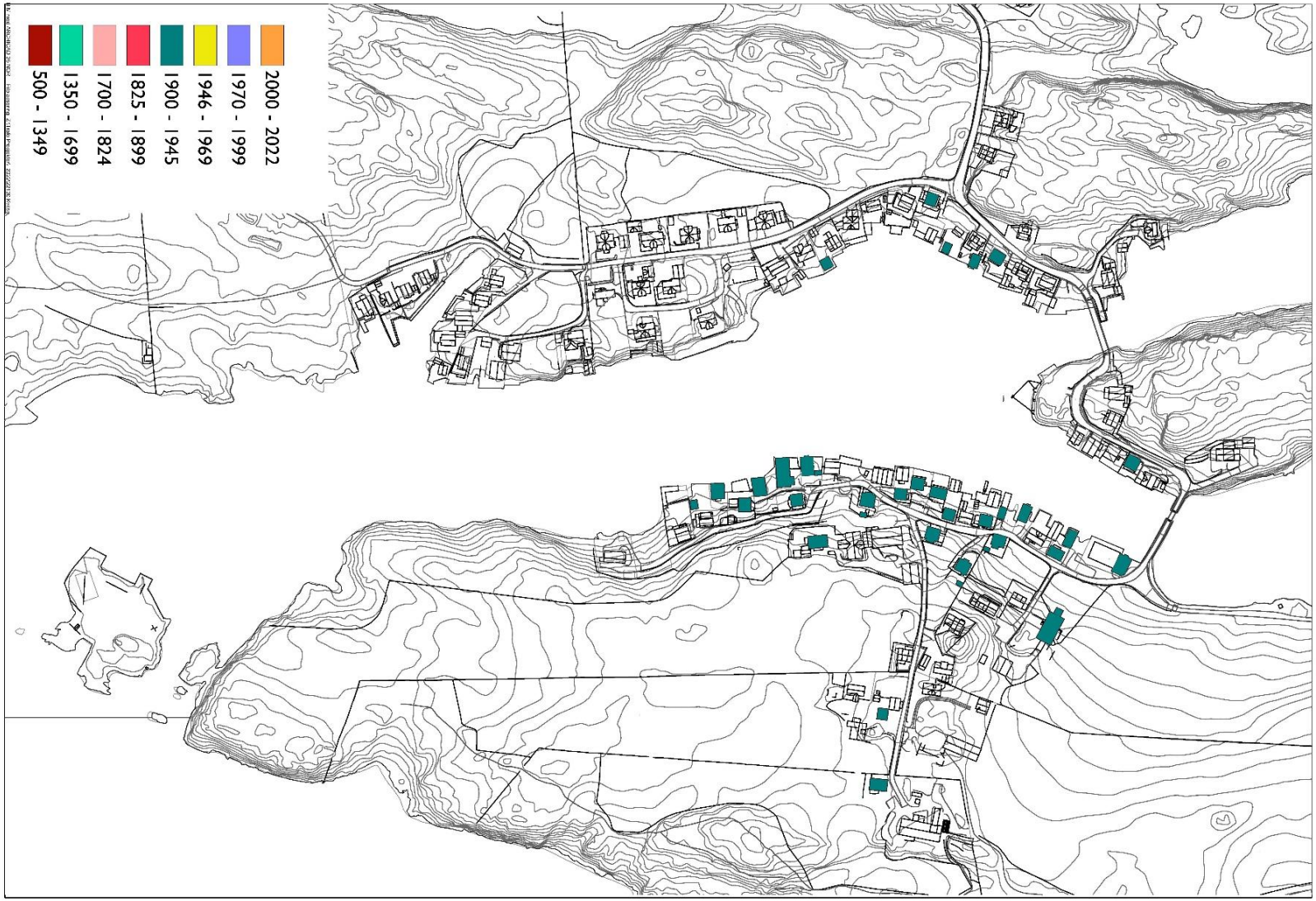
2000 - 2022
1970 - 1999
1946 - 1969
1900 - 1945
1825 - 1899
1700 - 1824
1350 - 1699
500 - 1349

Periode	Omverden og tendenser	Rogalandsregionen region	Kvitsøy
1825-1899	Industrialisering	Godt fiske tidlig, midten av 1800 tallet. 1825 Folketallet øker kraftig. Silda ga grunnlag for kraftig befolkningsvekst. I Stavanger ble folketallet nesten tidobla mellom 1815 og 1875. (norgeshistorie.no) 	1825-50 vekstperiode på Kvitsøy med godt fiske. Strandsitterne kommer fra ca. 1830. De lever av fiske og sjøbruk, los og ellers forefallende arbeid. 1850 -70 er det stagnasjon i folketallet og nedgang til århundreskifte. 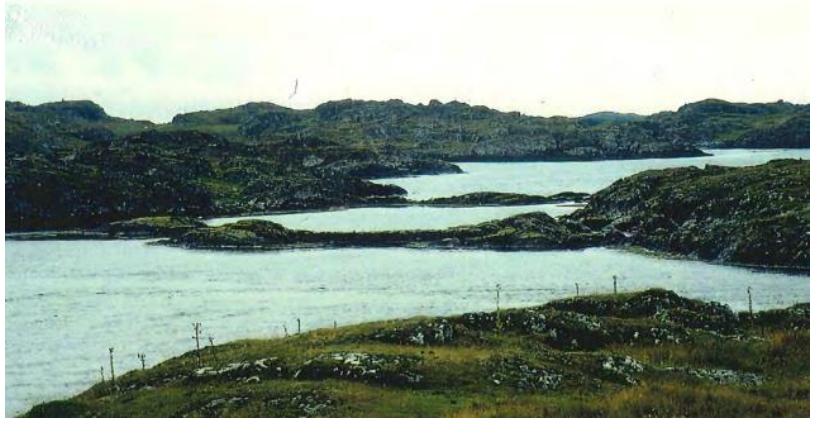 *Figur 8: Foto av åpen hummerpark ved Torholmen fra Hummerhavner og Hummerparker på sørvestlandet v/ Helge Schjelderup* Torskaparken er den første hummerparken som bygges på Kvitsøy, ferdig bygget i 1892. Denne er bygget som en åpen park i granitt. Parken hadde sine utfordringer med jevn temperatur for hummeren samt at det var vanskelig å samle inn hummer ved eksport fra disse vide bassengene. Figur 9: Sildefiske ved sjøhuset ca. 1885. *I forgrunnen til venstre ser vi «Børsen», i bakgrunnen huset til Lauritz Haaland under bygging.* *Foto fra historielaget: Laurits Haaland.*

	1875 Sammenbrudd i vårsildefiske. På sørvest landet ble det satset mer på sildas mindre slektning brisling. (norgeshistorie.no)		 *Klynge med sjøhus på Kvitsøy, islagt havn. 1880 – 1920, foto fra historielaget: Haaland Lars Lauritx Larsen.* Kvitsøy fiskehavn Selibåt, fotograf Monsen, Georg 1894 (digitalmuseum Den første fyrlykta som Kystverket satte opp i 1898 på Bladøya, 1886 «Oskar» propellbbåt 66 fot. Gikk i rute til Sandnes, Stavanger, men også Høgsfjord.1868 «Ebenezer» Gikk i rute mellom Stavanger , Vikevåg og Skudeneshavn, Stavanger. Etter søknad ble det i 1870 innvilget at Kvitsøy skulle få båtforbindelse med Stavanger. I mange år var stoppestedet i Leiasundet på Kråkøyvågen i form av bording fra en liten båt utenfor, men i 1885 ble det bygd kai i Leiasundet av folket på Hviding- gårdene og båten kunne

Figur 5:Båtbygger Jakob meling, ca 1905. Foto fra historielaget

Figur 6: Telegrafen på Kvitsøy Foto fra historielaget

Figur 7 og 10: Fyrvokterboligen på Kvitsøy

legge til kai her. I Ydstebøhavn gikk båten til Ytre Ydstebøhavn som en antar var Gulafle, der båten ble bordet.

Båtbyggeriet Meling bygde Melinngsbåter fra 1866-1973. Båtbyggeriet drevet av familien Meling og hadde første drift i et sjøhus på Melingstranda.

De bygde åpne båter mellom 20 – 36 fot som ble kaldt Melingsbåter. Var ikke de stødigste båtene, men skar bedre i vannet og gjorde at de ikke slo så mye mot bølgene. Denne type fiskebåt ble et viktig verktøy for fiskerne på Kvitsøy og i områdene rundt.

Telegrafen kom i 1856 til Kvitsøy.

1855 – Kvitsøy får sin første rutebåt som forbinder øyriket med fastland. Hjulbåten «Ryfylket» var første dampbåt, 90 fot. Den gikk hovedsakelig til Haugesund og Bergen.

Rett etter at Lars Jørgen (senere bonde og skipsreder) og Ingeborg giftet seg i 1854 oppførte de nytt våningshus og driftsbygninger på bruk 1, Kviting. I 1907 ble våningshuset forlenget.

Fyrvokterbolig på Kvitsøy, dagens gamlehjem, bygget i 1854, bildet fra 1890 -1900

1842 ble bruk I Kvitting delt i to like deler på 110 daa til bruk I og 2.

I 1825 er det 6 hus i Ydstebøhavn. 3-4 hus på Meling/Hålandstranda.

YDSTEBØHAVN

LEIASUNDET

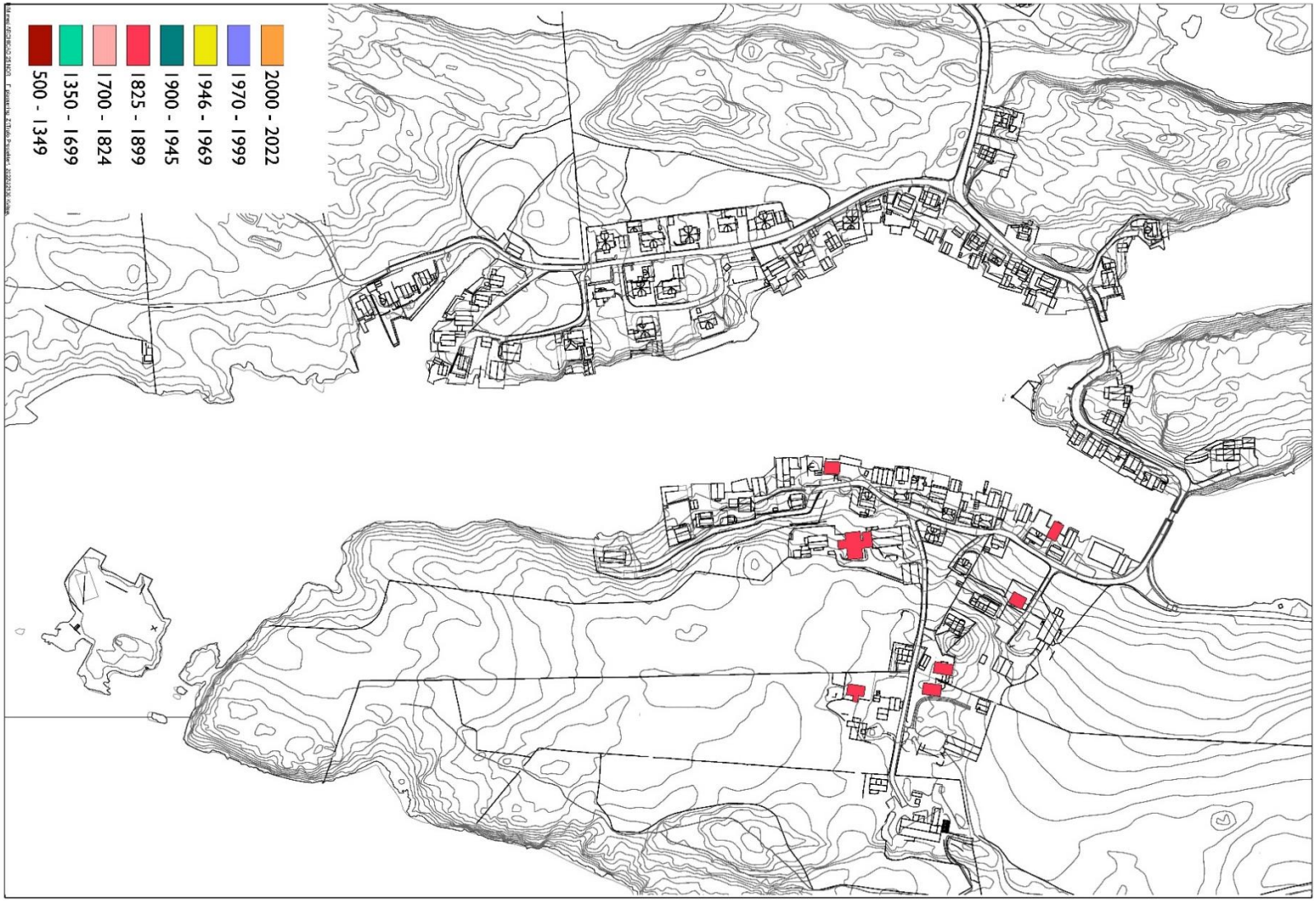
2000 - 2022
1970 - 1999
1946 - 1969
1900 - 1945
1825 - 1899
1700 - 1824
1350 - 1699
500 - 1349

GAMMELT KART, 1895 FRA KVITING GÅRD LEIASUNDET

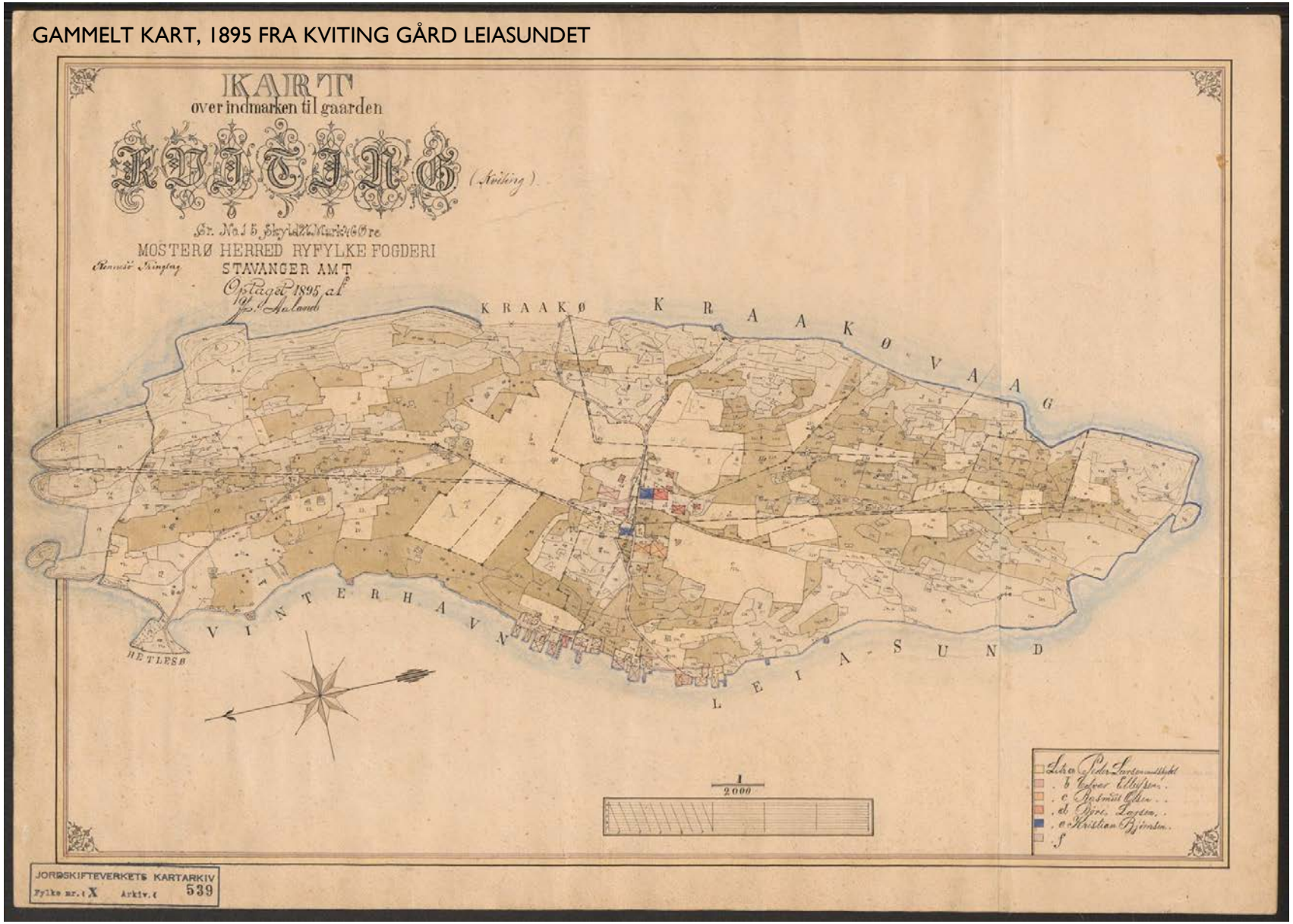

Periode	Omverden og tendenser	Kvitsøy kommune / region	Kvitsøy
1824-1700	Etter Napoleonskrigene var landet bankerott og det ble bestemt å kreve inn tvungen skatt som alle med formue måtte betale. (SNL) 1802 Napoleonskrigene herjer mellom europeiske stormakter fram til 1815. Norge blir tvunget til å kjempe på Napoleons side. England blokkerer norske havner for blant annet korn. Den blomstrende handelen med England stopper opp. Folk sulter og det blir konkurser blant kjøpmenn. Første par tiår av 1700-tallet er preget av krig dødelige epidemier og hungersnød. (Kvitsøy Gard og slekt)	Nedgangstider som følge av napoleonskrigene. Rundt 1720 begynner det å dukke opp folk på øya som hadde annet enn jordbruk som hovedsyssel. Kongen befaler fortolling av forbipasserende skip. En begynner med teiner i hummerfisket på 1700 tallet, fangsten øker mye. Stor etterspørsel fra Skottland og Holland som grunnlag for utviklingen av fisket. Det ble fisket etter hummer langs store deler av norskekysten sør for Stad.	Rundt 1800 var det vokst fram et lite tettsted i Ydstebøhavn med totalt 4 hus. Hovedsakelig losvirksomhet i tillegg til tolleren. Ydstebø ble delt i to bruk i 1758 1724: Tollbetjent Didrich Bay kom til øya for å fortolle alle skutene som seilte forbi. Dette var starten på tollstasjonen som skulle være i virksomhet i 250 år. Første fyr på Kvitsøy var en enkel trekonstruksjon. Det var et vippefyr med en skål for glødekull på toppen. Bygget tidlig på 1700. Fyret var arbeidskrevende og måtte driftes av lokalbefolkningen. Dette ble nok en inntektskilde for beboerne på Kvitsøy. Mye diskusjon for å sikre skipsruta langs Kvitsøy som var en internasjonalt trafikkert handelsrute. I Bergen fryktet de at fyret på Kvitsøy skulle føre til at skipstrafikken gikk inn til Stavanger og Karmsundet fremfor å gå direkte til Bergen, derfor forlangte bergensborgere sammen med kong Fredrik 4. at fyret skulle rives. Men etter protester lyste fyret igjen på Kvitsøy i 1703. I 1815 kjøpte staten fyret og fyrlykta og i 1829 ble fyret bygd om til et innelukket blussfyr på et steintårn. I 1853 ble fyret ytterligere påbygd til dagens høyde på 25 meter og fikk linseapparat med oljelamper. Første bosetning i Ydstebøhavn som husmann i stranda helt på grensa til Meling. Hummerfiske har holdt på i flere hundre år Befolkningsvekst etter kriger på1660 tallet frem på 1700-tallet. Stagnasjon fra 1720-1825.

YDSTEBØHAVN

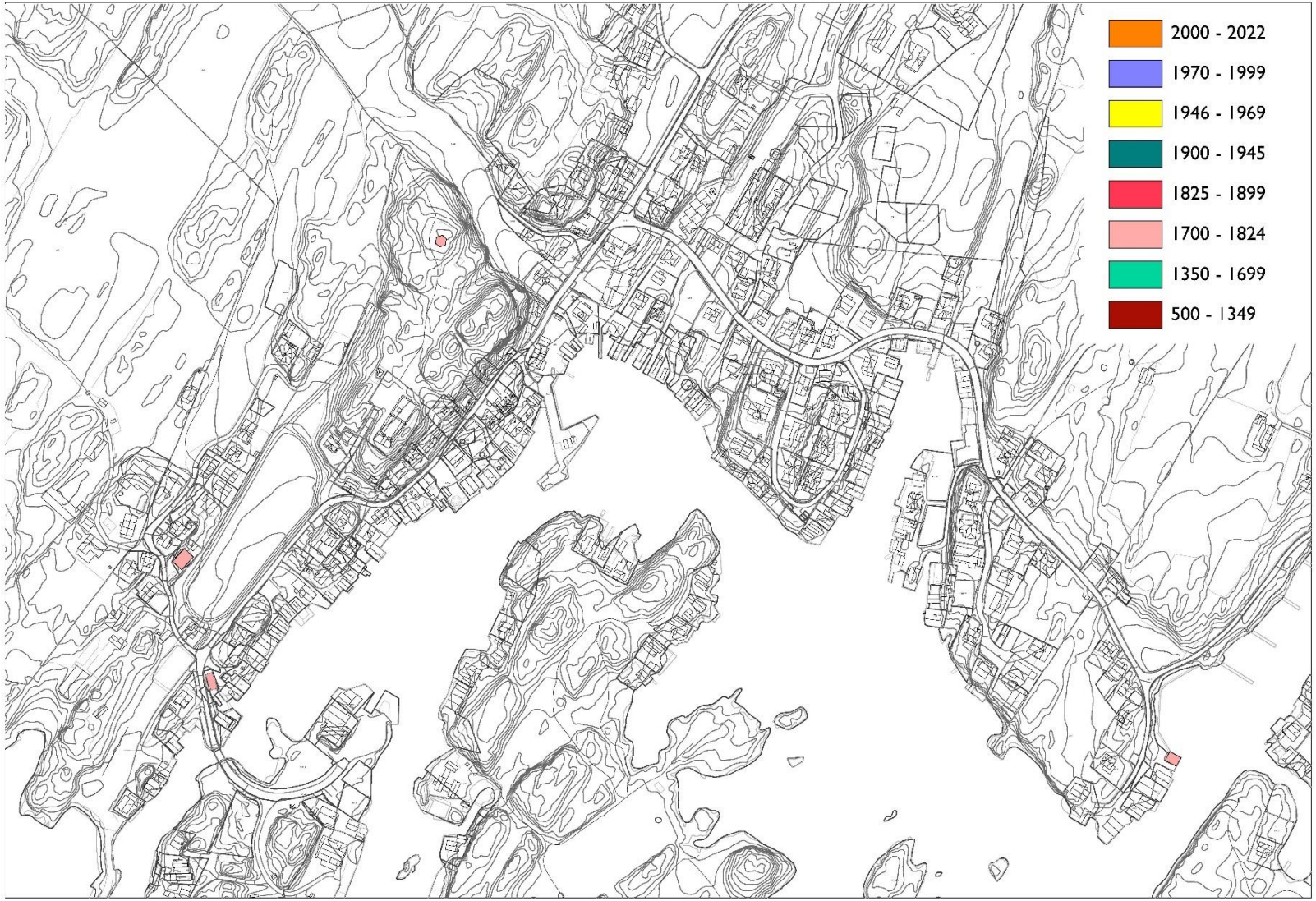

LEIASUNDET

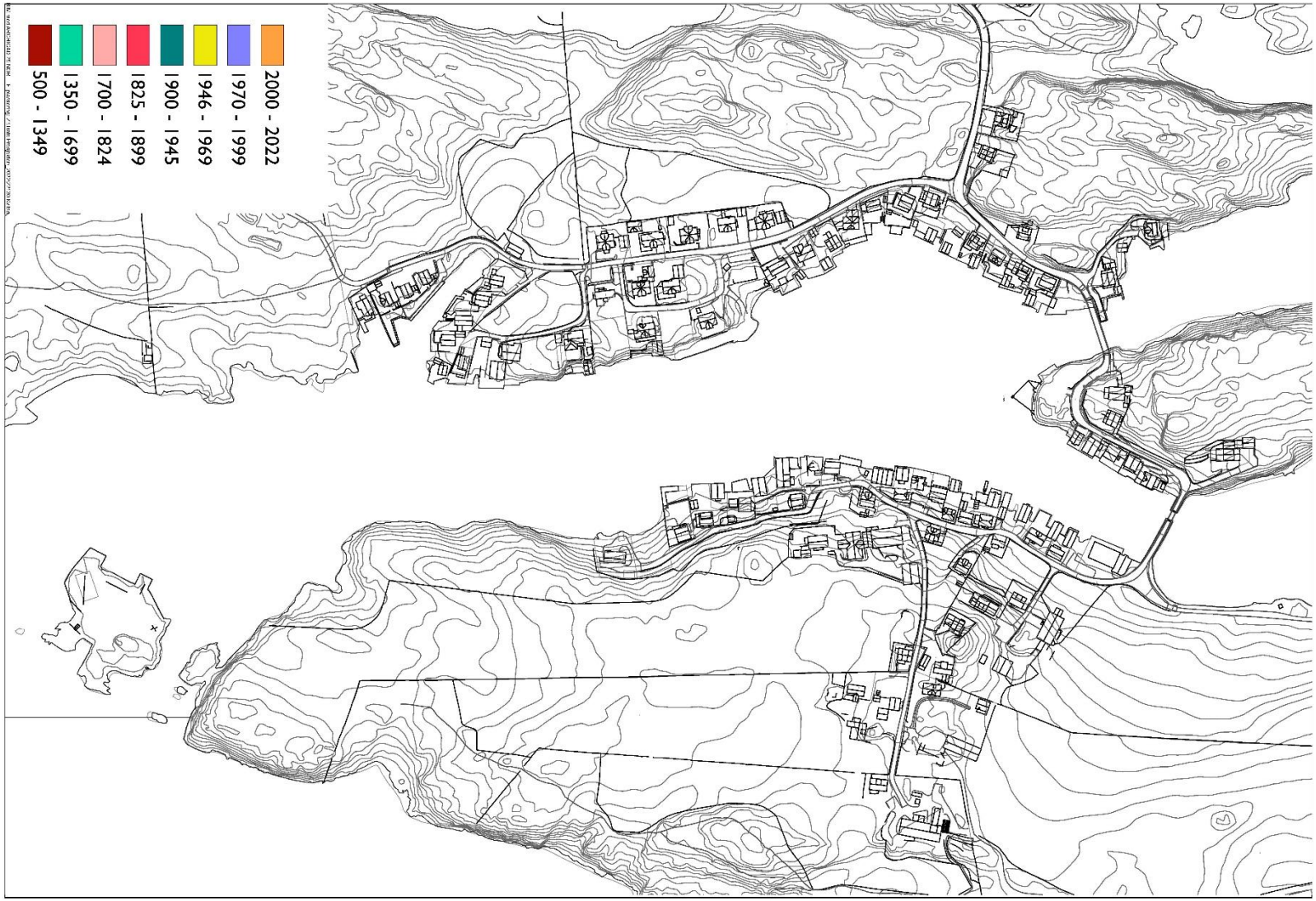
2000 - 2022
1970 - 1999
1946 - 1969
1900 - 1945
1825 - 1899
1700 - 1824
1350 - 1699
500 - 1349

Periode	Omverden og tendenser	Rogalands region	Kvitsøy
1699 - 1350	Krigstider ute i Europa med kong Ludvig 14. i Frankrike som ville ha mer makt. Skånske krig, 1675-79 mellom Danmark-Norge og Sverige	Fra 1600 tallet drives det hummerfiske for salg langs kysten i Rogaland. 1518 Stort skatteoppgjør på Vestlandet da Kong Kristian II trengte penger for å gå i krig mot Sverige. De som gjorde opprør, måtte betale ekstra skatt.	Nedgangstider etter Svartedauden, men likevel en del tilflytting til gårdene på Kvitsøy som var ettertraktede steder å bo. Kvitting er en tydelig velstående gård. De betaler dobbelt så høy skatt som den nest rikeste på Kvitsøy. Nøstvold kirke først nevnt i 1591. Kirken er den nye kirken på Kvitsøy. En antar at tømmerveggene i langskipet er de eneste originale fra da kirken ble oppført på slutten av 1500 tallet. Dekormaling på tømmeret antas utført av Gottfried Handtzschel. Det samme antas for dekor på prekestol. I 1620 laget Lauritz snekker en altertavle i triptyyck i renessansestil til kirken Ha. n laget også prekestol og skriftestol til kirken. Døpefonten i kleberstein er fra St. Clemens kirken. 3 gamle steinvarder som sjømerker finnes igjen på Kvitsøy, Hellesøy, Varholmen og Leiaskjær

YDSTEBØHAVN

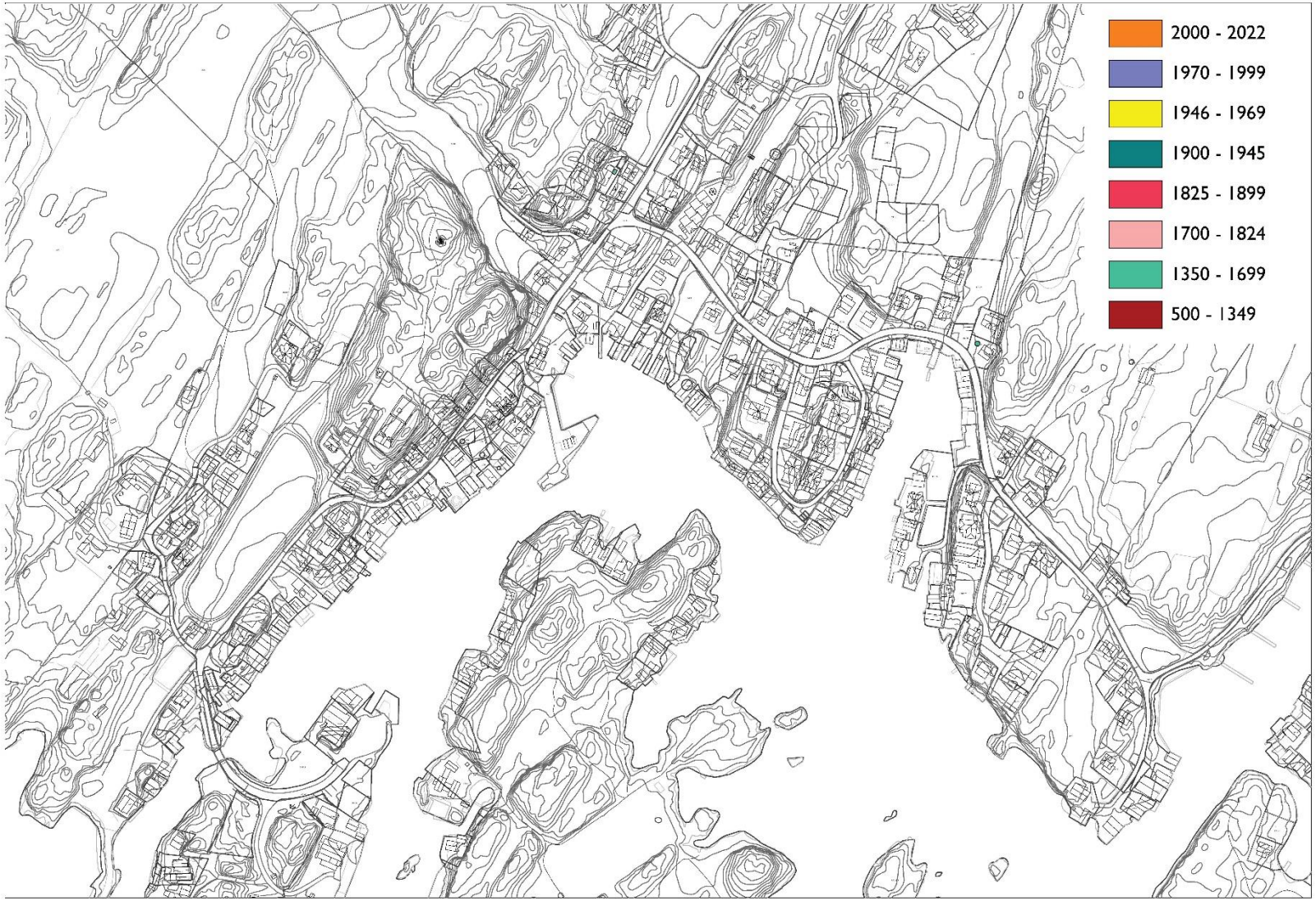

LEIASUNDET

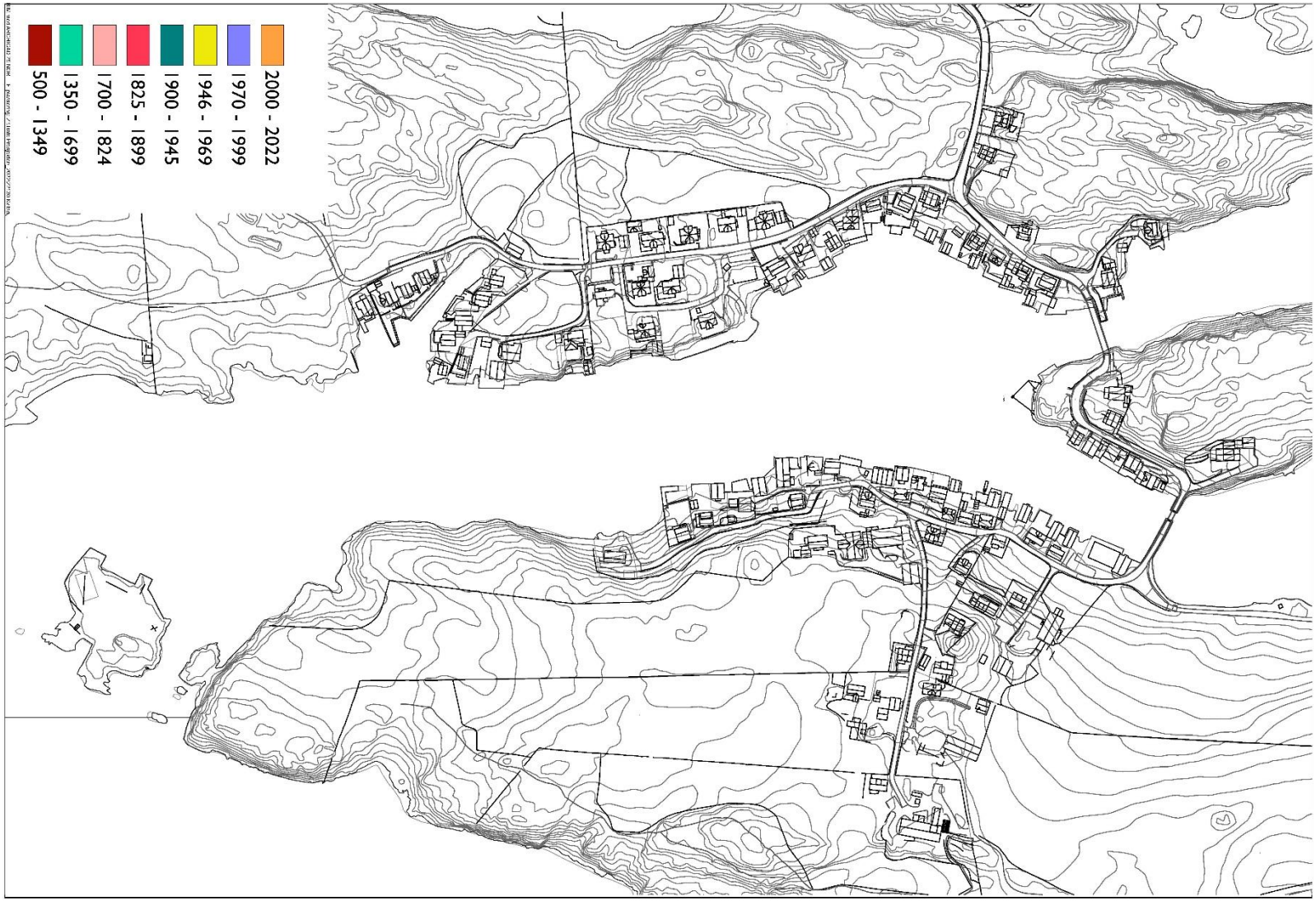
2000 - 2022
1970 - 1999
1946 - 1969
1900 - 1945
1825 - 1899
1700 - 1824
1350 - 1699
500 - 1349

Periode	Omverden og tendenser	Rogaland / region	Kvitsøy
550 e.Kr. - 1349	Middelalderen Svartedauden kom til Norge 1349	Fra 1103 var Øystein Magnusson norsk konge. Han grunnla Munkeliv kloster i Bergen. La til jordegods som et økonomisk grunnlag og bygsla ut mye av jorda på Kvitsøy. Kristningstiden i Norge 800 -900, over 40 steinkors står fortsatt igjen i Norge, sælig på Vestlandet.	I middelalderen bodde det tre bønder innen det område som i dag utgjør matrikkelgarden Ydstabø. Ikke bare var Ydstabø en god korngård, her var det også gode og trygge holmer til å ha buskapen på beite. I tillegg var Ydstabøhavn en sentral og mye benyttet havn som lå sentralt til ved leia. Svartedauden førte til en stor nedgang i folketallet på Kvitsøy Det var god plass og mye jord til de som var igjen. Leieutgiftene ble redusert. 1-2 Bønder på gården Ydstebø. Lengst øst på øyriket ligger gården som het Kvitsøy. Ca. 1150 da. (I dag Kvitting). Navnet Kvitting, Kvitsøy kommer av noen kvite felt fra berget på øya. Trolig huset gården storfolk, gravhauger fra vikingtiden, sverd, bautastein (en syv meter høy fra Kråkøy som ble gjenreist ved senderbygget til «Kvitsøy kringkastning», steinkors og St. Clemens kirke. Trolig er det på gården gjennomført store politiske møter i middelalderen Drevet dyrket mark korn og for, beite, for, fiske og fuglefangst fra tidlige tider. Beliggenhet pga beste sted å drive jordbruk. Funn av vikingsverd fra Hvidding, sansynlig gravlagt viking her, Kong Hvidding? Steinkorset 3,9 m høyt steinkors på Krossøy. En antar at korset er reist i perioden 800 – 900. Forteller om Kristningen av Norge. Det antas ihht. Snorresagaen at forliket mellom Erling Skjalgsson og Olav den Hellige ble inngått ved Steinkorset i 1016. Krågøyvågen er fredet som et havneanlegg. Anlegget består av nausttufter, båtopptrekk og fortøyningsrøyser. Havneanlegget knyttes

	I middelalderen ble åkeren og kornet regnet som den viktigste ressursen og at husdyrhold, fiske og sjøbruk kom i annen rekke.		mot hendelser som Kvittsøyforliket i 1016 og møtet mellom birkebeinerne og baglerne i 1208. St. Clemens Kirkeruin like ved Steinkorset. Antas en felles relasjon. Et kvadratisk litt skjevt hovedskip og en apsis i østsiden som kor. Usikkert når den ble bygget og revet. Navnet stammer fra den 3. biskopen i Roma, sjøfarernes helgen. 1240 Håkon Håkonsson passerte Kvitsøy med sin flåte og hørte messe, sannsynligvis i St. Clemens kirke. Kvitsøys gårder ble underlagt klosteret og måtte betale landskyld. Landskyld ble betalt i spann korn. Det er usikkert hvor gamle de 6 ulike hovedgårdene på Kvitsøy er, men de var alle bosatte fra middelalderen og frem i tid.

YDSTEBØHAVN

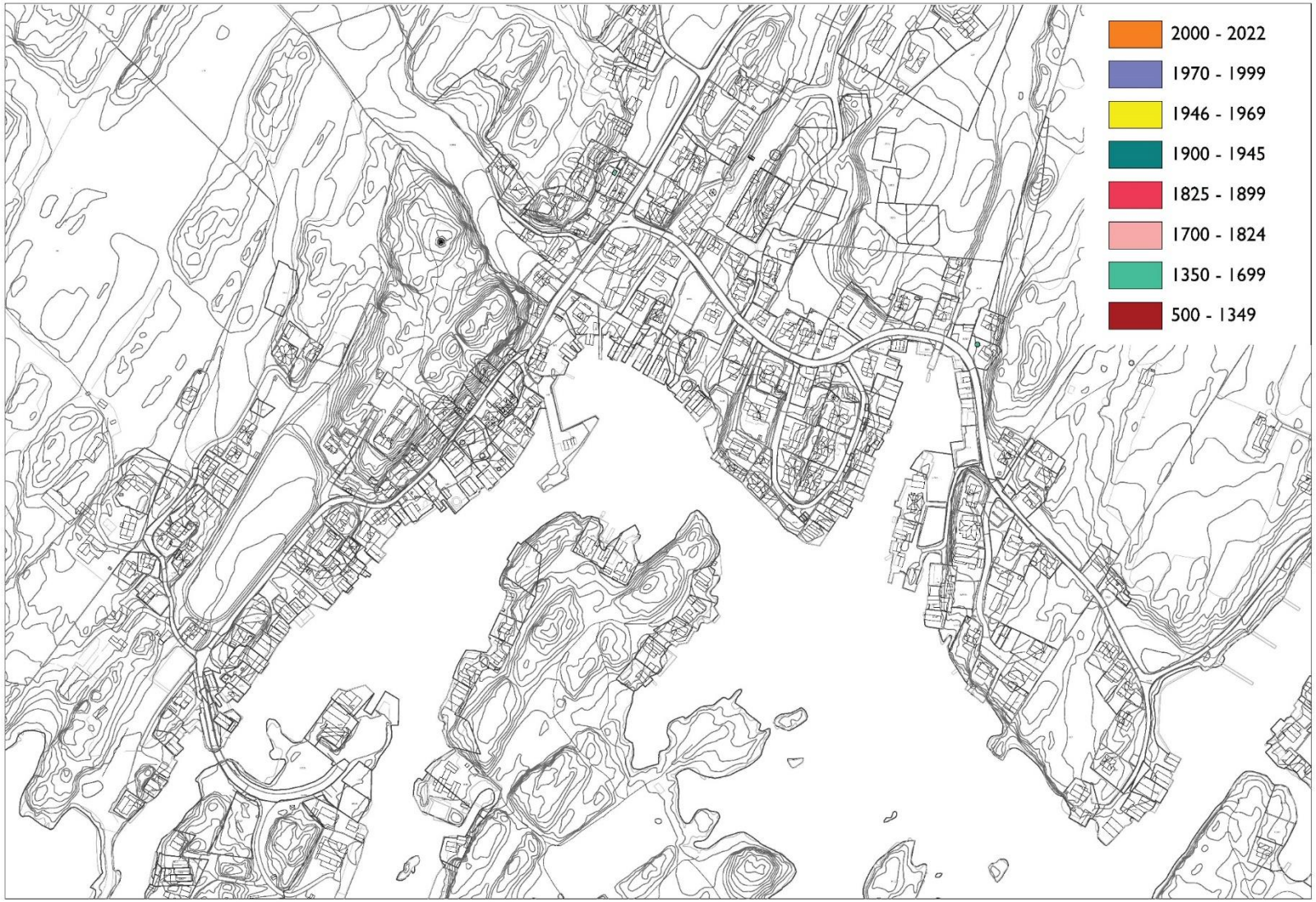

LEIASUNDET

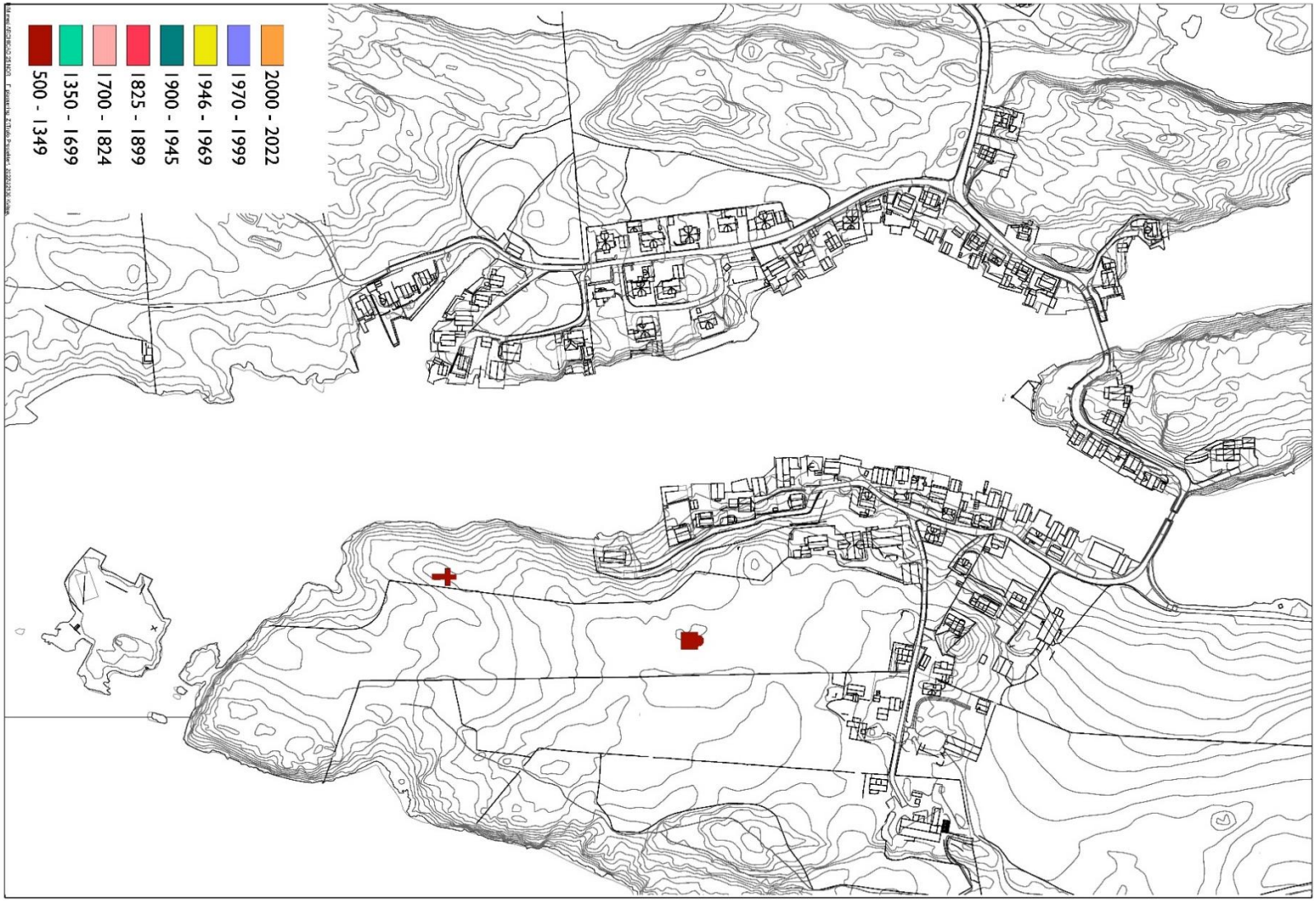
2000 - 2022
1970 - 1999
1946 - 1969
1900 - 1945
1825 - 1899
1700 - 1824
1350 - 1699
500 - 1349

Periode	Omverden og tendenser	Rogaland / region	Kvitsøy
Til -550 e. Kr	Folkevandringstiden	Områdene rundt Karmøy i Rogaland ble først isfrie etter forrige istid. Her bosatte det seg først mennesker. For 11-12 000 år siden stod sjøen 15-20 meter høyere enn i dag. Gjennom eldre steinalder sto sjøen for det meste rundt ti meter høyere enn i dag. Rundt yngre steinalder var det lune tider på holmene med en årlig gjennomsnittstemperatur på rundt to grader høyere enn i dag.	Bodd folk på Kvitsøy før bofaste jordbrukere kom til øya. Kvitsøys sentrale plassering i leia har gjort øya til et viktig møtested og havneplass. Først mot slutten av eldre steinalder, for 7000 år siden, var det nok land til at folk kunne slå seg ned og sette opp boplasser på Ydstabø, og folk tok så smått til med jordbruk for rundt 6000 år siden (yngre steinalder). Gården Ydstabø kan ha kommet i drift for rundt 2000 år siden. Funnet steingulv fra boplasser helt tilbake til eldre steinalder (ca. 5700 f.Kr). Steinøks er mistet her fra 4-5000 år siden. Kvitting ligger høyt og fritt ved leia, med utmerket havn og ypperlig jordbruksforhold er det trolig at denne delen av øya ble tatt tidlig i bruk. Trolig vært fast bosetning her siden bronsealderen 3000 år siden. Bosetning på Krossøy og Hedlesøy rester av tufter på Hedlesøy.

YDSTEBØHAVN utvikling

År 2000-2022

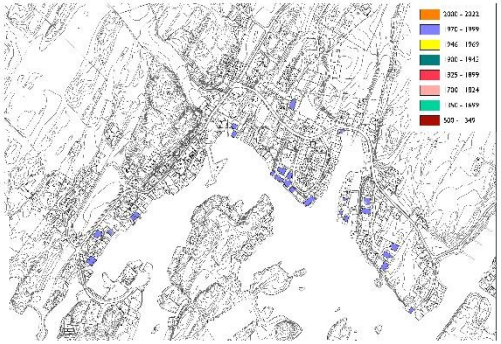

År 1970-1999

År 1946-1969

År 1900-1945

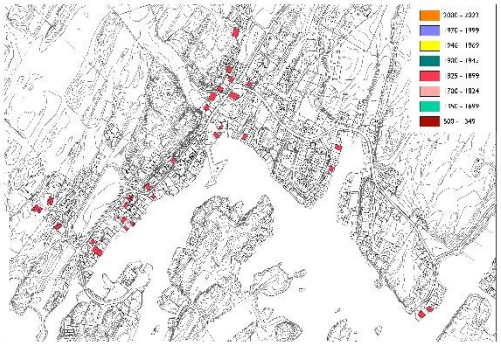

År 1825-1899

År 1700-1824

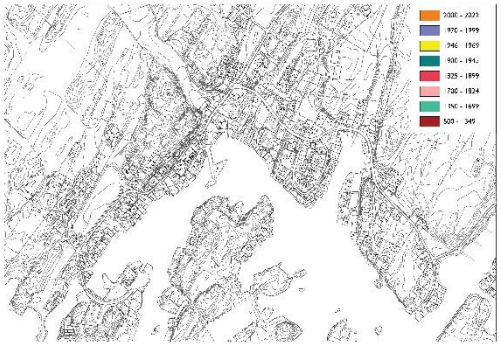

År 1350-1699

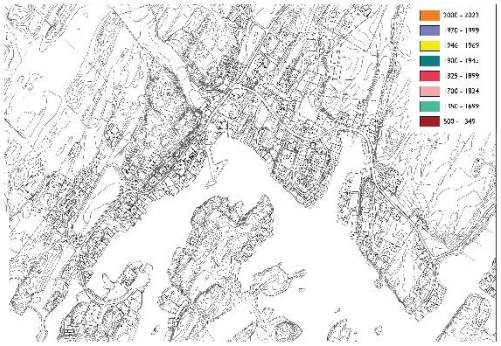

År 500-1349

LEIASUNDET utvikling

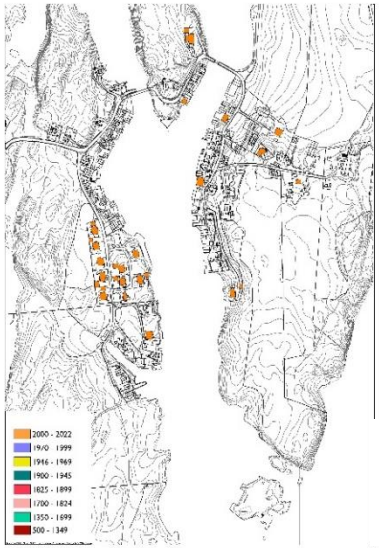

År 2000-2022

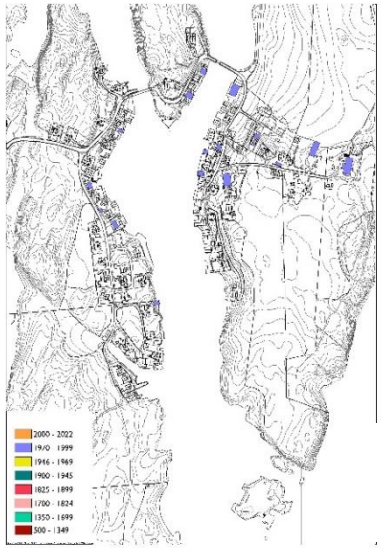

År 1970-1999

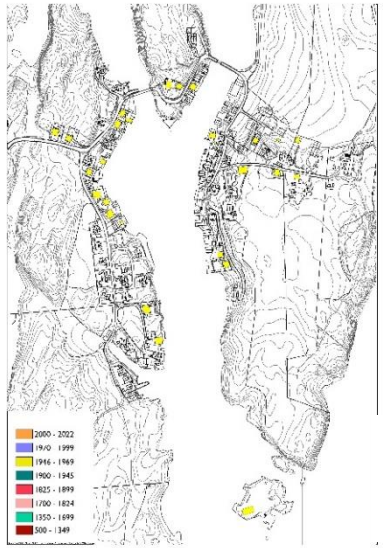

År 1946-1969

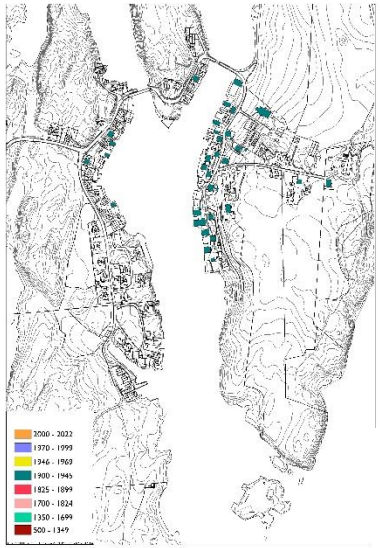

År 1900-1945

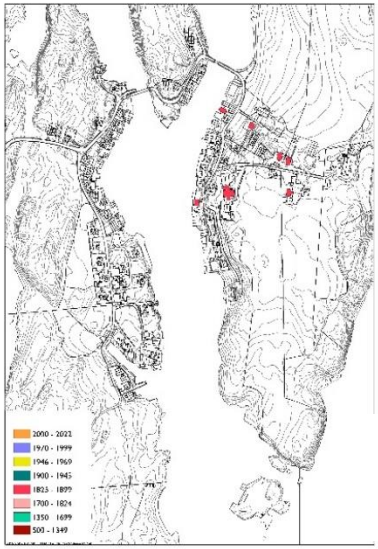

År 1825-1899

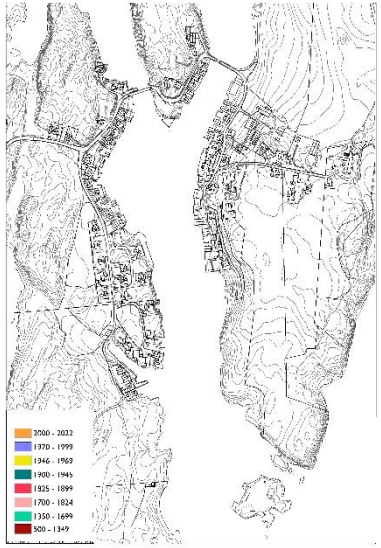

År 1700-1824

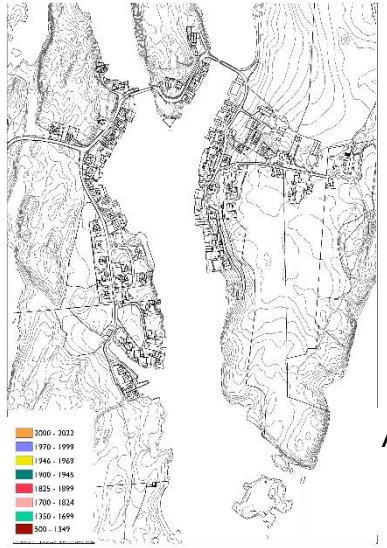

År 1350-1699

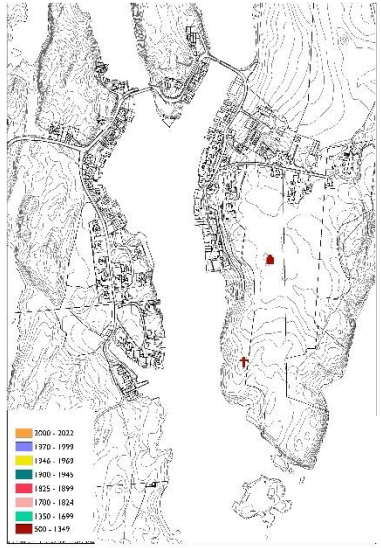

År 500-1349

TRINN 2 – SÆRTREKK

Definere viktige særtrekk og kulturhistoriske kvaliteter innenfor Ydstebøhavn, Leiasundet og hummerparkene. Innenfor Ydstebøhavn og Leiasundet finner vi flere av de samme særtrekk.

I trinn 2 har vi oppsummert den historiske informasjonen om Kvitsøys opprinnelse, utvikling og karakter i viktige særtrekk for Kvitsøy, deres utviklingstrekk, historisk lesbarhet, tilstand og betydning.

Vi har diskutert hvilke elementer og karaktertrekk i analyseområdet som har hatt spesiell samfunnsmessig betydning, har spesiell betydning og som vil få spesiell betydning videre for Kvitsøy.

Hensikten er å tydeliggjøre de ulike lagene for å gjøre stedet mer historisk lesbart. Med historisk lesbarhet menes at fortiden kan «leses» i dagens landskap og omgivelser. Eksempler på historisk lesbarhet kan være at tidligere byplanlegging fremdeles er tydelige i dagens by, eller at de naturlige havneforholdene som var årsak til stedets opprinnelse fremdeles er fattbare. For folk flest er historisk lesbarhet trolig en forutsetning for å kunne forstå stedets utvikling. Historisk lesbarhet er dermed et viktig verdikriterium.

Vi har også diskutert, og på et overordnet nivå vurdert, begrepene autentisitet og integritet. Sammen med begrepet historisk lesbarhet uttrykker de i hvilken grad miljøer, strukturer og enkelte elementer i landskapet og omgivelsene fungerer som bærende og - formidlere av stedets historiske karakter og betydning.

Autentisitet – historiske elementers opprinnelighet, i relasjon til egenskapene de hadde på definerte punkter i historien.

Integritet – beskriver kulturarvens funksjonelle, strukturelle eller visuelle grad av intakthet. *Funksjonell integritet* kan for eksempel bety at bruken av bygningen i et miljø er intakt og virksom i dag. *Strukturell integritet* beskriver i hvilken grad elementene er fysisk intakte, eksempelvis hvor lesbar den opprinnelige helheten i en struktur er i dag. *Visuell integritet* handler om hvor helhetlig bevart de funksjonelle og /eller strukturelle karaktertrekkene er i forhold til det opprinnelige bybildet.

NATURGITTE LANDSKAPSELEMENTER:

Kvitsøys geografi og plassering.

Kartutsnitt fra nettsiden til 1881 kart: https://kart.1881.no/?r=F3645903

Utsnitt av kart over Rogaland som viser Kvitsøys plassering i det regionale miljø. Hentet fra nettsiden www./snl.no/Kvitsøy

Viktige utviklingstrekk

Kvitsøy er et øyrike som ligger ytterst i Boknafjorden, ut mot havet og utenfor Stavanger. I Store Norske Leksikon kan vi lese at Kvitsøy består av ca. 170 øyer og har et areal på 6,3 km2. Kvitsøy er i dag en egen kommune.

Skottland ligger mot vest, Bergen rett nord.
Kvitsøy ligger som en uthavn langs kystleia som går langs Norgeskysten, men også i krysningen ved innseilingen til Boknafjorden og Stavanger.

Øyene er bygget opp av grønnstein og amfibolitt som er vulkanske bergarter dannet som en del av den Kaledonske fjellkjede. Denne fjellkjeden ble dannet etter platekollisjoner i jordskorpen for ca. 425 millioner år siden. På Kvitsøy ser vi spor av bergartene som ligger i et foldete landskap i retning nordøst - sørvest.

I tidlig steinalder lå trolig strandlinjen 10 meter høyere enn i dag. Dermed bestod området heller av en ansamling holmer. Forholdene for fangst og fiske var nok svært gode. Det er ikke funnet boplasser fra steinalderen, men enkeltfunn viser at det har vært folk der. Det finnes synlige bevis for bosetning fra jernalderen. (*kilde: konsekvensutredning E39 Kyststamvegen – Rogfast – Delutredning Kulturminner og Kulturmiljø)*

Lesbarhet / tilstand

Kvitsøy er tydelig preget av nærheten til havet. Kvitsøy som et øyrike med sin tilknytning til sjøen og havet er fortsatt godt lesbart og på denne bakgrunn kan vi si at tilstanden er god. Selv med det nye Rogfast

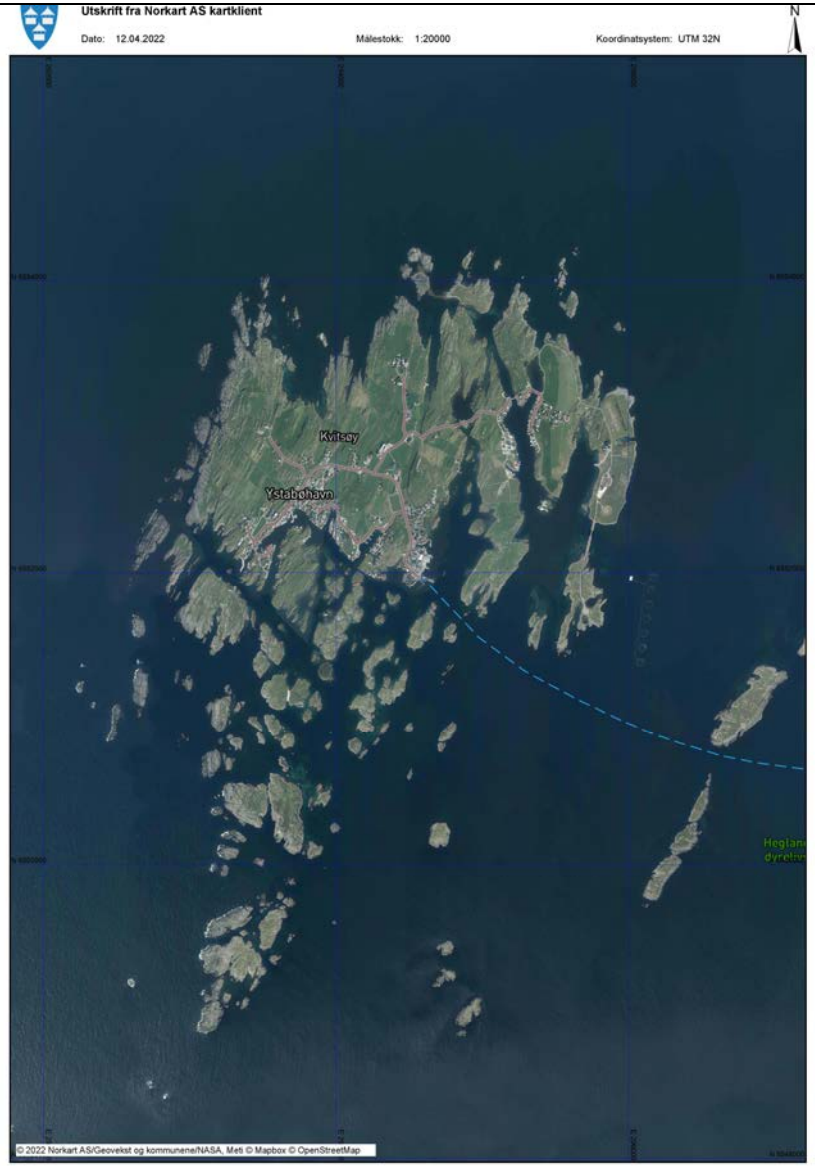

Utsnitt av kart fra kommunens digitale kartløsning

prosjektet som binder Kvitsøy til fastlandet via tunell under Boknafjorden vil beliggenheten fortsatt være strategisk og et særpreg for øyriket.

Det bølgete landskapet i nordøst – sydvest retning er også fortsatt klart synlig på Kvitsøy, selv om vi ser tendenser til at det noen steder blir jevnet ut for å tilpasse veiprosjekt og større utbyggingsprosjekter.

Betydning

Havet har stor betydning for Kvitsøy.

Kvitsøys plassering i et øyrike ute i havet er en helt klar forutsetning for stedets utvikling, ressurser og betydning. Havet gir Kvitsøy ressurser innen fangst og fiske. Havet bidrar også til et næringsrikt jordsmonn som igjen har gitt ressurser innen jordbruk. Kvitsøys strategiske plassering har gjennom ulike tider gitt stedet en viktig funksjon for å kontrollere skipsleia og den norske kystlinjen. Samtidig har sjøveien helt frem til vår tid vært en viktig trafikkåre utenfor norskekysten. Helt frem til i dag og ennå ca. 10 år inn i fremtiden vil Kvitsøy være helt avhengig av sjøveien for å få fraktet folk og materialer til og fra kommunen.

Stedets plassering gir også Kvitsøy i seg selv en egenart og et særpreg som preger både stedets identitet, livsstil og fysisk gjennom utforming. Kvitsøys plassering som et øyrike ute i havgapet har sentral og vesentlig betydning for Kvitsøy.

Når nå tilgjengeligheten til Kvitsøy blir mye bedre i forbindelse med Rogfast-prosjektet kan det røffe klimaet, utsyn og nærhet til havet også lokke folk i seg selv til å bo ute i naturen.

Landskapet

Foto: TRAFO arkitektur på vei ut til Kvitsøy med ferge fra Mekjarvik

Viktige utviklingstrekk

Kvitsøy var trolig et av de første stedene som ble bosatt i Norge, siden det var her isen trakk seg først tilbake.

I dag bor det litt over 500 innbyggere på Kvitsøy. Landkspet består av flate værbitte øyer i et bølgete landskap. På kommunens nettside står det: Kvitsøy er grønn og frodig, men uten skog. Høyeste punkt ligger 25 m over havet, og det merkes når vind og storhavet står på.

I dette flate å nakne øylandskapet som en fortsatt kun møter sett på avstand fra sjøveien, så er det silhuetten som er viktig. Den flate svakt bølgete silhuetten med fyret på den ene høyden og kirken på en annen høyde. På denne måten understrekes flere av Kvitsøys viktigste særtrekk i ditt første møte med stedet.

Lesbarhet /tilstand

Kvitsøy har frem til århundreskifte vært skånet fra store endringer i natur og terreng.

Men selv om landskapet på øyriket ute i havet tenkes som et fast og stabilt element, ser vi nå at dette kan påvirkes. I forbindelse med ny fergefri E39 gjennom Rogaland, skal det bygges en undersjøisk tunell fra Jæren til Bokn under Boknafjorden. For å håndtere alle massene som må tas ut av tunellen blir det bygget en veiforbindelse ut til Kvitsøy, der nye masser blir plassert ved at det fylles opp til nye øyer nord på Kvitsøy. Øyriket ute i havet får dermed en ny kontekst noe som både direkte og indirekte vil påvirke Kvitsøys utvikling.

RogFast prosjektet medfører også større terrenginngrep ved tunnelåpning og nye veier i landskapet inne på Kvitsøy. Disse tiltakene ligger utenfor vårt analyseområde og inngrepene berører ikke Leiasundet og Ydstebøhavn direkte. Men indirekte så vil begge de gamle lune havnene bli berørt og da særlig Leiasundet.

I dag ser vi kirken som ligger på en av Kvitsøys høyere koller, vi ser fyret og trafikksentralen. Det er disse elementer som møter oss når vi ankommer Kvitsøy. Silhuetten er fortsatt lesbar, med det flate bølgete landskapet der disse viktige ikonbyggene for Kvitsøy trer frem. Vi ser samtidig at denne situasjonen er sårbar. Vi ser at silhuetten og landskapets betydning er svært sårbar.

Men tilknytningen til fastland i seg selv, med biltransport og atkomsten opp gjennom tunellen, vil svekke virkningen av silhuetten og endre balansen på øyriket. Dette er to av viktige utfordringene Kvitsøy nå står ovenfor.

Betydning

Landskapet har, er og har vært en klar ramme for stedets utvikling. Landskapet har påvirket plassering av de to mest kjente havnene og tettstedene med Ydstebøhavn i vest og Leiasundet i øst. I tillegg til å påvirke tettstedenes og byggenes plassering påvirker også landskapet bebyggelsens volum og skala. Nettopp på grunn av sin nakne og flate karakter. Landskapet er på denne måten en helt fundamental ramme for utviklingen på Kvitsøy slik vi kjenner Kvitsøy i dag.

Hummerparkene hadde ikke vært på Kvitsøy om ikke de naturgitte forholdene lå til rette for dem. Dette er en del av Kvitsøys ressursgrunnlag. Selv om ikke hummerparkene har hatt stor betydning i siden 1960-tallet så kan de igjen få betydning inn i fremtiden.

Kulturlandskapet

Viktige utviklingstrekk

Gårdsanlegg har vært dannet på Kvitsøy helt fra første bosetning ute i øyriket. Jorda er næringsrik. Det finnes ikke skog på Kvitsøy og det er ikke mye areal som er uberørt. De store grønne markene med dyrkbar jord eller beitemark går over alle holmer og skjær. Kulturlandskapet underbygger landskapet med nakent og flatt bølgete landskapsformer. I dag kan en lese flere hundre års historisk utvikling gjennom kulturlandskapets oppdeling og grønne flater. Disse gårdene er fortsatt lesbare i landskapet som klyngetun. Selv om tilstanden er variabel på de ulike stedene.

Lesbarhet / tilstand

Kulturlandskapet er fortsatt svært lesbart på Kvitsøy. Alle marker blir dyrket eller beitet i dag. I 2017 vant Kvitsøy pris for sitt kulturlandskap.

Men det er mange gårdsbruk som ikke er bebodd i dag. Det er noen bruk som drifter flere eiendommer. Dette sier noe om tilstanden og sårbarheten for kulturlandskapet. Vi ser at brukene ikke har stor integritet. Spørsmålet er om brukene har attraktivitet og er levedyktige for videre bruk og utvikling.

Kulturlandskapet i seg selv har stor grad av integritet. Selv om mindre grad av marken nok blir dyrket i dag i forhold til tidligere år. Et annet spørsmål er om kulturlandskapet kan gro igjen om det ikke blir attraktivt og lønnsomt å drifte jorbruket i kommunen.

Betydning

Kulturlandskapet er et spor etter flere hundre års gårsdrift og kombinert drift med fiske, fangst og dyrket mark. Som historiefortellende autentisk landskap så er kulturlandskapet viktig. Vi ser også at de dyrkbare og rike beitemarkene er med på å bygge opp under Kvitsøy som merkevare. Det er disse markene som avler opp Kvitsøylammet. Vi mener at særlig kulturlandskapet som beitemark har stor betydning. Også i fremtiden.

Steingjerder

Foto: Steingjerder på Kvitsøy, TRAFO

Viktige utviklingstrekk

Lokal stein som byggemateriale for murer, fundamenter, brygger og gjerder er i alle tider benyttet på Kvitsøy. Vi ser også hvordan de har brukt stein på forskjellige måter for å lage gjerder og inndelinger i landskapet. Arealet er i stor grad privatisert og steingjerder viser eiendomsinndelingene som går over øyene. Stein er et solid og holdbart materiale og derfor en varig konstruksjon.

Lesbarhet / tilstand

Steingjerdene og murene preger hele Kvitsøy. Disse er i stor grad intakte og svært lesbare i dagens landskap.

Betydning

Steingjerdene og murene har et stort omfang og preger på denne måten Kvitsøy. Lokal stein som byggemateriale er ikke unikt i seg selv, men den helhetlige gode tilstanden på steingjerdene, samt omfanget av dem og synlighet gjør dem betydningsfulle. Gjerdenes funksjon er også i stor grad opprettholdt.

Stein er et kvalitetsmateriale. På Kvitsøy finnes særegen byggemetode for steingjerdene. På denne bakgrunn blir steingjerdene en identitetsbærer. De representerer kvalitet, holdbarhet og en kortreist, bærekraftig løsning. Steinkonstruksjonene forteller historien om eiendomsgrenser og oppdeling. De er autentiske, solide og holdbare. Vedlikeholdes de godt kan de fortsette å ha stor betydning inn i fremtiden.

Foto: Ulike steingjerder fra Kvitsøy, TRAFO

HAVET SOM SAMFERDSELSANLEGG:

Sjøveien – Leia

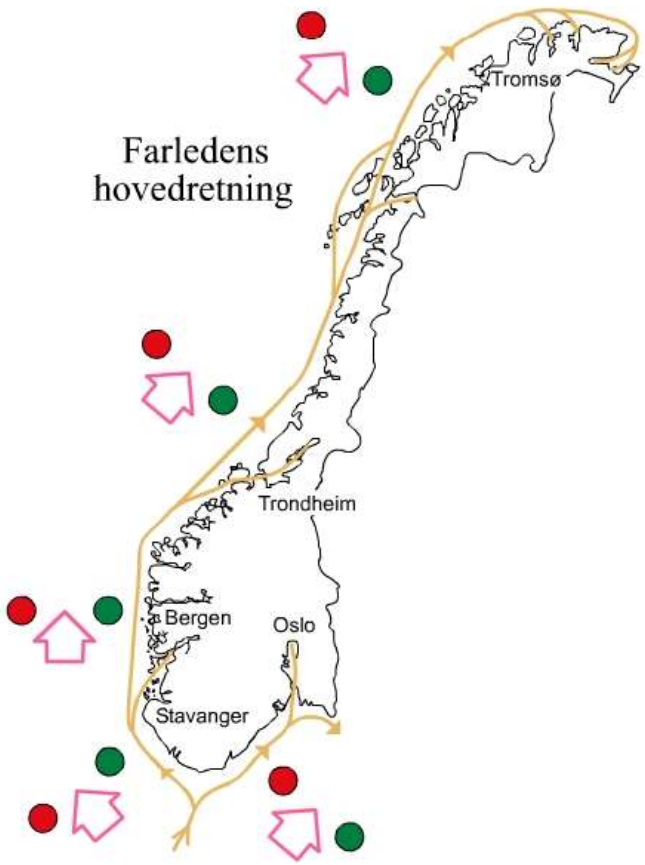

Kart fra nettstedet http:/kystnavigasjon.no

Viktige utviklingstrekk

Kvitsøy ligger ytterst i Boknafjorden, ut mot havet og utenfor Stavanger.

Skottland ligger mot vest, Bergen rett nord. Kvitsøy ligger som en uthavn langs kystleia som går langs Norgeskysten, men også i krysningen ved innseilingen til Boknafjorden og Stavanger.

I forhold til kysttrafikken og havet som den sentrale forbindelsesåren har alltid Kvitsøy hatt en strategisk plassering og vil trolig ha det i fremtiden. Hvert fall så lenge transport skjer til sjøs. Kvitsøy er en strategisk plass for å kontrollere skipsleia, men også en god uthavn, gjestehavn i dag med tilhørende funksjoner som losvirksomet ol. På denne bakgrunnen er skipsleia helt sentral for Kvitsøys identitet, utvikling og betydning.

Lesbarhet / tilstand

Kvitsøy er et øyrike der sjøen er det sentrale element. Selve leia går på flere sider av øyene. Vi kan ikke si at selve leia er veldig tydelig og lesbar. Men det er kanskje fordi den går flere steder både på utsiden, på innsiden og gjennom Kvitsøy. Leiasundet har fått sitt navn, fordi leia gikk her i vikingtiden. Denne leia er nå avgrenset av bruer og sund. De viktigste sporene etter leia kan vi si er de to lune havnene på Kvitsøy, Leiasundet og Ydstebøhavn. Det er de som til ulike tider har vært senterdannede lune havner i øyriket. Det er ikke leia i seg selv som skal være lesbar, leia er et styrende element som en drivkraft for at utvikling skjer. Det er de fysiske spor leia har lagt grunnlag for på Kvitsøy som er viktige. Kystverkets plassering av trafikksentralen er et slikt spor. Fyret et annet.

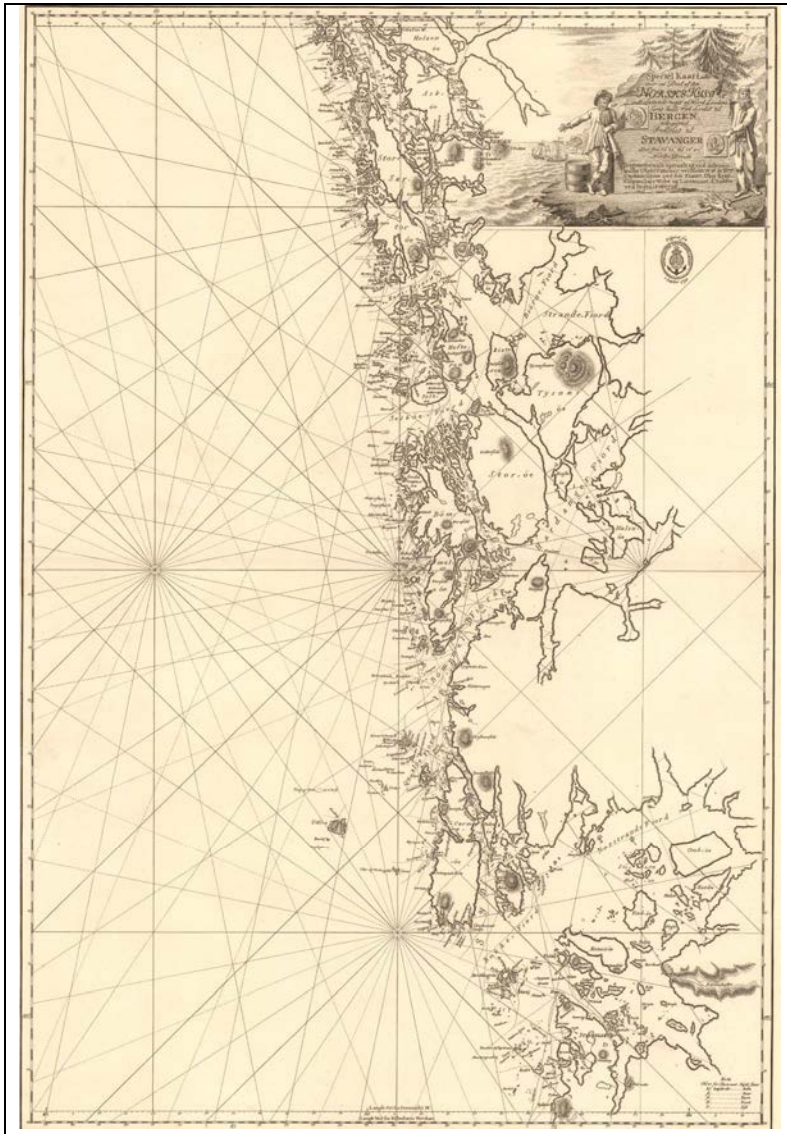

Kart fra 1798, digitalmuseum,no

Betydning

Sjøveien har frem mot i dag vært veldig viktig for Kvitsøy, siden 60-70-tallet er sjøveiens betydning kanskje blitt noe redusert. Ca. halvparten av Kvitsøys befolkning søker nå sitt daglige arbeid andre steder enn ute i øyriket og knyttet til ressursene der. Mange bor på Kvitsøy, men jobber på fastlandet og selv om sjøveien fortsatt har betydning er den betraktelig redusert de siste tiårene. Sjøveien ligger som en ressurs og kan igjen få betydning om det blir aktuelt. Både Ydstebøhavn og Leiasundet er fortsatt lune havner som er lesbare som kommunens to tettsteder. Vi ser at disse havnene har hatt ulik betydning opp gjennom historien. Leiasundet var viktig i den eldste historien. Fra 1900 og frem til vår tid så er det Ydstebøhavn som er øyrikets sentrale havn. Men om dette fortsetter inn i fremtiden er usikkert. Vi ser tendensen til at større skala båter, anlegg og bygg krever ny plassering og er på vei til igjen å skape et helt nytt tyngdepunkt på Kvitsøy. Denne nye beliggenheten legger også til rette for å utvikle seg i retning av der tunnelatkomsten til Kvitsøy kommer. På denne måten vil bilen og dens atkomstvei stå i konkurranse til havet som transportvei, og en må være bevisst på hva som skal få styre utviklingen videre. Om det ikke styres bevisst vil trolig bilen med sine veier og parkeringsplasser i mye større grad bli styrende er. Dette vil helt direkte ha konsekvenser for utviklingen av Leiasundet og Ydstebøhavn i forhold til hva slags steder de i fremtiden skal være.

Sjøkart fra 1592, digitalmusemum.no

Kvitsøy Fyr

Foto: TRAFO, Fyret på Kvitsøy

Foto: TRAFO, Fyret sett fra Ydstebøhavn

Viktige utviklingstrekk

Det første fyret på Kvitsøy var en enkel trekonstruksjon, et vippefyr med en skål og glødende kull på toppen. Det var Morten Henrik Pettersen, som i år 1700 havnet i havsnød ute i Boknafjorden og lovet Gud å sørge for fyrlys på Kvitsøy om han overlevde. Han overlevde og administrerte vippefyret. Skipsruta langs Kvitsøy var en trafikkert internasjonal handelsrute og før 1700 – tallet var det mange som så behov for å trygge skipsleia, så da fyret kom på Kvitsøy var det stor glede. Men i Bergen var det noen som fryktet at fyret skulle føre skipstrafikken inn til Stavanger og Karmsundet i stedet for direkte til Bergen. De fikk derfor revet det første fyret etter 2 år, men under et år senere lyste igjen fyret på Kvitsøy i 1703.

I 1815 kjøpte staten fyret og fyrlykta og i 1829 ble fyret bygget om til et innelukket blussfyr på et steintårn. I 1853 ble fyret ytterligere påbygd til dagens høyde på 25 meter, samtidig fikk fyret også linseapparat med oljelamper. I 1901 ble fyret automatisert med lynblinkapparat som gir en rekkevidde på 18,5 nautiske mil. I dag er Kvitsøy fyr det eldste fyret i Norge som fremdeles er i bruk. Fyret ble i 1998 vedtaksfredet av Riksantikvaren.

I 2005 ble det satt opp et vippefyr som en kopi av det originale vippefyret fra 1700. (Kvitsøy Kulturminneplan19.02.2019)

Lesbarhet / tilstand

Fyret er godt synlig og lesbart på Kvitsøy. Kystverket eier og driver fyret. Det blir jevnlig vedlikeholdt og er et Ikon på øya som troner over Ydstebøhavn.

Betydning

Kvitsøy fyr har hatt, har og vil også i fremtiden ha stor betydning. Både som et symbol på trygghet for alle som ferdes på havet og som et viktig historiefortellende objekt som står sentralt på Kvitsøy.

Kyststasjonen og lostrafikk

Foto TRAFO: Ydstebøhavn med fyr og Kyststasjon

Foto TRAFO: Ydstebøhavn med fyr og Kyststasjon

Viktige utviklingstrekk

Trafikksentralen på Kvitsøy ble bygget for Kystverket i 2003. Arkitekt for bygget er Jarmund og Vigsnæs arkitekter. Bygget er utformet som et styrhus på et skip i skifer slik at det blir en naturlig del av eksisterende bebyggelse, terreng og natur. Bygget fikk Kvitsøys byggeskikkspris i 2014. Kyststasjonens oppgave er å overvåke kysttrafikken langs norskekysten og særlig utskipningen fra gassterminalen på Kårstø. Arkitekten har utformet bygget som førerhuset på et skip, bygget er også dekket med skifer for å gli inn i sine omgivelser.

Det er bygget ut et nettverk av radarer som overvåker skipstrafikken selv langt unna sentralen. Trafikksentralen på Kvitsøy dekker området fra Jærens rev i sør til Bømlafjorden i nord. Videre fortelles det på nettsiden til Kvitsøy kommune at det nå er lenge siden Kvitsøy hadde egen losbåt. Nå foregår dirigering og administrasjon av losbåtene i Tananger og på Karmøy fra trafikksentralen på Kvitsøy.

Lesbarhet / tilstand

Trafikksentralen er et klart lesbart fysisk kulturminne i god stand og som er godt lesbart og tydelig der den ligger på toppen av kollen og troner over Ydstebøhavn. Selve los-aktiviteten er lite lesbart på Kvitsøy i dag.

Betydning

Trafikksentralen og dens funksjoner med lostrafikk har hatt stor betydning for Kvitsøy opp gjennom historien og har vært et sentralt yrke på øya. I dag blir trafikkstasjonen styrt fra Kystverket og selve overvåkningen fungerer mer eller mindre digitalt. Dermed er kanskje ikke Kystverket så avhengig av sin fysiske beliggenhet som tidligere. For befolkningen på Kvitsøy så ligger trafikksentralen som et tydelig bygg over Ydstebøhavn, som et ikonbygg sammen med fyret på Kvitsøys maritime tilknytning og strategiske plassering. Vi tror trafikksentralen også i fremtiden vil ha betydning som overvåker av norskekysten og skipsleia, selv om mer og mer av denne skjer digitalt.

Andre sjømerker

Foto fra sjømerkene ved innseiling til den gamle dampbåtkaia i Ydstebøhavn, TRAFO

Viktige utviklingstrekk

Øyriket med sin skjærgård består også av et landskap under vann med grunner og skjær. Vi forstår det slik at det i hovedsak ikke er store skip som kommer til Kvitsøy. Men det er mange skip som har forlist rundt Kvitsøy. Vi forstår det også slik at det ikke er store båter som kommer til Kvitsøy. Sjømerking har alltid vært viktig. Men de har nok fremstått forskjellig opp gjennom tidene.

Lesbarhet / tilstand

Fordi sjøveien fortsatt er hovedfremkomstvei på Kvitsøy i dag er sjømerker en naturlig del av skjærgården og er i aktivt bruk både innaskjærs og utaskjærs. Klima, sjø og vær er røft her ute på Kvitsøy og sjømerkene er byttet ut oppgjennom tidene til mer robuste materialer. Det vil trolig være behov for dem i lang tid fremover. Vi ser at merkingen også forteller en historie om farleder og type båter som har ferdes i øyriket. Blant annet ser vi skipsmerkingen i Straumsund etter at dampbåten skulle inn på Gamlebrygga i Ydstebøhavn. Denne merkingen er bl.a. fortsatt i god stand.

Betydning

Sjømerkene har stor betydning også i dag fordi de er i aktiv bruk. Gamle sjømerker kan ha mindre betydning på Kvitsøy, nettopp fordi sjømerker er så normalt. Men sjømerkene forteller om Kvitsøys historie og tilknytning til skipstrafikk og havet, derfor er de viktige og vil ha betydning også i fremtiden.

HAVET SOM RESSURS:

På Kvitsøy har fiske og den maritime næringen vært dominerende. De har særlig drevet med fiske, los, fyrvokter og sjømenn. Mange av dem som drev jordbruk, kombinerte dette også med annen maritim aktivitet.

Hummerfisket

Foto: Trafo, Ydstebøparken i dag.

Viktige utviklingstrekk

Kvitsøy er et øyrike med mange holmer og skjær som danner et naturlig basseng med flere små viker og trange sund. Mellom øyene er det gode strømninger for friskt vann, og lite ferskvann i området. Dette gir særlig gode forhold for hummerfiske og oppbevaring av hummer.

Hummerfiske har vært drevet langs hele Norgeskysten i flere hundre år. Helt tilbake til 1600 tallet har de drevet salg av hummer. På denne tiden fanget de hummer med tang og fangsten var liten. Da teinene ble tatt i bruk på 1700 tallet økte fangsten betraktelig. Samtidig var etterspørselen etter hummer fra Skottland og Holland stor. I gamle tider ble hummeren samlet opp i store trekister i sjøen. Kjøpmenn i Stavanger så potensialet med å samle hummer innenfor mindre områder i opplag før eksport. Landskapet på Kvitsøy egnet seg godt til dette og derfor ble det bygget en samling av hummerparker innenfor et lite geografisk område. Hummeren er blitt lagret og eksportert herfra i store mengder. På 1800 tallet begynte de å bygge tak over hummerparkene for å minimere temperatursvingninger. Fordi hummere er skjøre dyr og tåler lite temperatursvingninger, ble det etter hvert bygget takoverbygg over disse avstengte sjøarealene. Hummerfisket startet i tidligere tider i desember / januar.

Toskaparken er den eldste hummerparken. Dette er en åpen hummerpark fra 1892. Groomparken, oppført 1903 og blåste ned på

Foto: Kvitsøy Historielag: hummerkasser i Ydstebøhavn

60 tallet, og Bjellandparken , ferdigstilt 1902 med total kapasitet på 35000 levende hummer, var begge overbygget. De var fra 600 – 900 m2 store.

Fangsten av hummer økte betraktelig på 1930 tallet. Trolig var dette blant annet fordi de begynte med auksjonssalg i Ydstebøhavn i 1924 og salget gikk i forhold til vekt og ikke lengre pr stk.
Ydstebøparken ble bygget i 1931 med kapasitet på 30000 hummer
På 40-60 tallet var det også et oppsving i hummereksporten. I 1947 bygde Rudolf Haaland hummerparken på Ådnøyskjæret bygget med en kapasitet på 30.000 hummer. Denne blåste ned på 60 tallet.

Når hummerfiske var på sitt største, bygget fiskerne seg enkle hytter ute i holme som de søkte ly i. Hyttene ble brukt til å sove i, tørke klær, tilberede mat og oppholde seg i da dagene og nettene kunne bli lange i perioder under fiske, og for å slippe å ro hjem. Hyttene ble hovedsakelig bygget i stein, men det finnes også noen som ble bygget i tre.

Lesbarhet / tilstand

Vi finner i dag rester av 6 hummerparker på Kvitsøy. De er i ulik grad lesbare og også i ulik grad kjente som byggverk og næring blant Kvitsøybuene selv. Hummerparkene har ikke tidligere vært tilgjengelige for allmenheten. I dag er Ydstebøparken den eneste parken som fortsatt er i drift. Parken har et overbygget tak. Men konstruksjonen og byggverket er preget av gjentatte ombygginger for vedlikehold. Bellandsparken har også fortsatt takoverbygget intakt. Denne parken er i mye bedre tilstand og det ser nå ut til at en skal få den restaurert. Ved Groomsparken finner en i dag kun rester etter steinmurer i sjøen, men denne parken
hadde også et takoverbygg. Toskaparken, som er den eldste hummerparken ligger kun igjen som en naturlig ansamling av øyer og skjær. Lagjaparken, Rogaland Fiskesalgslags park, er i dag ombygget til fritidsbolig og Haalandsparken som ble bygget i 1947 blåste bort på 1960-tallet.

Foto: Kvitsøy historielag

Foto: Lauritz Haaland, Stavanger sjøfartsmuseum.

Foto: Hummerhytte bygges opp igjen, Bygdebladet.no

Arkitektkontoret Schjelderup og Gram har våren 2022 levert et mulighetsstudie for 3 av hummerparkene, Bjellandparken, Ydstebøparken og Ådnøyskjæret (Haalandsparken). Ydstebøparken er i drift og en ser på muligheter for utvikling av driften. Bjellandsparken er i forholdsmessig god stand og ønskes ivaretatt og reparert. På Ådnøyskjæret vil turistforeningen bygge opp en ny DNT hytte.

Det finnes spor etter hummerhyttene i dag, men etter mange års forfall er det kun grunnmuren som står igjen. I 2018 tok Kvitsøy historielag intiativ til å bygge opp en slik hummerhytte. Elevene på Kvitsøy skole var også engasjert gjennom prosjektet «Rydd et kulturminne» i regi av stiftelsen Norsk kulturarv.

Betydning

Kvitsøy har ikke spilt noen dominerende rolle i hummerfisket i Rogaland, mange andre kommuner hadde mye større oppfisket kvantum og engasjement. Men Kvitsøy kom etter hvert til å spille en dominerende rolle ved omsetning av hummer. På 50 tallet ble mye av hummeren som ble fisket i distriktet s*amlet på Kvitsøy og eksportert herfra. Etter 1960 gikk det lokale hummerfiske tilbake , det ble da importert hummer fra Skottland som ble mellomlagret førdet ble eksportert til markedene på kontinentet.*

Hummerfisket har vært lystbetont og blitt drevet med stor interesse i mange hundre år. Skjærgården på Kvitsøy med sund og farvann omkring de mange holmene og skjer er et ideelt oppholdssted for hummer og gode fiskeplasser for fiskerne.

Det er spesielt at det ligger så mange hummerparker samlet innenfor et lite geografisk område.

Foto: Ryfylkemuseet. Parken til Lauritz Ydstebø.

Det har vært forsket på hummer siden 1880 årene i Norge. Det har vært forsøkt med oppdrett på land og havbeite der en setter ut hummeryngel i havet. Dette er forsøkt på Kvitsøy. Kvitsøyhummer er også en del av Merkevare Kvitsøy og kjent i større deler av Norge. Hummerparkene har ikke vært veldig kjent for den generelle Kvitsøybuer.

Hummerhyttene representerer fiskekulturen på Kvitsøy der hummerfiske utgjorde en viktig del av pengehusholdet i en tid på året da det var stopp i andre fiskerier. Hyttene er synlige spor etter den innsatsen og de forholdene fiskerne utsatte seg for i en tid på året da været kunne være kaldt og brutalt.

Vi tenker at det særegne bygget for hummerparkene, økt fokus på livet i havet og næringskilder derfra vil bidra til at også hummerfisket vil ha stor betydning i fremtiden, hvert fall i perioder.

Hummermuseet, fiskemottaket på Grøningen

Foto: Ryfylkemuseet.

Foto: Ingvald Nordmark, NRK. – Hummermuseet og klekkeriet etter brannen i 2011.

Viktige utviklingstrekk

Sjøhuset på Grøningen ble bygget av Richard Ydstebø rundt 1925. Dette er et typisk sjøhus bygget i trekonstruksjon med bindingsverk og med en grovere førsteetasje i mur. Det ble brukt som fiskemottak og salteri. På folkemunne kaller de lokale innbyggerne på Kvitsøy det kun for fiskemottaket. Rogaland Fiskesalgslag hadde sitt mottak her og tok imot reker som ble lagt på is og pakket for så å bli sendt til Stavanger. Størstedelen av all hummer som ble fanget i Rogaland etter 1950-årene ble ført i land på fiskesalgslagets mottak. Hummer ble lagret i kummer med saltvann inne på sjøhuset. I 1959 bygde hummereksportør Otto Ydstebø et nytt sjøhus til høyre for fiskemottaket. Dette var i drift som sjøhus frem til 1977.

Da Kvitsøy kommune på begynnelsen av 1990 tallet var på jakt etter plass for museumsformål kjøpte de sjøhuset. Hummermuseet åpnet for første gang i 2001. I 2008 kjøpte de også fiskerimottaket og etter brannen i 2011 ble bygningene bygget sammen for å kunne fungere som en enhet. Det nye rehabiliterte Kvitsøy hummermuseum ble åpnet i 2013. Museumsbygget og utstillingene er bygget opp av Ryfylkemuseet med god hjelp av frivillige på Kvitsøy. I 2015 ble også hummerklekkeriet ved siden av museet åpnet også dette med stort bidrag fra de lokale. Ryfylkemuseet sier selv at museet på Grøningen er et av de flotteste museumsanlegg i Ryfylket. Museet har utstillinger om hummerfiske, fiskenæringen og livet på øya.

Hummermuseet fungerer i dag både som museum og som et slags kulturhus på Kvitsøy.

Lesbarhet / tilstand

Da Hummermuseet på Grøningen brant i 2011 var det loftsetasjen og tilbygget til museet som ble mest skadet. Loftsetasjen ble revet og bygget opp på ny, samtidig som det ble bygget sammen med

Foto: Ryfylkemuseet. Hummermuseet og fiskemottaket bygget sammen med et mellombygg.

Foto: Norges dykkerforbund. Klekkeriet i det rød bygget ved siden av Hummermuseet.

fiskemottaket med et mellombygg. Fiskemottaket ble samtidig rehabilitert. Etter sammenslåingen og rehabiliteringen er de to sjøhusene fremdeles svært lesbare og har en god tilstand med ny bruk. Endringene er gjort skånsomt og man kan fremdeles gjenkjenne sjøhusene slik de engang framstod. Mellombygget skiller seg ut med en mer moderne og stram arkitektonisk fremstilling.
Klekkeriet er gjenoppbygget som et eget bygg på siden av hummermuseet, med nærmere tilknytting til utstillingene og som en opplevelsesbasert del av hummermuseet.

Betydning

Hummermuseet har veldig stor betydning for Kvitsøy i dag. Hummermuseet representerer i dag Kvitsøys storstue og viktigste møteplass. Hummermuseet er både et museum og et kulturhus med åpne møter, konserter og kunstutstillinger.
I en videreutvikling av anlegget er det tenkt å legge til rette for et kultursentrum som inviterer til en felles arena for alle kulturtilbud og uttrykk. Med plasseringen av restauranten Grønningen også i lokalet understrekes anlegget som viktig møteplass og kultursenter for Kvitsøy kommune også inn i fremtiden.

Hummerklekkeriets utstilling viser venneforeningens arbeid med klekkeriet, bestandshistorien og yngelen sin utvikling i ulike stadier. Levende hummerbabyer er å se fra mai til oktober. Venneforeningen setter ut hummeryngelen i hummerfredningsområdet rundt Sparholmene. På denne måten bidrar museet aktivt til økning i bestanden og tar ansvar for historien som hummermuseet formidler. Klekkeriet tilfører hummermuseet den levende delen med hummer i alle størrelser, og ikke minst en informativ opplevelse om hvordan klekking av hummer foregår.

Fiske: Silde- brisling- og rekefiske

Foto fra historielaget på Kvitsøy, Ydstebøhavn under fiske

Viktige utviklingstrekk

Den maritime sektoren på Kvitsøy har vært dominerende, men det har likevel ikke vært et rent fiskvær på Kvitsøy. Det har også alltid vært gårdsdrift som har vært drevet i kombinasjon med fiske og fangst. Fiske går i perioder etter type art og omfang. I 1865 var det av 103 yrkesmenn på Kvitsøy 39 fiskere, i dag er det 1-2 igjen.

Sildefiske på 1800- tallet varte fra 1815 -1870, så var silda nesten borte. På 1900 tallet varte sildefiske fra 1900 – 1960. De fleste på Kvitsøy fisket silden med not. På 1800 tallet fisket de med åpne båter 4-5 mann der hver mann hadde med seg 4-5 garn. Garna ble satt i lenker med 4-5 garn i hver. På 1900 tallet fikk de overbygde båter med motor. Sildefisket startet gjerne rett over nyttår. De satte garnlenkene ut om kvelden og drev med dem gjennom natten for å trekke dem opp om morgenen. Toppen i sildefisket var i 1957, da deltok det 150 mann fra Kvitsøy i fisket. Utover på 1900 tallet ble større fiskedampskip med snurpenøter et viktig innslag i norsk sildefiske. Ingen på Kvitsøy hadde slik båt, men flere ble hyret inn som basar. Basene ledet selve fiskeprosessen og skulle finne silden og gjennomføre vellykkede kast med snurpenota. Basene fra Kvitsøy kjente farvannet godt. Storsilden tidlig på vinteren ble levert på land til salting Vårsilden senere på sesongen ble levert til Sildeoljefabrikkene. Salting av sild ble en stor virksomhet på Kvitsøy, særlig under 1. verdenskrig. De store saltkummene i betong står igjen som spor etter denne virksomheten. Peder Hviding bygde den første kummen ca. 1917 og i 1930 var det i alt 30 saltkummer i Kvitsøy.

Brisling er en mindre slektning av silda. Denne fiskes alltid med not og er et sommerfiske. Brislingfiske er kapitalkrevende. Brislingen ble levert til norsk hermetikkindustri, som hadde sitt tyngdepunktet i

Stavanger. I 1910 fikk Kvitsøy sin første snurpenot og i 1920 bygde Peder Hviding og sønnene hans hermetikkfabrikk i Leiasundet. Kvitsøy Presering AS. På det meste jobbet det 40 personer her. Brislingfiske var viktig frem til 1960-åra.
Etter 1960 måtte fiskere se seg om etter annet fiske. Flere gikk over til reketråling. Det var omkring 40 reketrålere på Kvitsøy på 60-tallet, flerea v dem drev på helårsbasis. Det ble funnet nye felt for rekefiske vest for Kvitsøy. Det var også Skudefeltet sørvest for Karmøy og Revet ute i Norskerenna. 60 sjømil ut i Nordsjøen. Rekene ble etter hvert sortert og kokt ute på båten. Fiskerne leverte reker til fiskemottak langs kysten. På Grøningen var det mottaksanlegg for reker. Rogaland Fiskesalgslag sitt mottak. Det var også et eget mottak og rekefabrikk i Ydstebøhavn drevet av Otto Ydstebø. Kvitsøy Preserving håndterte også reker.
Det har vært drevet makrellfiske og seifiske med not. Det ble også levert torsk, hyse lange brosme krabbe og hummer på fiskemottaket.

Lesbarhet / tilstand

Vi finner flere saltkommer igjen rundt på Kvitsøy. Disse er mer eller mindre innlemmet i bygningsanlegg og gjerne sjøhus. De er nok i ulik forfatning og har i dag ingen god funksjon. Det var i sjøhuset alt utstyr for fiske ble lagret og ivaretatt. Fiskemottaket på Grøningen, i Leiasundet og er ivaretatt. Sildeoljefabrikken er også fortsatt lesbar selv om tilstanden nok ikke er så god.

Betydning

Fiske har hatt stor betydning for Kvitsøy opp til 1960 årene. Det har vært en av hovednæringene til Kvitsøybuene. På 60-tallet ble det slutt på sildefiske og brislingfiske, samtidig begynte oljenæringen å vokse i Rogaland. Mange fra Kvitsøy dro derfor til land og tok seg utdannelse i stedet for å følge i forfedres fotspor som fisker og gardbruker. Dermed er fiske betraktelig redusert de siste 10-årene. Men havet ligger der med sine ressurser så vi ser ikke bort fra at fisket igjen kan få stor betydning for Kvitsøy inn i fremtiden.

Sildeoljefabrikken

Gammelt bilde fra bygdeboken side 81.

Viktige utviklingstrekk

Sildefiske hadde sin storhetstid på 1900 tallet frem til 1960. Peder Hviding var den første i Kvitsøy som bygde sildekum for salting i 1917, Han var med å investere i den første snurpenota på Kvitsøy i 1910 og i 1920 med Kvitsøy Preserving bygde han opp hermetikkfabrikken i Leiasundet.

På Stevelsholmen ved innseilingen til Leiasundet i sør startet Lars Hviding, Edvard og I. Ringen og Elias Sandvig opp sildesalteri i 1916. I 1918 ble virksomhet en omorganisert i A/S Sildekompaniet. I 1929 tok Lars Børresen Hviding (bruk 1) og Lars Pedersen Hviding (bruk 3, og far til Peder Hviding) over eierskapet, samtidig som de utvidet driften til å omfatte sildolje- og formjølproduksjon. Firmaet nye navn ble Kvitsøy Sildolje- og Fodermelfabrikk A/S. De hørte til salgssentralen på Lura.

Det ble bygd opp både fabrikk, lager, kjelhus og boligbrakker på Stevelshomen. Fabrikken ble utvidet i 1953. På denne tiden hadde de på det meste 50 ansatte på fabrikken. Det kom arbeidere utenfra som jobbet på fabrikken i perioder.

Fabrikken ble nedlagt i 1960-åra og i 1974 kjøpte Kvitsøy kommune Stevelsholmen. Det sies at det var en hengebru fra øya over til Krossøy, men det ser ikke ut til at øya har hatt veiforbindelse ellers.

Lesbarhet / tilstand

I dag ser vi kun rester etter den nye delen av sildeoljefabrikken bygget i 1953 på øya. Det er også noen nyere mindre bygg på øya av ulik årsdall. Det nyeste er et paroc-bygg fra etter år 2000. Det eldste bygget er i mur og ser ut til å være i en dårlig stand, men bygget er robust og har et interessant og tydelig formspråk.

	Betydning Sildeoljefabrikken var nok viktig i en periode midt på 1900 tallet. Hviding familien tjente penger på fabrikken på Stevelshomen og Hermetikkfabrikken i Leiasundet. De bidro til mange arbeidsplasser i Leiasundet på Kvitsøy. Men om det var mange Kvitsøybuere som hadde sitt arbeid der er uvisst, og derfor uvisst hvor betydningsfull den var i sin tid for de lokale beboerne på Kvitsøy. Uansett har bebyggelsen fremstått som et ikon ved innseilingen til Leiasundet i flere tiår og dermed bidrar til identitet og tilknytning til fiskeriet og industrialiseringen på tidlig 1900 tallet. Vi mener at eksisterende ikonbygg kan få betydning også i fremtiden som en historieforteller for gammel fiskeriindustri, men også som ny næring eller annen felles bruk på Kvitsøy.

VIKINGTIDEN:

Navnet Kvitsøy mener navnforskere kommer fra kvartsganger som finnes flere steder på øygruppen , særlig mye finner en på øya Higgelen. Men på folkemunne har navnet et annet opphav. De mener at øya har navnet etter en kong Vidding som en mener er gravlagt i en stor gravhaug på Krossøy. I middelalderen ble øyriket kalt Hvittingsøy.

Steinkorset

Foto, TRAFO: Steinkorset på Kvitting

Viktige utviklingstrekk

Språkforskere mener at Krossøy opprinnelig het Hvitingøy, og at navnet Krossøy er en oppkalling etter det 3,9 meter høye steinkorset som står og troner på høyden over Leiasundet. Steinkorset er av skrifrig bergart, det er 48 cm bredt ved foten 11 cm tykk og 1,87 m bredt ved armene. Det er et av de største og fineste steinkors som er bevarti dag. (Oppslagstavle,Arkeologisk museum i Stavanger). En vet ikke når det ble reist eller hvem som gjorde dette. I kulturminneplanen henvises det til *Baug. I, hovedfagsoppgave i arkeologi, 2001,* som antar at korset er oppført i løpet av kristningstiden i Norge på 800- og 900-tallet. Flere av de norske kongene lot seg døpe. En finner i dag over 40 steinkors fra denne tiden som fortsatt står oppreist på Vestlandet.
Det knyttes viktige historier til steinkorset. En av de viktige hendelsene er forliket mellom Erling Skjalgsson og Olav den Hellige som er dokumentert i Snorresagaen (Pollestad 2012, andre del s. 56 – 57) En antar her at forliket ble inngått i 1016 ved korset, og at begge dro fra Kvitsøy vel forlikt. Et annet forlik som antas å ha tatt sted ved steinkorset er forliket mellom birkebeinernes konge Inge Bårdsson og erkebiskop Tore og baglerne med biskop Nikolas og «baglerkongen» Fillipus i 1208.

Foto TRAFO, korset sikret i forbindelse med arbeid på RogFast prosjektet.

Lesbarhet / tilstand

Korset står oppreist på Kvitsøy i dag. Det er til vanlig gravd ned ca. 1 m i bakken. Korset er i stein, men dimensjonene er ikke veldig robuste. På grunn av RogFast blir nå korset ivaretatt med egen sikring mot rystelser i bakken.

Betydning

Korset må ha hatt stor betydning for Kvitsøy opp gjennom alle tider. Både som et tegn for kristningen av Norge, men korset fungerte også som et seilingsmerke som forklarte veien gjennom Leiasundet og til gården Hvidding der en antar at kongen Hvidding har bodd.
I dag er korset automatisk fredet og det viktigste gjenstående kulturminne fra Vikingtiden.

St. Clemens kirken

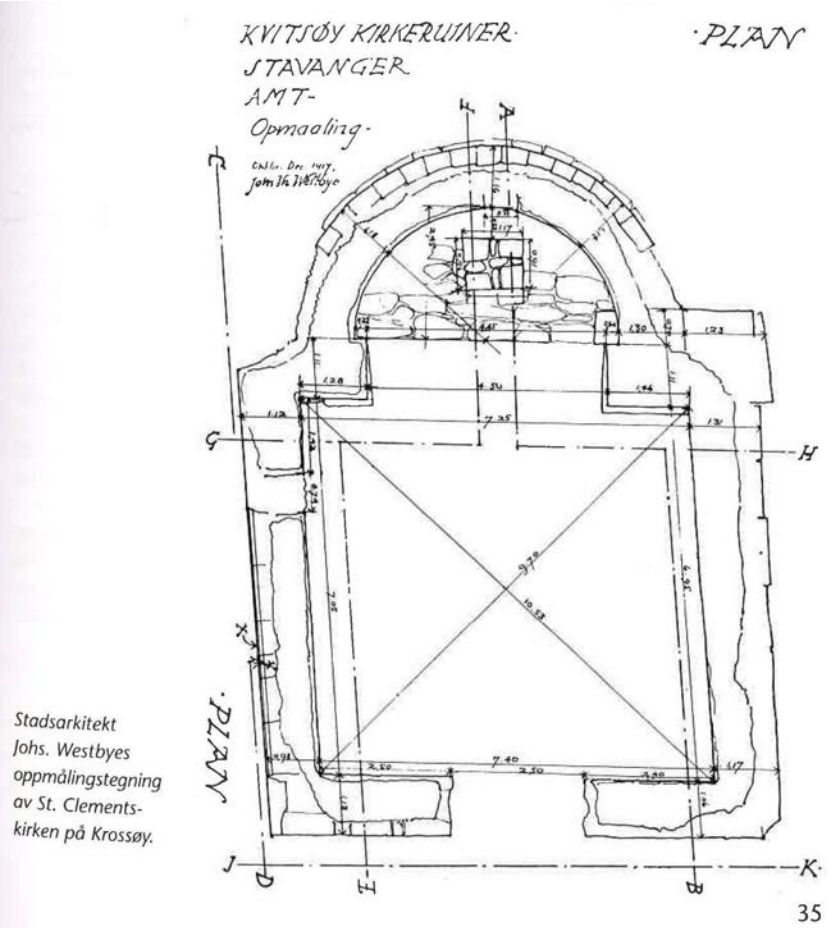

Stadsarkitekt Johs. Westbyes oppmålingstegning av St. Clements-kirken på Krossøy.

Foto: Plan hentet fra bygdeboka «Kvitsøy, Gard og slekt» Kvitsøy kommune 2009

Viktige utviklingstrekk

St. Clemens kirkeruin ligger like ved steinkorset på Krossøy. I dag ser vi ruinene mest som en forhøyning i landskapet. Det antas at kirken fra mellomalderen har stått i en sammenheng med steinkorset. Kirkeruinene er omtalt av Wilhelm Frimann Coren Christie i 1842 som Grundvolden av et Capel med sirkelrund innhegning omkring.En vet ikke når kirken ble oppført eller når den ble revet. Men den gang på 1800-tallet var ruinene godt synlige. Siden ble kirken glemt og det var først i 1915 da grunneieren skulle dyrke området at han støtte på noe han trodde var en grav som viste seg å være murfoten til kirka. (konservator Helge Gjessing) Under den arkeologiske undersøkelsen ble murfote til kirkeruinene gravet frem og målt opp.
Et pavebrev fra 1146 i Munkeliv kloster (Bergen) står det beskrevet i en brevbok om øya Aumar med St. Clemens kirke. Aumar er tidligere navn på Kvitsøy. På 1100-tallet tilhørte alle de 7 gårdene på Kvistøy Munkeliv kloster i Bergen. Det antas at klosteret er bygget på samme tid som Domkirken i Stavanger. Det var trolig en konge av Hårfagreætta som overdrog Kvitsøyene til klosteret for å sikre seg støtte fra kirken. St. Clemens var en viktig helgen for de sjøfarende kongene i den første kristne tiden. På 1600 tallet stod kirken til forfalls og det ble bygget en ny kirke på Kvitsøy. Døpefonten, fra St. Clemens kirken fikk plass i den nye kirken.

Foto fra hentet fra Riksantikvarens Kulturminnebbildertil fri bruk. Kulturminne ID 84872 Datert 01.01.1915

Foto: Døpefonten i klebersten som nå står i Kvitsøy Kirke har opprinnelig stått i St. Clemens kirke, TRAFO

Lesbarhet / tilstand

Kirken er i dag lite lesbar. Den er kun synlig som en voll eller haug i landskapet med noe stein opp i dagen. Vi vet lite om tilstanden da selve ruinene i hovedsak ligger under bakken.

Betydning

Kirken har i dag ingen betydning i forhold til religion eller bruk.
Men kirken forteller historien og betydningen av Kvitsøys strategiske plassering langs kystleia og ved innseilingen til Boknafjorden og Stavanger. Kirkeruinene er viktig spor fra vikingtiden og kristningen av Norge. På denne bakgrunn har kirkeruinene stor betydning. Kirkeruinene har trolig potensial for å gjøres mer synlige og tilgjengelige. De har stor betydning som historiske spor. Dette må vurderes i sammen med andre undersøkelser som f.eks. arkeologiske vurderinger i forhold til vern og tålegrense.

Andre fornminner fra eldre tider

Foto: Kråkøyvågen sett fra Hviding, TRAFO

Foto: Utsnitt av Kvitsøys Idrettslags avisxxx i artikkelen Rogfast, valg av vegtrasé og deponi på Kvitsøy.

Viktige utviklingstrekk

En finner rester etter bosetning og aktivitet på Kvitsøy langt tilbake i tid. I kommunens kulturminneplan beskrives disse som omtales som fornminner når de er eldre enn 1537. På Kvitsøy er det registrert flere fornminner. Det finnes flere flere bautasteiner, gravhauger og rester fra bosetningsplasser. Fornminnene forteller om stor aktivitet her ute i tidlige tider. I forbindelse med planarbeidet for RogFast prosjektet er det gjort en rekke utgravninger der en har funnet flere spor etter tidlig bosetning. Det er tidligere funnet rester av et vikingsverd på gården Hvidding i liten avstand fra St. Clemens Kirkeruin.

Kråkøyvågen på Kvitsøy er et område der fornminner innngår i en større sammenheng. Etter undersøkelser gjennomført av Stavanger Maritme muesum i 2017 ble hele Kråkøyvågen fredes som et havneanlegg. Her er det spor etter nausttufter, båtopptrekk og fortøyningsrøyser, disse knyttes mot Kvitsøyforliket i 1016 og forliket mellom baglere og birkebeinere i 1208. En mener også at Kråkøyvågen ville være en naturlig ankringsplass for større skip som vikingskipene. Mange av funnene vil her befinne seg under vann og er i dag derfor ikke synlige.

Lesbarhet / tilstand

I dag er disse kulturminner ikke lesbare i landskapet om en ikke har fagkunnskap i bakhånd. De er i liten grad merket og tilgjengelige. De fleste ligger på privat eiendom.

Betydning

Sammen med de andre fornminnene fra vikingtiden har disse enkeltelementer stor betydning for Kvitsøys identitet, dybdehistorie og som turistattraksjon. Disse fornminnene har også nasjonal betydning som del av vår felles historie. Vi mener det ligger et potensiale for å tydeliggjøre disse minnene sammen med tilrettelegging av kyststien

KVITSØY KIRKE:

Viktige utviklingstrekk

Denne kirken er først omtalt som Nøstvold kirke og er nevnt i Stavangers geistlige jordbok i 1591. Her står den oppført som en av kirkene som det ble betalt skatt til *(Lindanger B. 2009 s. 170*). Dermed antar en at kirken på dette tidspunkt stod ferdig til bruk. Kirken er fortsatt i aktiv bruk som kommunens eneste kirke.

Snekker Lauritz laget i 1620 altertavle til Kirken. Den er en triptyck i renessansestil laget i solid furumateriale.

Kirkebygget og interiøret har vært gjennom mange endringer. I kulturminneplanen for kommunen står det at en antar at det i dag kun er tømmerveggene i langskipet som er igjen av de originale materialene fra da kirken ble bygget. Det ble malt rankedekor på disse tømmerveggene i 1747. Kirkebygget er i dag fredet både med interiør og eksteriør. (*Kvitsøy kommune Kulturminneplanen 2019*)

Lesbarhet / tilstand

Kirken troner også på toppen av en høyde sentralt på Kvitsøy. Den er fredet både med interiør og eksteriør. Det foregår et større rehabiliteringsarbeid for kirken som skal gå over en 10 års periode. (Kvitsøy kommune, kulturminneplanen 2019)

Betydning

Kvitsøy kirke har stor betydning som et ikonbygg på Kvistøy og som en del av Kvistøys historie.

Foto: Altertavlen i kirken, TRAFO

Foto: De originale tømmerveggene i langskipet, TRAFO

Foto: Prekestolen i kiken, TRAFO

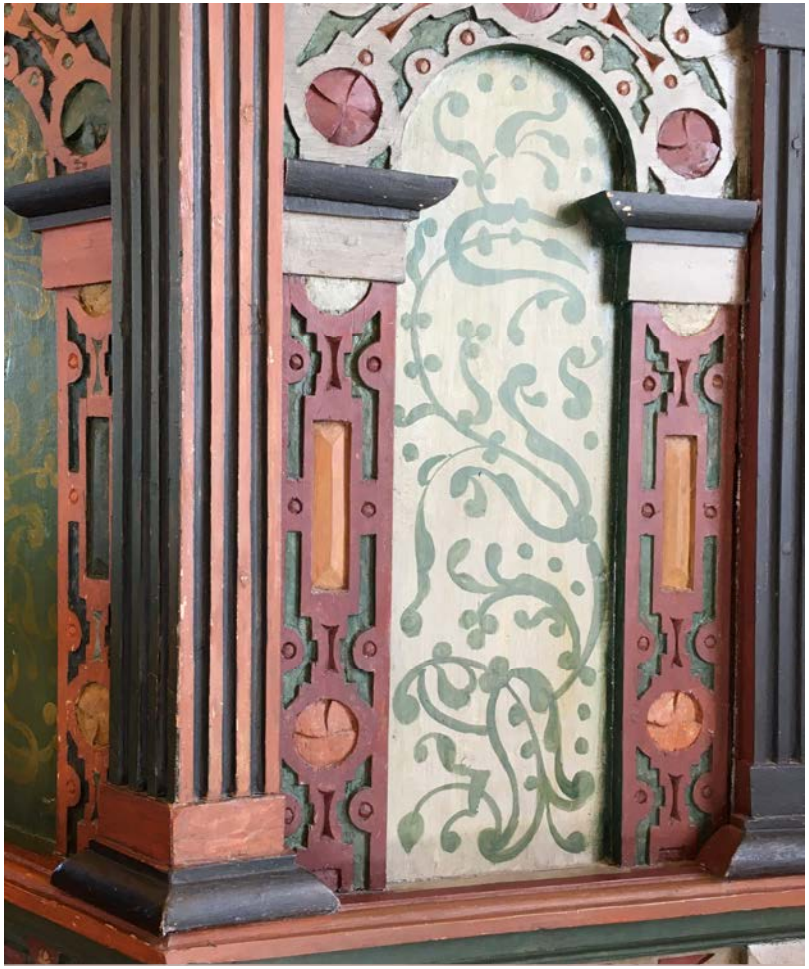

Foto: Utsnitt fra Prekstolen

BEBYGGELSESSTRUKTUR:

Karakteristisk bebyggelsesstruktur

Foto fra Historielaget på Kvitsøy:

Viktige utviklingstrekk

Landskapet har vært en viktig ramme for bebyggelsen på Kvitsøy. Samtidig er bebyggelsen rettet mot sjøen som atkomstvei både internt i øyriket og ut mot omverdenen.

Kvitsøy har ikke gjennomgått de store endringer i det fysiske bygningsmiljøet opp gjennom sin historie.

Kort kan vi oppsummer bebyggelsens historiske trekk. Det finnes enkeltbygg som fremstår som ikonbygg. Dette er kulturminner fra Vikingtiden som fortsatt er synlige på Kvitsøy, men også nyere bygg som har og har hatt en viktig plass på Kvitsøy. Vi finner ikke mange kulturminner igjen fra tiden mellom vikingtiden og til ca. 1900. Det er Kvitsøy Kirke og fyret som er de to viktige kulturminnene. Vi tenker at grunnen til dette er, fordi de gamle hovedgårdene har ligget på samme sted og når et gammelt hus er forfallet og det er behov for renovering så har de pusset opp eller bygget nytt på samme sted og etter samme prinsipper som tidligere. Kanskje kun påvirket av nye tiders muligheter og uttrykk. Men det er den gamle strukturen som fortsatt ligger der.

De gamle gårdene stammer helt fra folkevandringstiden og vikingtiden. Det har blitt drevet gårdsdrift i kombinasjon med fiske, fangst og skipsarbeid på Kvitsøy fra menneskene kom hit etter siste istid og frem til i dag. Klyngetunene og kulturlandskapet forteller om flere hundre års kombinert drift med gård og fiske.

Fra disse gårdene utviklet det seg først strandsitterboliger der folk fikk bygd sitt eget hus og sjøhus, men der gården fortsatt eide jorda. Sener ble disse fradelt i egne bruk. Utover på 1900 tallet og inn i vår moderne tid har

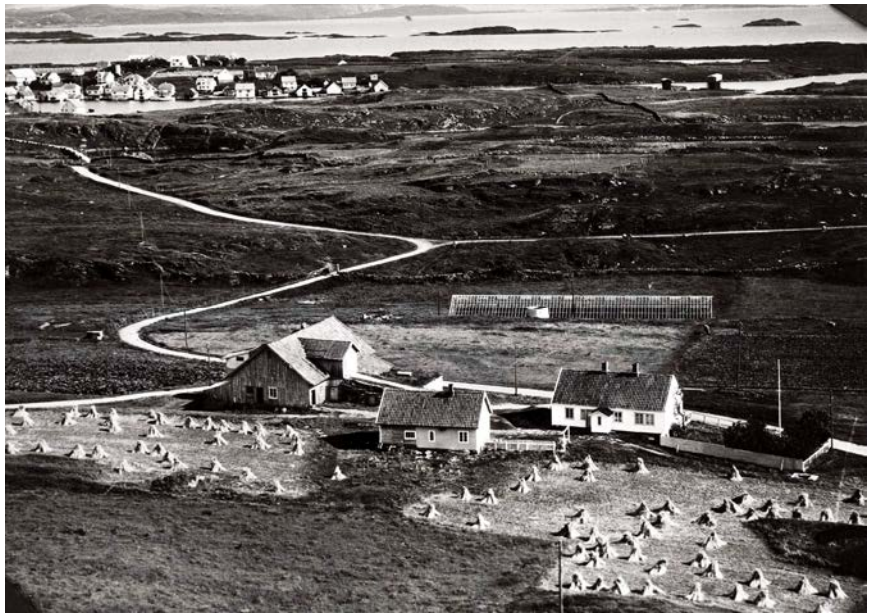

Foto fra Historielaget på Kvitsøy: Fra gården Nordbø

enkeltbygg vært det primære, strukturert hovedsakelig etter landskapet, men også, etter hvert, etter de viktigste forbindelseslinjer og veier på øyene.

Lesbarhet / tilstand

Strukturene er fortsatt lesbare på Kvitsøy i dag. Det er nok særlig fordi det ikke har vært et stort utbyggingspress i kommunen de siste 50 - 60 årene.

Betydning

Strukturene gir stedene ordensprinsipp og skaper en helhet og harmoni. Noe vi mennesker finner som en god kvalitet. Vi mener at disse strukturer har stor betydning for videre utvikling. Disse bør derfor styrkes og underbygges ved nye bygg. Men samtidig må en være åpen for at det kan være grunnlag for at nye strukturer vil markere seg på Kvitsøy i fremtiden.

Gårdsbebyggelsen

Flott eksempel på gårdsbebyggelse fra 1800 tallet.

Foto TRAFO: Dagens hovedhus på et av brukene på Kvitting. Typisk Empirhus fra midten av 1800-tallet

Viktige utviklingstrekk

Gårdsbebyggelsen er organisert i klynger rundt de gamle hovedbrukene. Markene med beite og dyrket mark er spredt rundt. Denne strukturen har vart i flere hundre år. I dag finner vi flere av de eldste bygningene på hovedbrukene i form av 3 stuers empirhus.

Lesbarhet / tilstand

Klyngtunet er fortsatt synlig som lesbare strukturer. Noen mer enn andre. I hovedsak springer alt areal på Kvitsøy ut fra de 6 gamle hovedgårdsbrukene. Dette er: Kvitting, Ydstebø, Meling, Håland, Nordbø og Naustvoll. Vi ser at flere av disse hovedbrukene er i ferd med å bli utslettet ved at ny bebyggelse bygger igjen området mellom gårdene og annen bebyggelse eller at gårdsbebyggelsen forsvinner og nye planer erstatter det gamle klyngetunet. Dette skjer på Meling, der den gamle gårdsbebyggelsen er flyttet.

Betydning

Alle de gamle hovedbrukene har betydning på Kvitsøy. De representerer steder på Kvitsøy som mennesker har mer eller mindre tilknytning til. Noen av brukene representerer også historie og næringsutvikling. De 6 gamle hovedgårdene har hvert fall vært bebodd siden middelalderen hvis ikke lenge før den tid og vi finner dem fortsatt lesbare på Kvitsøy. De har hatt stor betydning på Kvitsøy i mange hundre år. I dag har de kanskje noe mindre betydning, men vi tror de også vil få betydning også i fremtiden. Stedsnavnene vil trolig være i bruk i lang tid i fremtiden. I hvilken grad gårdene som særegne steder skal bevares er opp til kommunen selv og presset på utvikling på Kvitsøy.

Sjøhus, naust og bryggeanlegg

Flotte eksempler på de eldste naust og sjøhusene på Kvitsøy:

Her et eksempel på et av de eldste og få bevarte naustene med bryggeanlegg ved brua over til Grønningen. Et godt eksempel på naust.

Et annet eksempel på sjøhus som så vidt står oppreist.

Viktige utviklingstrekk

Bebyggelsen ligger ut i vannkanten med en klar henvendelse mot sjøen. Sjøhusene lå som perler på en snor langs strandlinja. I 1948 ble det registrert 44 sjøhus på øya.

Sjøhuset har gjerne en stolpekonstruksjon (grindebygg) som er kledd med trekledning eller bølgeblikk. De hadde gjerne rotkne som forsterkninger i konstruksjonen.

Taket, et saltak bygd opp av sperrekonstruksjon, med helning mellom 35-45 grader var kledd med sannespanner, skifer eller bølgeblikk. Disse lå helt ned i strandlinja, noen hadde ikke gulv og de fikk halt robåten under tak og lagret litt redskap. Andre sjøhusene lå delvis ut i sjøen med fundamenter av tørrmur eller bolverk. På Kvitsøy finner vi i hovedsak sjøhus på tørrsteinsmurer.

Sjøhusene har en stor åpning mot sjøen, fiskebåten lå ofte på tvers utenfor gavlen som alltid vendte ut mot sjøen. Øverst var det et utbygg for vinsjen.

Sjøhusene kunne være oppført i en, halvannen, eller to etasjer. Størrelsen på sjøhuset hadde en sammenheng med husets funksjon. Det var gjerne et båtopptrekk ved siden av sjøhuset. Sjøhusene ble bygd som lagerrom for fiskeredskap og annet fiskeutstyr. Tomtegrunnen var i utgangspunktet en del av gårdene. Sjøhusene hadde en mer offentlig karakter som næringsareal enn det de private eiendommene har i dag.

I motsetning til Sjøhuset lå vanligvis naustet noe tilbaketrukket fra vannet, med et mellomliggende og ryddet areal (båtstø) som fungerer som landingsplass og glideflate for båter som trekkes inn eller ut av bygningen. Mens naust er til opplag og beskyttelse av båter, er sjøhus ofte større og

Nok et godt eksempel på et av de eldste sjøhusene.

brukt til lagring og produksjon. Naustet er tradisjonelt et saltaksbygg med gavlen vendt mot sjøen på samme måte som sjøhuset, med en stor dør tilpasset båtens størrelse. Naustet har sjeldent noe gulvkonstruksjon, idet dette utgjøres av strandflaten som er forlenget inn i bygget.

Lesbarhet / tilstand

Sjøhusene har en struktur på tvers av sjølinjen som gir et klart helhetlig bilde og er svært lesbar både i Ydstebøhavn og i Leiasundet. Sjøhuset som typologi er også lesbart.

Tilstanden til sjøhusene er variable. Strukturen er godt lesbar, men vi ser at enkeltbygg er i dårlig tilstand. Både fordi bygningene ikke er ivaretatt eller at en ikke ser verdi i de gamle konstruksjonene, men også fordi noen sjøhus er totalt ombygd til bolig /fritidsbolig og på denne måten mister mye av sin karakter som sjøhus.
Det er få typiske naust igjen på Kvitsøy og på mange av dem er tilstanden er dårlig.

Betydning

Sjøhusene er et svært karakteristiske for Kvitsøy. Nettopp fordi de forteller om en funksjon og næring som alle som bor på Kvitsøy har et forhold til. Tidligere var det en del av deres livsgrunnlag. I dag er det ikke mange fiskere igjen, men det er en kjent hobby og aktivitet i øyriket. Fisket endrer seg med redskap utstyr og metoder. Selv om fiske ikke er en stor næring på Kvitsøy i dag, så tenker vi at havet ligger der som en stor ressurs som også i fremtiden vil bli viktig for Kvitsøy. Om sjøhusene vil være viktig for et fremtidig fiske er uvisst, men vi vet at strandsonen er et attraktivt areal enten det er for fiske, turisme, oppholdsareal eller annet.

Noen eksempler på mellomstore sjøhus

Sakte fart!
Maks 3 knop.

Strandsitterenes bebyggelse bolig og sjøhus generelt

Strandsitterområde i Ydstebøhavn.

Viktige utviklingstrekk

Etter hvert som det ble flere spesialiserte yrkesgrupper på slutten av 1700-tallet og utover på 1800-tallet som sjømenn, fiskere, loser etc. ble det behov for å bygge egne boliger utenfor selve gården. Gården eide fortsatt eiendommen, men en fikk lov å oppføre bolig og sjøhus til egen familie. Denne typologien har et annet sambruk mellom bolig, næring, håndverk, fiske enn det sjøhusene og enkeltbyggene alene har. Både i Ydstebøhavn og i Leiasundet finner vi rester av denne typologien, selv om mange av dem er borte.

Når mennene kom hjem fra fiske ble også boligene omgjort fra stue til verksted for reparasjon av redskap. Garn og tegner ble reparert. Arealet utenfor boligen og ned mot sjøhusene var preget av en større offentlig bruk enn det vi tenker som boligtomter i dag.

Lesbarhet / tilstand

Strukturen er ikke veldig lesbar. Vi finner et par klare eksempler, men ellers er det lett at denne strukturen forsvinner.

Betydning

Strandsitterboligene forteller om overgangen fra gårdsdrift til eneboliger og enkeltbygg. Det var nok denne strukturen som preget mye av uthavnene på 1800 – og 1900- tallet på Kvitsøy.
Denne typologien vil i seg selv ha liten betydning i fremtiden, det vil ikke være anbefalt å bygge bolig så lavt mot sjøen i forhold til fareområder og at havet stiger.

Strandsitterenes bebyggelse kombinert bolig og sjøhus

Foto: Trafo: Dagens bilde av Leiasundveien 173

Foto Kvitsøy Historielag: Et gammelt bilde av samme bygg, men med opprinnelig uttrykk. 1. etasje sjøhus og 2. etasje bolig.

Viktige utviklingstrekk

Vi finner noen eksempler på andre varianter av bolig og sjøhus. Det er funnet konkrete gamle strandsitterboliger som ligger i strandsonen og som trolig alle har hatt en kombinert bruk som våningshus og sjøhus.

Noen av dem har mønet langs med sjølinjen som strandsitterenes våningshus, mens de andre har gavlen vendt ut mot sjøen. Vi finner en variant av hver type i Ydstebøhavn og Leiasundet. Disse bygningene er alle fra tidlig 1800 tallet. Huset med gavlen mot sjøen har hatt boligdelen i bakkant inn mot terrenget, i 2. og/eller 3. etasje med sjøhus under, samtidig har fronten mot sjøen vært sjøhus. De andre husene med mønet på langs av strandlinjen har våningshuset i 2. etasje, trolig bygget opp av laftekasser med sjøhuset i 1. etasje under.

Lesbarhet / tilstand

Vi har funnet flere bygg som er varianter av kombinert våningshus og sjøhus:

- Leiasundveien 165, gnr. 15 bnr. 6, hus bygd 1800, en av de eldste strandsitterplasser på Kviting. I 1829 flyttet losoldermann Jacob Torsen fra Meling og Laurensa fra Hviding inn.
- Leiasundveien 167, gnr. 15 bnr. 18, Laftet boligetasje med sjøhus under. Opprinnelig også bygget sammen med sjøhus mot sjøen.
- Leiasundveien 173, gnr. 15 bnr. 84, tomt skilt ut fra bruk 8 i 1995. Huset bygd av Bent Tormodsen fra bruk 1 på Nordbø. Feriehus i dag.

Haganes gnr. 18 bnr. 84

- Haganes gnr. 18 bnr. 84, blant de eldste strandsitterboliger på Meling, tidlig 1800 tallet Trolig bolig over og sjøhus under.
- Ydstebøveien230, Storesjøhuset, gnr. 20 bnr 34 kombinert bolig og sjøhus. Oppført 1832 boligdel i tømmer 3. etasje. Sjøhus mot sjøen.

Disse utpeker seg ikke uten videre som spesielle bygg. Men en ser at det er noe mer unormalt med våningshus som ligger helt ute på brygga. Bygningene er bygget om flere ganger og endret. Lvn. 173 er endret, men det ser i hovedsak ut til å være vinduer og kledning.

Betydning

Bebyggelsen har en betydning som en strandsitterbolig av en spesiell type som viser to forskjellige måter å kombinere bolig og sjøhus. Denne betydningen kommer ikke frem i dag og er ikke lesbar. Vi mener at denne strukturen kan få større betydning og gi gode innspill til bruk av de største sjøhusene i Leiasundet videre inn i fremtiden.

Enkelt bygg, strukturert etter landskap og vei

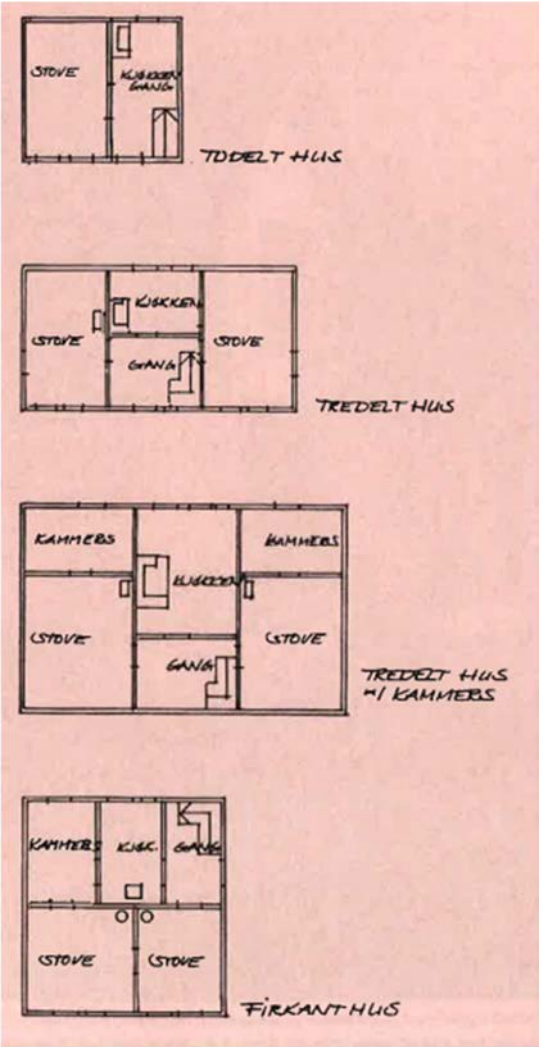

Fotoutsnitt fra boken Folk i Ryfylket 2009 – tema Kvitsøy Hummermuseum

Viktige utviklingstrekk

Boligene på Kvitsøy har fulgt samme utvikling som ellers i landet. Først den gamle stua som var oppført i en laftet tømmerkasse med gang og kammers i reisverk, det todelte huset. Fra tidlig 1800-tallet til godt utpå 1900 tallet ble det bygd tredelte hus med to laftestuer samt gang og kjøkken i mellom. Vi finner denne type bebyggelse gjerne i gårdsbebyggelsen på Kvitsøy som vestlandske empirhus. Den ene stua var dagligstue, mens den andre ble benyttet til gjestebruk, om de trengte plassen for ekstra soveplasser eller for utleie. Det gikk også en trapp opp til lemmen på loftet med soverom og sovesaler. Loftet kan ha både kvist eller opplett.

På slutten av 1800 tallet fikk husene en 4-kantet form med to stuer i fremkant og kammers, kjøkken og gang bak. Det gikk trapp opp til 2. etasje fra gangen der det var soverom.

Utover på 1900 tallet ble det bygd ut enkeltbygg inne på land. Disse hadde annen næring i 1. etasje som bank kafe, etc. eller de var rene boligbygg eller hadde andre funksjoner. Bebyggelsen har til alle tider først og fremst strukturert seg etter landskapet og klima. De ble lagt på lesiden i det foldete landskapet og med mønet på langs eller på tvers av landskapet.

Det ble dannet stier, smett og veier mellom bebyggelsen som har utviklet seg og som nyere bebyggelse nå også struktureres etter.

Helt frem til de siste tiår har enkeltbygg vært dominerende på Kvitsøy. Bebyggelsen har i første omgang alltid vært strukturert etter landskap og klima. Samtidig har bygningene alltid henvendt seg mot sjøen

Gode eksempler på enkeltbygg

Husene på Kvitsøy er enkle, men de har også her følgt den stilhistoriske utviklingen som ellers. Vi finner som nevnt noe av den elste bebyggelsen som empirhus, samtidig finner vi en del sveitserhus. Det som er spesielt på Kvitsøy er at fisket førte til at en her hadde gode tider fra tidlig 1900 tallet og frem til 1960 tallet. En periode som vi andre steder i Norge ser at har mye lavere vekst. Dette har ført til at en har en stor andel av bebyggelse som stammer fra denne perioden. Bebyggelse preget av jugendstil, funksjonalismen og modernismen på 50- og 60-tallet er særlig fremtredenede.

Lesbarhet / tilstand

Vi finner flere våningshus oppført som tredelte hus og som empirhus både på Ydstebø og Hviding gård. Vi finner også enkeltbygg av denne typen i Ydstebøhavn. Det finnes også flere eksempler på sveitserhus, selv om det kan se ut til at flere av dem er ombygget og forenklet på 50-tallet.

Vi finner også flere bygg som er preget særlig av jugendstilen og 50-tallets modernisme. Det finnes noen gode eksempler der disse stilartene er mer eller mindre bevart, men mange av bygningene har utvannet sin stilart og har i dag feil vinduer, dører og detaljering.

Betydning

Bebyggeselsen forteller om levd liv og tidligere samfunn. Det forteller om oppgangstider og nedgangstider. Våre fysiske omgivelser er med å bygge opp et samfunns identitet. Enkeltbygg er en struktur som har preget Kvitsøy gjennom hele 1900-tallet og frem til i dag. Dette har stor betydning for Kvitsøy og vil være med på å definere hvem man er på Kvitsøy også inn i fremtiden.

161

Sandnespanner og skifertak

Foto Trafo: Skifertak preger Ydstebøhavn.

Foto Trafo: Skifertak og Sandnespanner i Leiasundet

Viktige utviklingstrekk

Naturstein som skifer lagt i dråpeform på tak er en tradisjonsrik taktekking på Vestlandet og over hele landet.

Skifer kan komme fra lokale steinbrudd eller har vært fraktet med båt. Takheller og skifer kan gjenbrukes og er et godt tekkingsmateriale. Nå er skifertak igjen i vinden og steinbrudd åpner opp igjen.

Lesbarhet / tilstand

Vi finner mange hus på Kvitsøy med skifertak, både bolighus og sjøhus. Trafikksentralen er kanskje den mest kjente. Tilstanden er god.

Betydning

Skifer på tak er ikke spesielt bare for Kvitsøy. Men det er et viktig og lett gjenkjennbart materiale for bebyggelsen på Kvitsøy. Det gjelder særlig bebyggelse fra ca. 1900 og frem til 2. verdenskrig.

INFRASTRUKTUR:

Stier og forbindelseslinjer

Foto: Kvitsøy Historielag
I bakgrunnen ser en Lauritz Hålands store hus i Ydstebøhavn, Ydstebøveien 155 og Ydstebøveien 157. I forkant sti ned til gamlekaia.

Foto: Sti frå Hviding gard til Kråkøyvågen. TRAFO

Viktige utviklingstrekk

Kvitsøy består i hovesak av private eiendommer som springer ut fra de 6 hovedgårdene på øya. Hovedkommunikasjonsveien har helt frem til i dag vært sjøveien med båt. Men det er også etablert stier og forbindelseslinjer mellom funksjoner og bygg på øyene. Det er ikke mange stier vi finner. Fordi de gamle eiendommene i hovedsak er delt inn med steingjerder er det hellerikke naturlig å bevege seg ut i dette landskapet uten å gå på en sti Vi finner en sti som går fra Ydstebøhavna til fyret og en merket sti som går ut til Korset og St. Clemens kirkeruiner i Leiasundet. Det er også satt i gang et arbeid med å utvikle noen kyststier ut på vestsiden av Kvistøy i det mer røffe landskapet.

Lesbarhet / tilstand

Stier og forbindelseslinjer er ikke veldig tydelige og lesbare i dag. I hovedsak er eiendommene på Kvitsøy private og derfor er det også usikkert hvor en kan bevege seg.

Betydning.

Disse har hatt lokalt stor betydning i tidligere tider og frem til i dag. Men kan også få stor betydning i fremtiden der det vil bli et større behov for skille mellom privat og offentlig.

Gløtt og smett

Foto: Kvitsøy Historielag

Viktige utviklingstrekk

Historisk så har bygg vært bygd som enkeltbygg på Kvitsøy, dette betyr at selv om bygninger ligger nærme hverandre så er det en liten glipe mellom dem. Når bebyggelsen ligger strukturert på rekker i landskapet gir det en flott virkning at en ser gjennom bebyggelsen via disse små smettene. Og strukturen i forrkant blir ikke en barriere. Dette ser vi klart ved sjøhusrekkene.

Lesbarhet / tilstand

Disse gløtt er i stor grad lesbare i dag. Men vi ser en tendens til at bygg i rekke eller rekkehus blir tillate og disse skaper en tett vegg og barriere. Dette er uheldig, særlig der henvendelsen av bakenforliggende bygg går på tvers av denne bebyggelsen.

Betydning

Vi mener at dette enkle prinsippet om å bygge enkeltbygg i stedet for å sette bebyggelsen sammen i rekker har stor betydning for Kvitsøy. Både for å sikre gjennomsyn og romlige sammenhenger, men også for å tilpasse bebyggelsen til Kvitsøys skala.

Veiforbindelser

Foto: Trafo arkitektur

Viktige utviklingstrekk

Veiene på Kvitsøy har til nå ikke vært dominerende. Før bilen kom var veiene trolig grusveier som ble trukket mellom de mest nødvendige funksjoner og punkter lagt i en effektiv linje i forhold til landskapet. Dette var naturlige tråkk som var utviklet gjennom mange år. Etter hvert som bilen også kom til Kvitsøy så har det utviklet seg et lite nettverk av asfalterte veier. Disse bærer fortsatt preg av gamle forbindelseslinjer og har ikke skala i forhold til nye veier som dimensjoneres i dag.
Når Rogfast nå vokser frem så er det alt regulert inn nye veier som vil gi tilgang til mange flere biler på Kvitsøy.

Lesbarhet / Tilstand

Dagens veisystem er lesbare. Vi må si at veistandarden ikke er optimale i dag men den fungerer. Veiene er ikke i god stand i forhold til sin funksjon for trafikken som vil innta Kvitsøy når Rogfastforbindelsen er etablert.

Betydning

Veiforbindelsene har hatt liten betydning på Kvitsøy. Det er trolig tyskerne fra 2. verdenskrig som etablerte flere av dem da de kom hit med sine større kjøretøy tidlig på 1940 tallet. Hvilken betydning veiene skal få i fremtiden på Kvitsøy er noe kommunen og innbyggerne selv må bestemme seg for. Hvis de ikke spesielt bestemmer seg for hvilke kommunikasjonsmidler som skal være styrende på Kvitsøy så vil fort biltrafikk og veier brøyte seg naturlig frem i landskapet. Etter nye veier vil også næringsfunksjoner og sentrumsdannelse følge. Det er derfor viktig at kommunen selv har en klar holdning til hva som skal få være styrende på Kvistøy, og i hvilken grad.

KRIGSMINNER 2.VERDENSKRIG:

Badet

Foto: Kvitsøy historielag

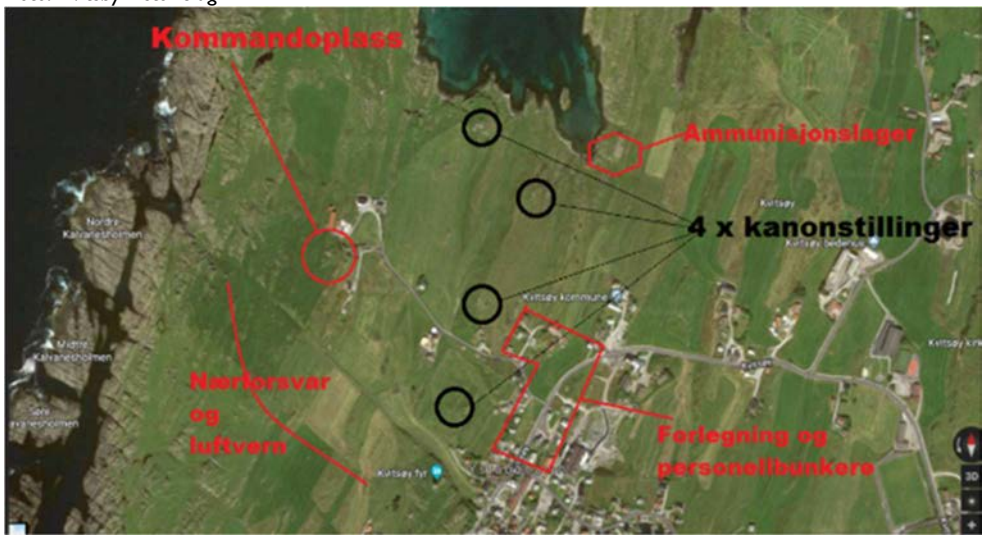

Kart: Erik Ettrup

Viktige utviklingstrekk

Tyskerne bygget opp sin egen infrastruktur på Kvitsøy under krigen. I tillegg til et eget tysk fengsel ble det blant annet bygget et eget tyskerbad på Meling. Dette var et dusjanlegg hvor de tyske soldatene kunne stelle seg. Dusjanlegget var vedfyrt med eget lager for oppbevaring av ved. Etter krigen ble dusjanlegget brukt av de lokale iom at dusj ikke var vanlig å ha i private hjem.
Det ble etter hvert benyttet til bankbygg for RS-bank og deretter bygget om til helsestasjon for kommunen. I dag holder historelaget til i lokalene.

Tilstand

Badet har samme grunnform som opprinnelig. I senere tid er det bygget til et glassutbygg.

Betydning

Badet hadde ikke stor betydning under krigen , men fikk det som folkebad etter krigen og i dag er det ett av to eksempel på de38 brakkebyggene tyskerne oppførte under krigen på Kvitsøy.

Kaserner

Foto: TRAFO arkitektur as

Viktige utviklingstrekk

Et eget tysk sykehus som ligger i Skjerastraen ble også bygget. Sykehuset ble bygget som en brakke og ble av de tyske soldatene kalt et lasarett. Dr. Braun var tysk lege ved sykehuset og det hendte at legen og sykepersonellet stod til tjeneste for lokalbefolkningen på Kvitsøy. Det tyske sykehuset er i dag i privat eie og omgjort til fritidsbolig. Bygget er nokså intakt i eksteriøret. Tilknyttet sykehuset lå et tilfluktsrom som fremdeles er bevart.

Lesbarhet /tilstand

Sykehuset er godt lesbart og har god tilstand.

Betydning

Bygget hadde nok større betydning tidligere som sykehus enn i dag som fritidsbolig. Men som et av to kasernebygg som står igjen etter krigen har det stor betydning ved å fortelle historien om de 38 brakkene tyskerne bygde på Kvitsøy under krigen.

Andre Krigsminner

Foto: TRAFO arkitektur as

Viktige utviklingstrekk

Under 2. verdenskrig bygde tyskerne sterke forsvarslinjer i Rogland og langs hele norskekysten. Forsvarslinjen skulle beskytte tyskerne mot angrep fra blant annet engelskmennene.
Forsvarsanlegget på Kvitsøy ble bygget opp og driftet av den tyske marinen. Forsvarsanlegget på Kvitsøy ligger vest på øya. Her kunne den tyske marinen beskytte Boknafjorden og sjøveien inn til Stavanger. I tillegg hadde det tyske luftforsvaret en luftobservasjonspost som lå på en høyde like ved fyret. Luftrommet ble beskyttet av luftvernkanoner. En luftvernkanon bestod av en kanon som var plassert på et trefotet søylefundament i armering og alle kanonene kunne dreie 360 grader.
Batteriet på Kvitsøy var det første tyskerne bygget i Rogaland etter invasjonen. Batteriet stod ferdig allerede i juni 1940, men byggearbeidene fortsatte i flere år.
Forsvarsanlegget på Kvitsøy bestod av: 6 luftvernkanoner, 4 hovedskyts styrt av marinen, 5 lyskastere, 1 luftobservasjonspost, 1 lyttepost og 1 signalpost.
Batteriet hadde en besetning på 166 mann fra Griegsmarine, en nærforsvartropp fra hæren med 50 soldater samt en varslingspost for Luftwaffe med 7 mann, altså representert fra alle våpengrener.

Lesbarhet /tilstand

Veldig mange av bunkersene og stillingene er relativt godt bevart fordi det meste har blitt stående uten at noen har prøvd å fjerne det. Av standplassen til de fire hovedskytsene er tre av fire i grei stand i dag, men noe overgrodd.

Betydning

Med et så stort og godt bemannet forsvarsanlegg er det klart at Kvitsøy var en viktig forsvarspost under 2. verdenskrig. Det store innrykket med tyske soldater og befaler i starten av 1940 førte til store omveltninger for Kvitsøysamfunnet og fikk stor betydning for innbyggernes hverdag.

BYROM / FELLES MØTEPLASSER:

Dampskipskaia i Leiasundet

Foto: Kvitsøy Historielag Dampskipskaia i Leiasundet.

Foto: Kvitsøy Historielag, Filialen var et annet viktig møtested i Leiasundet.

Viktige utviklingstrekk.

I 1870 fikk Kvitsøy båforbindelse til Stavanger med anløp av båten som trafikkerte ruta mellom Stavanger Skudeneshavn og Vikevåg. Ruta startet tirsdag fra Stavanger til Vikevåg, Skudeneshavn og Kvitsøy. Returen var på fredag, samme rute. I mange år var stoppestedet i Leiasundet på Kråkøyvågen i form av bording fra en liten båt utenfor. I 1885 ble det bygd kai i Leiasundet av folket på Hvidinggårdene. Båten fra Stavanger kunne da legge til her. I Ydstebøhavn gikk båten til Ytre Ydstebøhavn, som antas å være ved Gulafle, og her ble båten bordet. På denne tid var nok Leiasundet og med dampskipskaia regnet som sentrum på Kvitsøy. I 1913 ble etter hvert ble sentrum forskjøvet over til Ydstebøhavn.

Lesbarhet / tilstand

Dampskipskaia ligger der fremdeles i dag. I dag er den preget av parkeringsplass. Det finnes ikke mange offentlige plasser på Kvitsøy. Kaia og veiene er de offentlige plasser. Dampskipskaia var først sentrum for Kvitsøy, men selv om Gamle kaia i Ydstebøhavn overtok denne funksjonen har dampskipskaia alltid vært et viktig samlingspunkt i Leiasundet. I dag er plassen ikke spesielt tilrettelagt som en samlingsplass for mennesker.

Betydning

Dampskipskaia hadde stor betydning for Kvitsøy på slutten av 1800 tallet og har hatt betydning som samlingspunkt i Leiasundet siden. Filialen og tidligere Hviding Kolonial var også en viktig samlingspunkt i Leiasundet.

Gamlekaia Ydstebøhavn

Foto: Kvitsøy Historielag. Gamlekaia i Ydstebøhavn.

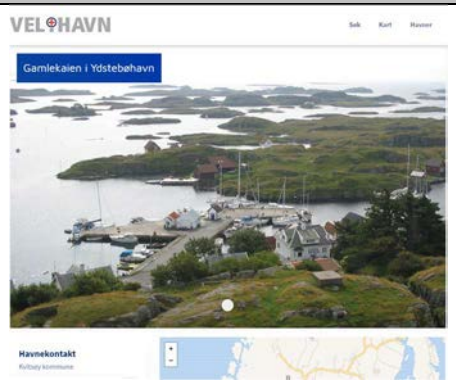

Foto: Utsnitt fra nettsiden https://velihavn.no/gjestehavner/rogaland/ydstebohavngjestekai som viser dagens funksjon på Gamlekaia.

Foto: Ydstebøhavn med Gamlekaia. Kvitsøy Historielag foto 2008 og 1932 .

Viktige utviklingstrekk

18. 10.1913 stod steinbrygga i Ydstebøhavn ferdig som ny kai. Havna var mudra og opprensket, men Straumesundet ble fremdeles ansett for å være trangt. 90 foteren «Skjold» trafikkerte ruta mellom Stavanger og Kvitsøy. Etter hvert ble det slik at gamlekaia i Ydstebøhavn dannet et naturlig sentrum for øya. I 1953 ble det bygget et eget pakkhus på gamlebrygga. Pakkhuset fikk et tilbyggg for brannsprøyte og håndsveivet sirene på taket. Brygga er også blitt benyttet som sted der en fraktet sauer ut til og inn fra beite på øyene utenfor. I dag benyttes Gamlekaia som Gjestehavn om sommeren. Pakkhuset har funksjoner som sanitæranlegg ol. -

Lesbarhet og tilstand

Gamlekaia er fortsatt i bruk som kai og møtested for lokalbefolkningen på Kvitsøy. Den ligger svært sentralt og tydelig i sundet.

Betydning

Gamlekaia er har en historie som Ydstebøhavns sentrum. Det er en svært sentral havn som fortsatt vil være et viktig møtested for både lokalfolk og gjester inn i fremtiden.

Essotomta i Ydstebøhavn

Cafe Heli eller Hans-los Huset lå rett ved siden av Essotomten.

Viktige utviklingstrekk

Essotomten i Ydstebøhavn kom som et behov for en marina da en startet med motorbåter. Tanken ble plassert midt i den gamle Sildekummen fra tidligere fiske. I dag står kun kummen igjen og rester fra pumpene. Cafe Heli lå like ved siden av Essotomten.

Lesbarhet / tilstand

Essotomten er ikke like lesbar i dag. Den blir i stor grad benyttet til parkering.

Betydning

Byrommet har hatt betydning på 1900 tallet som et sentralt sted i Ydstebøhavn, både fra sjøsiden og fra landsiden. Vi tenker at stedet også kan få stor betydning inn i fremtiden.

Fiskemottak i Ydstebøhavn

Foto: Ydstebøhavn med fiskemottak 1932, Kvitsøy Historielag

Foto: Der det tidligere var fiskemottak, er det i dag privat bolig. TRAFO

Foto: Kultursentrum Grøningen. TRAFO

Viktige utviklingstrekk

Vi har registret 2 fiskemottak i Ydstebø. Det ene var bruk 23 «Solstrand». Her ble de drevet landhandleri fra ca. 1890 tallet. Lauritz Ydstebø drev også hummereksport. De bygde bolig i 1929 med kontor, lager og butikk i kjelleren. Forretningen var i drift til 1960-tallet. De bygde et stort sjøhus for hummereksporten. Hummeren ble enten lagret i kister eller i hummerparken han bygde i Ådnøy.

Det andre fiskemottaket ble drevet av Rogaland Fiskesalgslag på Grøningen. I dag er det Kultursentrum Grøningen som benytter lokalene. Dette er en fellesbetegnelse på området bestående av hummermuseet, klekkeriet, fiskemottaket, med friluftsområdet, gjestebrygge, kai og båter rundt. Restauranten Grøningen er også en del av dette anlegget i dag.

Lesbarhet / tilstand

Fiskemottaket til Ydstebø er ikke lesbart i dag. Dette er i dag en del av privat boligeiendom. Fiskemottaket på Grøningen er mer lesbart og fortsatt en viktig møteplass.

Betydning

Fiskemottakene hadde stor betydning som sentrale næringstomter mange hadde tilhørighet til. Ydstebøs fiskemottak var også landhandleri fra slutten av 1800 tallet og hadde derfor også betydning som et mer offentlig møtested. Det samme kan vi si om fiskemottaket på Grønningens tidlige historie. Men på Grønningen har kommunen utviklet stedet videre, slik at det fortsatt i dag er et viktig nærings- og møtested i kommunen.

Grønnstruktur

Foto: Buskvegetasjon på Krossøy. TRAFO

Viktige utviklingstrekk

Fordi Kvitsøy har utnyttet alt sitt areal med dyrket mark, beitemark bebyggelse eller fjell og knauser er Kvitsøy karakterisert som en øy uten skog og vegetasjon.

Grønn vegetasjon finnes i de private hagene eller i randsonene mellom beite- / dyrketmark og sjøen.

Lesbarhet / tilstand

Grønstrukturens og skogens mangel eller unnværelse på Kvitsøy er fortsatt klart leselig. Det samme må vi si med de private hager og buskvekster i randsonen særlig mot skjærgårdens innside.

Betydning

Mangel av skog og grønnstruktur har hatt stor betydning på Kvitsøy gjennom alle tider. Samtidig så har frodige hager i le for vær og vind bidratt til skjerming, matauke og hygge.

TRINN 3 – VERDIVURDERING

Trinn 3. Verdi og muligheter

I tredje trinn vurderes kulturarvens verdier og de kulturhistoriske kvalitetenes robusthet og muligheter som verdi- og bruksressurser. Arbeidet tar utgangspunkt i de to første trinnenes beskrivelser og formidling av analyseområdets historiske karakter og betydning. Der arbeidet omfatter kulturhistoriske ressurser av nasjonal interesse og lovbeskyttede områder anvendes relevante kulturminnefaglige kriterier. Spørsmålet som står sentralt i denne fasen er følgende:
Hvilke elementer og karaktertrekk har spesiell verdi, kan de utvikles og hvor går grensene for hva de tåler?

- Verdi

I arbeidet med vurdering av verdi for kulturminner snakker en om mange forskjellige typer verdi. De deles ofte i tre kategorier, ***kunnskapsverdi, opplevelsesverdi og bruksverdi***:

1. Kunnskapsverdi kan omfatte:
   - Bygningshistorie, materialhistorie, stilhistorie, teknologihistorie, håndverkshistorie, kunsthistorie, arkitekturhistorie, planhistorie
   - Næringshistorie, landbrukshistorie, fiskerihistorie, industrihistorie, sosialhistorie, samferdselshistorie, idrettshistorie, krigshistorie, bosettingshistorie, utmarkshistorie
   - Religionshistorie, minoritetshistorie, personalhistorie, forskningshistorie, vitenskapshistorie • Miljøhistorie, forvaltningshistorie, vegetasjonshistorie
2. Opplevelsesverdi kan omfatte:
   - Arkitektonisk verdi, kunstnerisk verdi, estetisk verdi, håndverksmessig verdi, bruks- og alderspreg, patina
   - Symbolverdi, tilhørighet, identitetsverdi
   - Undring, refleksjon, forbløffelse, gjenkjennelse, nysgjerrighet, sinne
3. Bruksverdi kan omfatte:
   - Økonomisk verdi, ressursverdi, næringsverdi, utviklingsverdi, formidlingsverdi, pedagogisk verdi, museal verdi, tilgjengelighet.

- Kulturarvens ***utviklingspotensial*** – visjonene for forvaltning og bruk av de kulturhistoriske karaktertrekkene og ressursene i området beskrives uten at det legges vekt på eventuelle begrensninger.
- Kulturarvens ***Sårbarhet*** – sannsynligheten for reduksjon eller tap av definerte verdier, som følge av indre eller ytre påvirkning
- ***Tålegrensen*** angir kulturarvens robusthet, dvs punktet, eller grensenivået som markerer overgangen fra et verdinivå til et annet. Overskridelse av tålegrensen innebærer at definerte verdier endres, helt eller delvis.

= ***Endringskapasitet*** - en oppsummering av de kvalitative vurderingene av kulturarvens verdi, utvikl. Potensial og sårbarhet/ tålegrenser.
En konsekvensutredning der hensikten er å komme frem til analyseområdets kulturhistoriske handlingsrom.

VERDI- OG SÅRBARHETSTABELL

Nr.	Kulturarv /særtrekk	Verdi	Utviklingspotensial (muligheter og begrensninger, muligheter det kan arbeides videre med.)	Sårbarhet (tålegrense før særpreget går tapt. Elementer sårbare for endring)	Endringskapasitet
	NATURGITTE LANDSKAPSELEMENTER				
1.	**Landskapet** *Foto: TRAFO arkitektur*				
	Kvitsøy er et småkupert, åpent og grønt skogløst øylandskap. Kystlinjen består av utallige holmer og skjær. Geologiske prosesser har skapt en klar nordøst – sørvestlige retning på lanskapsformene, et såkalt skyvedekke. I et så flatt landskap som på Kvitsøy legger man godt merke til romdannelsen som disse små foldene danner. Det er ikke mye landskap igjen som er uberørt. De store grønne markene med dyrkbar jord eller beitemark går over alle holmer og skjær.	Nasjonal verdi (KULA). Stor opplevelsesverdi. Det grønne, flate og nakne øylandskapet oppleves som uberørt og har vært skånet for store endringer igjennom historien. Stor naturresurs og byr på et yrende fugle-, plante-, og dyreliv. Holmene er gode beiteområder for bøndene. Den flate og svakt bølgede silhuetten er svært tydelig, og det er kun fyret/trafikksentralen og kirken som troner alene på hver sin høyde i landskapet og er det første man møter når man ankommer sjøveien. Landskapet er helt klart en identitetsbærer for stedet og de som bor der.	Liten til middels utviklingspotensial. Holmer og skjær har stort potensial som friluftsområde og som identitetsbærer for øya. Området tåler få endringer før særpreget går tapt. Landskapet er sårbart og kan overbelastes i mangel av planlegging. Områdets karakter bør hensyntas og verdier sikres i videre planlegging. Nye tiltak bør planlegges i tråd med områdets opprinnelige preg.	Rogfast fører til at Kvitsøy blir landfast og etablering av nye veier, tuneller og utfylte øyer fører til større terrenginngrep i landskapet. Rogfast kan både direkte og indirekte påvirke øyas landskap i form av etablering av ny bebyggelse og dermed ytterligere terrenginngrep. Vilkårlig bebyggelse uten planlegging oppå høydedrag, ubebodde øyer eller for nær dagens kulturminner. Det bør generelt ikke bygges på høyder, men i le av terrenget. Silhuettene i landskapet bør ikke brytes ytterligere.	Liten til middels endringskapasitet.

Nr.	Kulturarv /særtrekk	Verdi	Utviklingspotensial (muligheter og begrensninger, muligheter det kan arbeides videre med.)	Sårbarhet (tålegrense før særpreget går tapt. Elementer sårbare for endring)	Endringskapasitet
	Kulturlandskapet (påvirket av mennesker) *Foto: TRAFO arkitektur*		*Foto: Arvid Stavland/ut.no*	*Foto: Statsforvalteren.no*	
	I dag kan en lese flere hundre års historisk utvikling gjennom kulturlandskapets oppdeling og grønne flater. Kulturlandskapet er fortsatt svært lesbart.	Kulturlandskapet har stor grad av lesbarhet og tydelighet. Landskapet har stor grad av autentisitet og opprinnelighet og er et spor etter flere hundre års gårdsdrift kombinert med fiske, fangst og dyrket mark. Stor bruks- og ressursverdi. Tilgangen på sjøvann gjør at Kvitsøy har spesielt gode beiter, som gress oversprøytet med salt, tang og tare. Mer enn 80 av holmene utenom hovedøyene har blitt beita historisk. På samme måte som landskapet er også kulturlandskapet en identitetsbærer for stedet og de som bor der. Stor kunnskapsverdi som historiefortellende landskap og beitemark.	Stort potensiale som merkevare byggende element for Kvitsøy. Ellers lite utviklingspotensial. Viktig å videreføre, opprettholde og tydeliggjøre bruken slik den er i dag. Kulturlandskapet er en ressurs og har et stort brukspotensial når det kommer til å rendyrke beitedyr som matproduksjon av høyeste kvalitet. De frodige beitemarkene bygger opp under dyr fra Kvitsøy som merkevare og har stor verdi og et bærekraftig utviklingspotensial også i fremtiden. Beiting pleier kulturlandskapet og det biologiske mangfoldet og uten dyrene gror landskapet igjen, også på holmene.	Virkningene av Rogfast kan være større trykk på utbygging og bruk av kulturlandskapet til dette formålet. Det er færre gårdsbruk som er i drift i dag. Lønnsomheten og attraktiviteten i å drifte beitedyr og jordbruket går ned. Sårbart for endring av jordbruksformålet og opphør av beite kan føre til gjengroing.	Middels endringskapasitet.

Nr.	Kulturarv /særtrekk	Verdi	Utviklingspotensial (muligheter og begrensninger, muligheter det kan arbeides videre med.)	Sårbarhet (tålegrense før særpreget går tapt. Elementer sårbare for endring)	Endringskapasitet
	Steingjerder *Foto: TRAFO arkitektur*				
	Lokal stein som byggematerialer for murer, fundamenter, brygger og gjerder er i alle tider benyttet på Kvitsøy. Steingjerder viser i utstrakt bruk eiendomsinndelingen som går over øyene. Særegne piggsteingjerder.	Bruksverdi som inndeling av eiendommene. Steingjerdene har en stor opplevelsesverdi. Gjerdene er svært lesbare og i stor grad intakte. Materialbruken er også gjennomgående. Kvalitetsstempel og viktig identitetsbærer.	Lite utviklingspotensial. Samme bruk som i dag. Potensiale ligger i å videreutvikle stein som byggemateriale på Kvitsøy.	Gjerdene tåler svært små endringer før særpreget går tapt. Fjerning. Forsømmelse av vedlikehold.	Liten endringskapasitet
	HAVET SOM SAMFERDSEL				
	Sjøveien - Leia *Foto: Kvitsøy kommune* *Sjøkart 1800-tallet. Kartverket.* *Foto: gamle MS Skudenes. Skudenesnytt.no*				
	Kvitsøy ligger midt i skipsleia inn til de store tettstedene i	Kunnskapsverdi: Sjøfarts- og fiskerihistorie.	Når Kvitsøy blir landfast og ikke lenger leia er den eneste	Igjenfylling av leia.	Stor endringskapasitet innenfor

Nr.	Kulturarv /særtrekk	Verdi	Utviklingspotensial (muligheter og begrensninger, muligheter det kan arbeides videre med.)	Sårbarhet (tålegrense før særpreget går tapt. Elementer sårbare for endring)	Endringskapasitet
	Rogaland. Denne beliggenheten gjorde at Kvitsøy fikk en strategisk posisjon. Kvitsøy består av mange holmer og mindre øyer og sjøkartet gir en god illustrasjon på hvor de to viktigste innfartsårene til Ydstebøhavn og Leiasundet går. Havets ressurser har alltid vært øyas viktigste næringsgrunnlag og det var sjøveien og leia som var øyas hovedinnfartsårer helt fram til i dag.	Stor opplevelse- og bruksverdi. Dagens bruk som innfartsåre bør videreføres og danne grunnlag for ny verdiskapning. Innseilingen blir kanskje mer og mer viktig både som en opplevelse og ledd i en historiefortelling etter veiforbindelsen med fastland. Skipsleia har stor betydning for Kvitsøys identitet.	hovedinnfartsåren er det viktig å finne andre måter å bruke sjøveien på. Det kan legges til rette for turistruter med eldre passasjerbåter som ankommer via sjøveien. Bygge opp under aktiviteter som fremmer verdiskapning av en levende kystkultur og bidrar til å fortelle en omfattende sjøfartshistorie.	Privatisering av bygninger rundt leia slik at leia blir mindre brukt. Henvendelse mot sjø endres til henvendelse mot land. Når Kvitsøy blir landfast, opphører mest sannsynlig ferjeforbindelsen med M/F Vollsøy mellom Mekjarvik og Kvitsøy. Ankomst til Kvitsøy via sjøveien og leia forsvinner mer og mer.	bruken som sjøvei.
	Fyret og vippefyret *Foto: TRAFO arkitektur*	 *Foto: Rune Nylund Larsen/Kystarkivet*			
	Kvitsøy har i lang tid vært en sentral veiviser for ferdsel til sjøs. Vippefyret ble etablert i 1700, som var Norges tredje fyr. Losene og fyret dirigerte den tett trafikkerte fjorden. Kvitsøy fikk tilnavnet «Veikrysset i havet». Fyrtårnet kom først i 1829.	Stor verdi i form av lokal og nasjonal historie innen samferdsel til sjøs, fyrvirksomhet og sjømerker. Begge fyrene har stor verdi som identitetsbærere og har blitt et symbol for Kvitsøy. I dag har begge fyrene en museal verdi.	Det ligger et større potensial i å formidle en rik og viktig sjøfarts- og loshistorie og historien om hvordan fyrene ble etablert på Kvitsøy. Hvem var Von Fyren og hvordan ser det ut inni fyret? Det er potensiale i å tilrettelegge	Nye elementer eller ny bebyggelse i nærheten av fyrene. Fyrene må få dominere alene på toppen over bolighusene. Manglende vedlikehold og historieformidling.	Middels endringskapasitet.

Nr.	Kulturarv /særtrekk	Verdi	Utviklingspotensial (muligheter og begrensninger, muligheter det kan arbeides videre med.)	Sårbarhet (tålegrense før særpreget går tapt. Elementer sårbare for endring)	Endringskapasitet
	I dag er fyrtårnet det eldste som fremdeles er i drift. Det er mulig for besøkende å komme opp i fyret. Vippefyret er en rekonstruksjon i mindre skala enn det opprinnelige vippefyret. Samlede element i landskapet. Bosatte seg nær fyret.	Samlet verdi er stor. Fyret ble i 1998 vedtaksfredet av Riksantikvaren. Stor bruksverdi. Fremdeles i bruk i dag.	for et bedre tilbud der man f.eks. kan få turer opp i tårnet, se Kvitsøy ovenfra og som et første stopp i en guidet tur eller tur på egenhånd for å se de godt bevarte krigsminnene. Det kan også gjerne stå mer informasjon og formidling utenfor fyret.		
	Trafikksentralen og lostrafikk *Foto: Birgit Juel Martinsen* *Foto: Digitalmuseet* *Foto: Stavanger Aftenblad*				
	Trafikksentralen ble etablert i 2003 og fikk Kvitsøy kommunes byggeskikkpris for det arkitekttegnede bygget som er utformet etter styrhuset på ei ferje.	Trafikkstasjonen har en opplevelsesverdi der den ligger høyt på kollen og troner over Ydstebøhavn sammen med fyret og er et symbol på Kvistøys lange historiske losaktivitet og øyas viktige og strategiske plassering i Skipsleia. Den har også en opplevelsesverdi i form av nyere arkitektur på øya. Stor bruksverdi da den gir mange arbeidsplasser.	Videreføring av dagens bruk. Trafikksentralen har et større potensiale der man tilrettelegger i større grad for aktivitet, omvisning og historieformidling i kombinasjon med fyret. Den ellers svært lukkede sentralen kan åpnes opp for publikum og fortelle en meget spennende og interessant skipstrafikk og loshistorie.	Tåler ikke bebygges eller bygges for nær sentralen. Trafikksentralen og fyret bør få trone alene på toppen av kollen.	Bygget er solid og må ivaretas, men har stor endringskapasitet for innvendig bruk.

Nr.	Kulturarv /særtrekk	Verdi	Utviklingspotensial (muligheter og begrensninger, muligheter det kan arbeides videre med.)	Sårbarhet (tålegrense før særpreget går tapt. Elementer sårbare for endring)	Endringskapasitet
	Andre sjømerker *Foto: Oddvin Ulriksen Foto: Axel Nissen Lie/Seilmagasinet.*				
	Fra gammelt av ble det satt opp merking for å vise sjømenn hvor det var trygt å gå mellom alle holmene og skjæra. Det ble brukt steinvarder og det står igjen 3 steinvarder i område rundt Kvitsøy hvor den ene er beregnet til å være eldre enn 1537. Kystverket har også satt opp 5 fyrlykter der den første ble satt opp i 1898. Fyrlyktene blir i dag brukt i kommunevåpenet. Vardene og fyrlyktene representerer en trygghet og ønsker velkommen inn til Kvitsøy. Ledverket i Straumsundet ble satt opp rundt 1950 i det smale sundet som beskyttelse og skulle sikre at båter kan ferdes gjennom sundet og videre inn mot Ydstebøhavn.	Identitetsbærere. Kunnskapsverdi hvor de forteller historien om sjømerking på Kvitsøy. Opplevelsesverdi; Steinvardene er flott konstruksjoner som tilfører kystlandskapet estetikk. De representerer også trygghet.	Potensial i et historisk perspektiv og historieformidling i forhold til turisme og lokalbefolkningens identitet. Kan kombineres med andre aktiviteter som ankomst via Leia og sjøveien til Kvitsøy eller tur til hummerparkene. Få fram gamle fortøyningspunkter og sjømerker særlig i leia mellom Grøningen og Rossøy.	At de fjernes og ikke vedlikeholdes. Når den daglige ferjeforbindelsen opphører er det færre som får se sjømerkene.	Liten. Må bevares.

Nr.	Kulturarv /særtrekk	Verdi	Utviklingspotensial (muligheter og begrensninger, muligheter det kan arbeides videre med.)	Sårbarhet (tålegrense før særpreget går tapt. Elementer sårbare for endring)	Endringskapasitet
	HAVET SOM RESSURS				
	Hummerparkene *Foto: Håvard Hammarstrøm/Bygdebladet*	 *Foto: Region Stavanger*	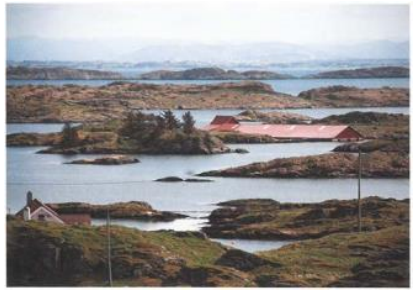 *Foto: Ryfylkemuseet*		
	Det er rester etter 6 hummerparker på Kvitsøy. De er i ulik grad lesbare og har i liten grad vært tilgjengelig for allmennheten. Arkitektkontoret Schjelderup og Gram har våren 2022 levert en mulighetsstudie for 3 av hummerparkene. Selv om hummernæringen har vært betydelig på Kvitsøy har ikke hummerparkene vært særlig kjent verken lokalt eller nasjonalt. Variasjonen i anleggene viser blant annet den historiske utviklingen av hummerparkene fra åpne parker til overbygde parker med sjøhus, pakkhus og brygge.	Stor kulturhistorisk verdi. Hummerparkene representerer en sentral del av lokalhistorien til Kvitsøy som næringsdrivende med hummereksport. Eksporten av hummer knytter også Kvitsøy til en større kontekst. Kunnskapsverdi i form av båtkultur, kjennskap til geografi og farvann, håndverk og arbeidsmåter. Stor opplevelsesverdi. Verdi i form av lokal identitetsskaping. Konsentrasjonen av parkene er særegent for Kvitsøy. Gjenkjennelige arkitektur med en streng tilpasning til landskapet og til det værharde miljøet. Bruksverdi.	Opprettholde dagens drift som hummerpark der levende dyr mellomlagres i enkelte av parkene. Stort utviklingspotensial i enkelte av parkene som en del av historie- og kunnskapsformidling. Parkene blir et bindeledd til historien og en mulighet til å oppleve næringen. Stort potensial som merkevare- og identitetsbygging. Potensial som opplevelsesbasert turisme. Virksomheten i parkene er et element i opplevelsen av Kvitsøy som levende kystkultur. Enkelte av parkene har stort potensial for museal formidling om et bredt spekter av kulturminner og vil derfor være en naturlig utvidelse av hummermuseets funksjon og virkefelt.	Det er en fare for at kulturminne kan gå tapt eller ytterligere redusert i verdi ved manglende eller feilaktig bruk. Krevende og dyrt å vedlikeholde det som er igjen av det opprinnelige. Ombygging til fritidsboliger/privatisering. At de fjernes. Utsatt for vær og storm som ødelegger den opprinnelige form og konstruksjon. Betydelig ombygging med stor tap av autentisitet. Stigende havnivå. Klimaendringer. Omfattende krav fra Mattilsynet, Arbeidstilsynet og andre tekniske krav ved ønsket drift og turisme og som også kan svekke autentisiteten. Tilfeldig fortøyning av båter som kan medføre til økt forsøpling og belastning på naturmiljø.	Middels endringskapasitet innenfor riktig bruk. Bruken bør være knyttet til Kvitsøys identitet og plassering ved havet.

Nr.	Kulturarv /særtrekk	Verdi	Utviklingspotensial (muligheter og begrensninger, muligheter det kan arbeides videre med.)	Sårbarhet (tålegrense før særpreget går tapt. Elementer sårbare for endring)	Endringskapasitet
	Sildeoljefabrikken *Foto: TRAFO arkitektur*		 *Foto: A.B. Wilse, Norsk folkemuseum. Før 1950*		
	Kvitsøy lå svært sentralt til i forhold til sildefiske. Sildeoljefabrikken ble bygget på en holme i Leiasundet sent på 20 tallet. Sildeolje ble eksport til bl.a. Østersjøen og Baltikum. Etter hvert ble det bygd opp både fabrikk, lager, kjelhus og bolibrakke ute på Stevelsholmen. Sildefiske tok slutt rundt 1960 på grunn av overfiske. Viktig arbeidsplass på 50 tallet med 50 arbeidsplasser. Lokalene og grunnen er eid av Grieg Seafood as som driver oppdrett av laks.	Bygget har en historisk verdi som forteller om næringen og sildefiske på øya. Bygget i seg selv har en arkitektonisk og ikonisk verdi med sin stramme stil og røde kubiske form.	Middels utviklingspotensial. Tydeliggjøre fabrikken ved å rydde i bebyggelsen på tomten. Vedlikehold av ikonbygget uten å forringe særpreget. Vi mener at eksisterende ikonbygg kan få betydning også i fremtiden som en historieforteller for gammel fiskeriindustri, men også som ny næring eller annen felles bruk på Kvitsøy. Midlertidige kulturelle publikumsaktiviteter som ankommer sjøveien. Tilbakeføring av hengebroen som tidligere har vært der og binder sammen Leiasundet, Steinkorset og Krågøyvågen med sine mange arkeologiske funn som en turmulighet, historieformidling og kulturopplevelse.	Fremtidig stigning av havnivå. At bebyggelsen fjernes. Endret bruk av bygningen kan føre til krav fra arbeidstilsynet, mattilsynet og tekniske forskrifter som kan resultere i tap av særpreget. Fabrikken ligger på en øy og kan kun nås sjøveien i dag. Ikke kostander til vedlikehold.	Middels endringskapasitet.

Nr.	Kulturarv /særtrekk	Verdi	Utviklingspotensial (muligheter og begrensninger, muligheter det kan arbeides videre med.)	Sårbarhet (tålegrense før særpreget går tapt. Elementer sårbare for endring)	Endringskapasitet
	Brisling- og hermetikkfabrikk *Foto: TRAFO arkitektur.* *Eier: Thomas Holgersen/Kvitsøy Historielag*				
	Brisling- og hermetikkfabrikken ligger i Leiasundet og ble bygget i 1920 og ble tidligere kalt Kvitsøy Preserving A/S. I sesongen var dette en viktig arbeidsplass på Kvitsøy. Bygget ble opprinnelig bygget som naust i 1900-1924 tilhørende en større gårdseiendom som dekker nordvestre del av Krossøy. I dag har TESS as etablert seg i lokalene. Etableringen skjer i forbindelse med oppstart av Rogfast.	Historisk verdi Fabrikken har en bruksverdi i form av næringslokale og verdien kan videreføres gjennom ny bruk av lokalet.	Sjøhuset har lite utviklingspotensial og må bevares. Næringsbygget på siden er i seg selv noe fremmed i Leiasundet i dag og har et utviklingspotensial.	Sjøhuset sårbart for riving eller at det gjøres om til bolig-/fritidsbebyggelse. Stigning av havnivået.	Næringsbygget har stor endringskapasitet.
	Sildekummer				
	Sildekummene ble brukt til å salte sild i, og var i sin tid en revolusjon. Tidligere salta man rett i tønner. For å ta vare på store mengder sild på en gang og ta vare på mest mulig av fangsten ble det etablert kummer i betong hvor man kunne salte større mengder sild.	Historisk verdi. I dag står kun sporene etter kummene igjen i form av støpte kummer i betong og har en historisk verdi som forteller om det betydelig sildefiske på øya.	Utviklingspotensial i ny bruk av betongkonstruksjonene. Bærekraftig med gjenbruk. Potensiale i historieformidling.	At betongkummene fjernes helt.	Middels til stor endringskapasitet.

Nr.	Kulturarv /særtrekk	Verdi	Utviklingspotensial (muligheter og begrensninger, muligheter det kan arbeides videre med.)	Sårbarhet (tålegrense før særpreget går tapt. Elementer sårbare for endring)	Endringskapasitet
	Fiskemottaket og hummermuseet *Foto: Ryfylkemuseet* *Foto: Ryfylkemuseet* *Foto: TRAFO arkitektur as*				
	Fiskemottaket er et gammelt sjøhus fra rundt 1925 som ligger på siden av hummermuseet (pakkhuset, bygget i 1931), og som i dag er bygget sammen med museet med et trappehus. Huset ble benyttet som fiskemottak og salteri, og størstedelen av all hummerfangst i Rogaland ble etter 1950-årene ført i land på fiskesalgslagets mottak. Sjøhuset ble kjøpt opp som museumsformål i 1995. Huser museumsgjenstander som er en viktig del av Kvitsøys kulturarv. Ved siden av ligger hummerklekkereit som åpnet i 2015.	Stor kunnskap og museal/formidlings verdi der mottaket sammen med museet forteller historien om livet på Kvitsøy gjennom forskjellige utstillinger. Stor opplevelsesverdi. Mottaket har beholdt mye av sin opprinnelighet og enkle form utvendig etter restaurering til tross for at det i dag huser en restaurant i 1. etasje og kulturscene i 2. etasje. Stor bruksverdi som kulturhus, storstue og møteplass for lokalbefolkningen.	Fortsette bruken slik den er i dag. Har et potensial i å kombinere fiskerihistorie, hummeroppdrett og historien om livet på Kvitsøy med opplevelsesreiser til hummerparkene og ankomst sjøveien igjennom leia. Museet og restauranten kan også kombinere turer til fyret, trafikkstasjonen og krigsminnene og være en endestasjon der det serveres lokale kvalitetsprodukter og Kvitsøys kulturarv vises fram på museet avslutningsvis. Restauranten kan tilby frokost til båtturister i gjestehavnen. Restauranten og museet i kombinasjon med klekkeriet og hummerparkene kan være en scene og pioner for lokal og ren mat av høyeste kvalitet og «Kvalitet framfor kvantitet».	Riving av sjøhus og mottak slik at særpreget forsvinner helt. Mangel på besøkende. Det kan være tøft å drive restaurant og museum hvis folk kun sitter hjemme. Driften avhenger av at folk bruker stedet. Tilrettelegge for arrangementer der alle befolkningsgrupper kan delta. Mangel på markedsføring utover kommunen kan resultere i få besøkende. Opprettholde kvaliteten.	Middels endringskapasitet.

Nr.	Kulturarv /særtrekk	Verdi	Utviklingspotensial (muligheter og begrensninger, muligheter det kan arbeides videre med.)	Sårbarhet (tålegrense før særpreget går tapt. Elementer sårbare for endring)	Endringskapasitet
	VIKINGTIDEN				
	Steinkorset 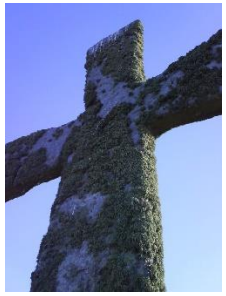 *Foto: TRAFO arkitektur* *Foto: Kvitsøy kommune*				
	Steinkorset på 3,9 m som er mer enn 1000 år gammelt, viser sjøveien inn til Leiasundet. Korset er lett synlig fra skipsleia og har derfor i alle år vært et kjent sjø- og seilingsmerke for sjøfarere fra vikingtiden og frem til i dag.	Unikt og uerstattelig kulturminne, både nasjonalt, regionalt og lokalt. Stor historisk verdi. Symbolverdi for Kvitsøy. Museal verdi.	Har potensial for mer turisme, men det sårbare landskapet har en viss tålegrense. Skilting og sti kan bli tydeligere og en bedre tilrettelagt parkering for besøkende.	Rystelser inn grunnen som følger av sprengningsarbeider ved etablering av Rogfast eller andre større byggeprosjekter. Utsatt for storm og uvær. Større pågang av turisme. Sårtbart landskap rundt korset. Utbygging for nært korset.	Liten endringskapasitet.
	St. Clemens kirkeruin *foto: Region Stavanger.*				
	Det var vanlig å reise et kors der man skulle bygge kirke. Det er derfor naturlig å se kirkeruinene i	Kirkeruinene har en historisk verdi og sett i sammenheng med steinkorset og døpefonten et godt	Potensiale i å bedre formidlingen av historien rundt ruinene og korset.	Større pågang av turisme på og rundt ruinene. Utbygging for nært ruinene.	Liten endringskapasitet.

Nr.	Kulturarv /særtrekk	Verdi	Utviklingspotensial (muligheter og begrensninger, muligheter det kan arbeides videre med.)	Sårbarhet (tålegrense før særpreget går tapt. Elementer sårbare for endring)	Endringskapasitet
	sammenheng med steinkorset. Kirken var viet til sjømennenes helgen, St. Clemens, og regnes som den første sjømannskirken i Norge.	bevart kulturminne som representerer den tidlige kristningstiden i Norge.	Parkeringsplasser for besøkende til korset og ruinene bør eventuelt være kun for universell utforming.		
	Andre fornminner fra eldre tider kultminner fra Vikingtiden				
	KVITSØY KIRKE				
	Foto: TRAFO arkitektur as				
	«Veirhardt og øde ligger Kvitsøy kirke paa en af Kvitsøerne. Slik har den staat fra de eldste tider..» Kikren står på øyas høyeste punkt og selv det bare er 19 meter over havet, er kiken synlig fra nesten hvor som helst i øyrike.	Stor verdi som et kulturminne og landemerke. Ofte fungerte kirken også som et seilingsmerke. Kunnskaps- og opplevelsesverdi. Sett i sammenheng med korset, kirkeruinene og døpefonten er dette en spennende historie fra vikingtiden å formidle. Flotte malerier på vegger, prekestol og altertavle som kan vises frem til besøkende utenom kirketid.	Kirkebygget har ikke utviklingspotensialet som noe annet enn kirkebygg, men det er et potensiale i å legge til rette for mer historieformidling der enn viser til st. clemens ruinene og døpefonten sett i sammenheng. Det blir viktig å ikke tillate ny bebyggelse nær kirken og kirketomten nå som ny vei i forbindelse med Rogfast kommer rett nedenfor kirketomten.	Kirken tåler ikke store endringer før særpreget går tapt. Ny bebyggelse i nærheten av kirketomten slik at dagens silhuett brytes. Kirken bør få trone alene på høyden.	Liten endringskapasitet

Nr.	Kulturarv /særtrekk	Verdi	Utviklingspotensial (muligheter og begrensninger, muligheter det kan arbeides videre med.)	Sårbarhet (tålegrense før særpreget går tapt. Elementer sårbare for endring)	Endringskapasitet
	BEBYGGELSESTRUKTUR				
2.	**Klyngetunet** *Klyngetunet på Ydstabø ca. 1930. Foto: Kvitsøy Historielag*				
	Klyngetunene på Kvitsøy, som er en tettbygd samling av gårdsbruk der husene til de ulike brukene er plassert tett sammen, mer eller mindre uregelmessig i forhold til hverandre, slik at det er vanskelig å finne et regulært mønster. Klyngetunene viser den første bosetningen på Kvitsøy. De første bosetningene på Ydstebø var for 4000 år siden, da stod havet ca. 2-3 meter høyere enn i dag. Gårdsbebyggelsen på Ydstebø og i Kviting har den tydeligste klyngetunsstrukturen. Enkelte av våningshusene har en tydelig empire bygningsstil.	Klyngetunstrukturen er av stor verdi da den forteller om Kvitsøys tilblivelse og historie. Den typiske klyngetunstrukturen er fortsatt lesbar og godt bevart, men de eldste våningshusene står tomme og forfaller. Dyrket mark omringer fremdeles klyngetunet i stor grad og fremhever dermed strukturen.	Strukturen har lite utviklingspotensial. Det er likevel mulig med endringer dersom de gjøres på en slik måte at den helhetlige strukturen ikke ødelegges. Det kan tillates nybygging i form av enkelte hus eller bygninger, men større boligfelt bør unngås. Det bør tilrettelegges for en tilbakeføring og/eller restaurering av våningshusene. Nybygging bør tilpasses og underordnes eksisterende bebyggelse i volum, uttrykk og plassering. Vi ser muligheter for ny bruk i bebyggelsen.	Den lesbare strukturen endres og fortettes, samt at den dyrkede marken rundt fortettes tilsvarende. Strukturen vil da bli mindre synlig eller utviskes.	Liten til middels endringskapasitet.

Nr.	Kulturarv /særtrekk	Verdi	Utviklingspotensial (muligheter og begrensninger, muligheter det kan arbeides videre med.)	Sårbarhet (tålegrense før særpreget går tapt. Elementer sårbare for endring)	Endringskapasitet
3.	**Sjøhus, naust og bryggeanlegg** *Foto: Kvitsøy historielag*	 *Foto: TRAFO arkitektur*			
	Bygningsmassen er organisert langs sjølinja med gavlen orientert mot havna. Det er små forskyvninger mellom husene som har gitt liv mellom byggene og plasser til å trekke inn og slippe ut båtene. Sjøhusene varierer i størrelse og utforming etter hvilket formål de var tiltenkt. Ofte var det en brygge foran sjøhuset hvor man kunne fortøye båten. Sjøhusene i Leiasundet er noe større enn i Ydstebøhavn. Naustet var oppført i én etasje og ligger noe tilbaketrukket fra sjøen og ble hovedsakelig brukt til lagring av båter. Som regel er naustet enklere og mindre i utforming enn sjøhuset.	Stor kunnskaps- og bruksverdi. Eget kulturmiljø av lokal og nasjonal verdi. Sjøhusene har i dag en tydelig struktur på tvers av sjølinjen som er svært lesbar. Typologien sjøhus er også lesbar både i Ydstebøhavn og Leiasundet og bør ikke utydeliggjøres ytterligere.	Istandsetting av sjøhus og naust for å stanse forfall, slik at man kan gi ny bruk og aktivitet i bygningene. Bli en base for aktiviteter med fokus på friluftsliv og/eller kystkulturelle aktiviteter. Det kan være aktiviteter som roing, seiling, håndverk, lære om livet i fjæra, kurs, lære om lokal kystkultur, samlinger m.m. Er bygget privat kan det leies ut eller stilles til disposisjon for ulike foreninger. Byggene kan gi barn og unge tilgang til naturopplevelser ved sjøen. Strandsonen er et attraktivt areal enten det er for fiske, turisme eller oppholdsareal og kan også sees på som en forlengelse av egen hage brukt til rekreasjon, måltider og selskaper.	Sjøhusene er sårbare for den fremtidige stigningen av havnivået. Nærheten til sjøen og den enkle utformingen er et av særpregene til sjøhuset. Heves sjøhusene ytterligere for å unngå flomfaren samtidig som de til passes dagens tekniske krav for bolig vil mye av sjøhusets særpreg gå tapt. Enkelte av sjøhusene er omgjort til boliger og har tapt noe av sin autentisitet. Privatisering av strandsonen. Forringe typologien. Sjøhusenes proporsjoner og volum må bevares.	Liten endringskapasitet.

Nr.	Kulturarv /særtrekk	Verdi	Utviklingspotensial (muligheter og begrensninger, muligheter det kan arbeides videre med.)	Sårbarhet (tålegrense før særpreget går tapt. Elementer sårbare for endring)	Endringskapasitet
4.	**Strandsitterboligene** *Foto: Kvitsøy Historielag*				
	Rundt 1720 dukket det opp folk som hadde annet enn jordbruk som hovedsyssel. Det ble dannet en tydelig struktur med sammenhengende rekker av bolighus bak sjøhusrekka. Disse husene ligger med langsiden mot sjøen i kontrast til sjøhusene. Enkelte steder finner man sjøhus i 1. etasje og bolig i 2. etasje.	Stor historisk verdi. Stor bruksverdi. Middels til stor kunnskapsverdi.	Fortsatt bruk som bolig og sjøhus. Potensiale i å formidle Strandsitterenes historie og hvordan de livnærte seg. Potensiale ligger i å tilbakeføre typologien for bebyggelsen.	Fortetting og bryting av strukturen der boligene ligger langsetter sjøen og sjøhusene med gavlen mot sjøen.	Liten endringskapasitet.
	Enkelt bygg, strukturert etter landskap og vei *Foto: TRAFO arkitektur as*				
	I de mer tilbaketrukne smale gatene ligger trehusbebyggelsen tett og strukturert etter vei og landskap. En finner flere stilarter	Stor verdi, både som enkeltbygg og strukturen som helhet med alle typer bygg strukturert etter vei og landskap. Særtrekket har både	Middels potensial. Tydeliggjøre strukturen og den enkelte stilart. Kunnskap om bygningselementer, detaljering og	Den tydelige strukturen av enkeltbygninger kan gå tapt hvis det fortettes for mye med sammenhengende bygningsmasse	Middels endringskapasitet. Strukturen kan romme flere stilarter. Stilarter kan tydeliggjøres.

Nr.	Kulturarv /særtrekk	Verdi	Utviklingspotensial (muligheter og begrensninger, muligheter det kan arbeides videre med.)	Sårbarhet (tålegrense før særpreget går tapt. Elementer sårbare for endring)	Endringskapasitet
	blant bebyggelsen. Enkelte empire hus, men også sveitser-, jugend-, og typiske 50-tallshus. Man finner også gjennomgående bruk av skifertak eller røde Sandnes-panner.	kunnskapsverdi, opplevelsesverdi og bruksverdi.	materialbruk må videreformidles slik at særpreget av eksisterende bygningsmasse bevares eller tilbakeføres. Dette kan formidles i f.eks. en byggeskikksveileder. Strukturen tåler i hovedsak flere stilarter. Men, bør tilpasse seg omkringliggende bebyggelse. Strukturen gir gode boligkvaliteter som lys og luft og nærhet til det grønne. Det er viktig at bebyggelsen forholder seg til terrenget og har en viss andel hagereal rundt byggene.	eller flere boenheter på samme eiendom eller ved bruk av fradeling. For nye boliger bør møne ligge parallelt med strandlinjen der strukturen tilsier det. Økt byggeskala. Feil bruk av bygningselementer, detaljering og materialbruk slik at de ulike stilartene utydeliggjøres.	
	INFRASTRUKTUR				
	Stier og forbindelseslinjer *Foto: TRAFO arkitektur*				
	Stier og forbindelseslinjer på Kvitsøy er lagt naturlig i landskapet mellom bebyggelse og ulike funksjoner.	Stor opplevelses-, kunnskap-, og bruksverdi. Forbindelseslinjer har hatt lokalt stor betydning i tidligere tider og frem til i dag. Men kan også få stor betydning i fremtiden der det vil bli et større behov for skille mellom privat og offentlig.	Middels. Har potensiale til å styrkes og videreutvikles til et enda mer tydelig særtrekk. Tydeliggjøre skille mellom offentlig og privat. Er attraktivt spesielt for turisme, men også som viktige interne kommunikasjonslinjer.	Sårbare for privatisering og fortetting.	Middels endringskapasitet.

Nr.	Kulturarv /særtrekk	Verdi	Utviklingspotensial (muligheter og begrensninger, muligheter det kan arbeides videre med.)	Sårbarhet (tålegrense før særpreget går tapt. Elementer sårbare for endring)	Endringskapasitet
	Gløtt og smett *Foto: Kvitsøy historielag* *Foto: TRAFO arkitektur*				
	Båthusene og naustene er plassert slik at de fra gammelt av har hatt et slipp på den ene siden og brygge på den andre og på denne måten har bygningene ikke stått tett i tett men hatt et gløtt og tilkomst til sjøen fra bakenforliggende hus og vei. Det var også nødvendig at de som ikke hadde boligen sin rett bak sjøhuset hadde tilgang ned til sjøhuset sitt fra lengre bak i rekkene.	Stor opplevelsesverdi. Karakteristisk er vekselvirkningen mellom smale, tette partier og mer åpne hagepartier til romslig plassdannelse der man får glimt utover havet.	Middels. Det ligger et potensial i å registrere og tydeliggjøre disse smettene og gløttene til sjøen.	Sårbare for privatisering og fortetting av ytterligere sjøhus og naust der det i dag er åpninger. Sjøhusrekka kan bli en barriere mot sjøen.	Liten endringskapasitet.
	De eldste veiene strukturert etter landskapet 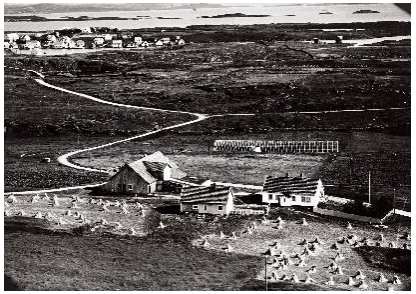 *Foto: Kvitsøy historielag*				

Nr.	Kulturarv /særtrekk	Verdi	Utviklingspotensial (muligheter og begrensninger, muligheter det kan arbeides videre med.)	Sårbarhet (tålegrense før særpreget går tapt. Elementer sårbare for endring)	Endringskapasitet
	I 1899 ble det vedtatt å bygge en vei mellom Ydstebøhavn og Leiasundet med en sidevei langs innseilingen til Ydstebøhavn. De to vegenes betydning for stedets fysiske form kommer i dag særlig til uttrykk ved at stedet har ekspandert lineart langs de to vegene. Det er senere bygget en del kortere sekundære vegstubber som adkomstveger til boliger og noen lengre i forbindelse med gårdsbruk. Svært mange av byggene i Ydstebøhavn forholder seg til de to hovedvegene.	Historisk verdi. I utgangspunktet har veiene på Kvitsøy vært naturlige tråkk mellom de mest nødvendig funksjoner og kan fortelle noe om dagliglivet og den historiske utviklingen på øya. Enkelte av veiene forteller også noe om krigshistorien fra 2. verdenskrig da tyskerne lagde mange nye veier for å frakte materialer og større kjøretøy. Disse kan vi se spor etter i dag. Stor bruksverdi da de fleste veiene er i bruk i dag.	Veiene har lite utviklingspotensial særlig i Ydstebøhavn og Leiasundet. Potensiale ligger i å tilrettelegge for myke trafikanter og sykkelutleie. Nye parkeringsplasser der besøkende kan parkere før de kommer til tettstedene. Bygningsmassen begrenser utvidelse av veiene i Ydstebøhavn og Leiasundet. Det bør ikke asfalteres ytterligere i disse tettstedene. Forbindelseslinjer fra krigen kan med fordel markeres ytterligere.	Enkelte av veiene er sårbare for mer trafikk. Dette gjelder spesielt veiene gjennom Ydstebøhavn og Leisasundet. Disse veiene er ikke dimensjonert for større belastning og bør heller ikke utvides da de vil miste sitt særpreg. Rogfast vil generere ytterligere trafikk på Kvitsøy da flere vil ha behov for bil når ferjeforbindelsen avtar og flere turister vil komme til øya. Veiene i Ydstebøhavn og Leiasundet tåler ikke utvidelse før særpreget går tapt.	Liten endringskapasitet.
	KRIGSMINNER 2. VERDENSKRIG				
	Badet *Foto: Arild Steffensen*				
	Den strategiske beliggenheten førte til at Kvitsøy var en viktig forsvarspost for tyskerne under andre verdenskrig. Bygninger etter tyskernes egen infrastruktur er også bevart. Deler av batteriet befinner seg blant dagens	Stor bruksverdi som samlingspunkt. I dag brukes lokalene av Kvitsøy Historielag. Bygget har også hatt stor bruksverdi tidligere da det har hatt forskjellige funksjoner opp igjennom tiden. Etter krigen ble	Badet har utnyttet sitt potensiale godt gjennom tidene. Kvitsøy Historielag er flinke til å se muligheter for bygningsmassen da de legger til rette for utstillinger, kafé og et samlingspunkt for	Bruken og vedlikeholdet av bygningen opphører.	Liten til middels endringskapasitet.

Nr.	Kulturarv /særtrekk	Verdi	Utviklingspotensial (muligheter og begrensninger, muligheter det kan arbeides videre med.)	Sårbarhet (tålegrense før særpreget går tapt. Elementer sårbare for endring)	Endringskapasitet
	bebyggelse, lite er fjernet og helheten i anlegget er spesielt godt bevart. Badet var et vedfyrt dusjanlegg hvor tyske soldater kunne stelle seg. Etter krigen har det vært både bank og helsestasjon i bygget.	bygget også brukt til folkebad da det ikke var vanlig med dusj i private hjem. Stor krigshistorisk verdi. I dag er badet ett av to godt bevarte brakkebygg av i alt 38 brakker som tyskerne satte opp på Kvitsøy under krigen.	lokalbefolkningen. Viktig bruk som bør opprettholdes, særlig når en annen møteplass som ferjeforbindelsen mest sannsynlig forsvinner.		
	Kaserner/Sykehuset *Foto: Arild Steffensen* *Foto: TRAFO arkitektur*				
	Sykehuset ble bygget som en brakke og ble av de tyske soldatene kalt et lasarett. Det tyske sykehuset er i dag i privat eie og omgjort til fritidsbolig. Bygget er nokså intakt i eksteriøret.	Stor kunnskapsverdi i form av krigshistorie. Opplevelsesverdi da eksteriøret er relativt intakt. Museal verdi utvendig. Opplevelsesverdi og bruksverdi begrenser seg da bygningen er i privat eie. Bra at bygget er i bruk.	Det er muligheter for å legge både badet og sykehuset inn i en guidet tur av krigsminner der bygningen kan betraktes utenifra, med samtykke fra eier.	Feilaktig vedlikehold og istandsetting kan resultere i at autentisiteten forringes.	Liten endringskapasitet.

Nr.	Kulturarv /særtrekk	Verdi	Utviklingspotensial (muligheter og begrensninger, muligheter det kan arbeides videre med.)	Sårbarhet (tålegrense før særpreget går tapt. Elementer sårbare for endring)	Endringskapasitet
	Andre krigsminner *Foto: TRAFO arkitektur*				
	Mellom Håland og Ydstebø finner man flere bunkerser og kanoninnstillinger etter 2. verdenskrig. Både kanoner og batterier ble strategisk plassert på øya og ble styrt av den syke marinen. Kvitsøy inngikk dermed som en del av Atlanterhavsvollen, en festningslinje som strakte seg fra Nordishavet til Pyreneene i Frankrike. Den strategiske beliggenheten førte til at Kvitsøy var en viktig forsvarspost for tyskerne under andre verdenskrig. I landskapet finnes det spor etter seks luftvernkanoner med tilhørende bunkerser og en lyttepost. Bygninger etter tyskernes egen infrastruktur er også bevart.	Stor kunnskaps- og opplevelsesverdi. Deler av batteriet befinner seg blant dagens bebyggelse, lite er fjernet og helheten i anlegget er spesielt godt bevart.	Det er lite å finne om krigshistorien på Kvitsøy. Det ligger et potensiale i å formidle og vise denne godt bevarte krigsminne. Mangel på tilrettelegging for fremvisning gjør at man ikke vet om krigsminnene eller hva de ble brukt til. Krigsminnene ligger i et småkupert, vakkert og frodig kulturlandskap som viser Kvitsøy fra en annen vinkel en tettstedene.	Fjerning, gjengroing og mangel på vedlikehold og tilsyn vil forringe krigsminnene.	Middels endringskapasitet.

Nr.	Kulturarv /særtrekk	Verdi	Utviklingspotensial (muligheter og begrensninger, muligheter det kan arbeides videre med.)	Sårbarhet (tålegrense før særpreget går tapt. Elementer sårbare for endring)	Endringskapasitet
	BYROM / FELLES MØTEPLASSER				
	Gamla Kaia Ydstebøhavn *Foto: Kvitsøy historielag* *Foto: TRAFO* *Foto: Velihavn.no*				
	Kaien har alltid vært et viktig trafikalt og sosialt knutepunkt i Ydstebøhavn. Steinkaien i Ydstebøhavn ble bygget i 1913. Den ble blant annet brukt som fortøynings kai for bøndene som fraktet sauene til beite ut på holmene i båt. Trappen på nordsiden av kaien ble brukt til ilandstigning for dyrene og var en viktig del av infrastrukturen på gamlekaien. Det tidligere pakkhuset som ble bygget i 1953 er i dag erstattet av et servicebygg for gjestehavnen. Det har også stått en kran på kaien tidligere som ble brukt til å losse varer inn og ut av båtene. Kranen er i dag i oppbevaring.	Identitet. Nærhet til både kystmiljø i havna, fyret, losstasjonen og gårdene Meling og Ydstabø. Historie. Mange har gode minner fra når sauene skulle ut på beite og ble samlet på kaia for skyss med båt til øyene for sommerbeite. Knutepunkt mellom sjø og land Gløtt ned til kaien og sjøen	Middels utviklingspotensial. Kaien inviterer ikke nevneverdig til opphold. Overfylte søppeldunker er det første møte med kaien og det er få plasser å slå seg ned hvis man ikke er besøkende med båt. Kranen som tidligere stod der til å losse varer inn og ut av båtene kan med fordel tilbakeføres og settes tilbake på kaien. Mulighet for støtteordning fra fylket. Det er potensiale i å få frem og tilrettelegge for flere merkede badeplasser i tettstedene. Hva med et folkelig sjøbad både for turister og lokalbefolkningen med dusjmuligheter, badestige og et hyggelig sted å samles. Det kan også tilrettelegges for utlån av kajakker. Se på andre og bedre plasseringer av gjestehavnen. Kanskje i kombinasjon med Grøningen og restauranten?	Gjestehavnen bidrar til at lokalbefolkningen ikke bruker kaien så mye som ønsket. Det har blitt formidlet at de som kommer dit føler de trår litt inn i middagen til de som sitter i båtene.	Middels endringskapasitet.

Nr.	Kulturarv /særtrekk	Verdi	Utviklingspotensial (muligheter og begrensninger, muligheter det kan arbeides videre med.)	Sårbarhet (tålegrense før særpreget går tapt. Elementer sårbare for endring)	Endringskapasitet
12.	**Essotomta** *Essotomta 1966 Foto: Kvitsøy historielag*	 *Foto: TRAFO arkitektur*			
	Essotomten i Ydstebøhavn kom som et behov for en marina da en startet med motorbåter. Tanken ble plassert midt i den gamle Sildekummen fra tidligere fiske. I dag står kun kummen igjen og rester fra pumpene. Cafe Heli lå like ved siden av Essotomten.	Opplevelses- og bruksverdi. Byrommet har hatt betydning på 1900 tallet som et sentralt sted i Ydstebøhavn, både fra sjøsiden og landsiden. Den åpne plassen kan også få verdi i fremtiden. I dag har den verdi som en siktlinje til sjøen og som parkeringsplass.	Plassenes utforming og innhold inviterer imidlertid ikke til opphold. De fleste plassene er asfalterte og utflytende. Plassene frister ikke til å slå seg ned. Plassen ligger sentralt i Ydstebøhavn og rett ved sjøen. Det ligger godt til rette for å lage en hyggelig plass her istedenfor å bruke denne til parkering. Ydstebøhavn har behov for møteplasser. På lik linje med Gamle kaia kan denne plassen vurderes som en god plassering for et sjøbad eller badeplass med badestige og dusj. Den gamle sildekummen kan omgjøres til en sittebenk eller solplatting på en enkel måte. Plassen kan også brukes til kulturelle tilstelninger som konserter, dans og teater.	Det er viktig å bevare de åpne plassene ned mot sjøen. Gjenbygges disse åpne plassene og smettede mister man kontakten med sjøen når man vandrer gjennom Ydstebøhavn. Privatisering av strandsonen.	Middels til stor endringskapasitet.

Nr.	Kulturarv /særtrekk	Verdi	Utviklingspotensial (muligheter og begrensninger, muligheter det kan arbeides videre med.)	Sårbarhet (tålegrense før særpreget går tapt. Elementer sårbare for endring)	Endringskapasitet
	Ydstebø fiskemottak				
	Ydstebø hadde eget fiskemottak i Ydstebøhavn. Der ble det i hovedsak drevet eksport av hummer. Her var det også drevet landhandleri fra tidlig 1800 tallet.	Historiskverdi i form av fiskerihistorie. I dag er bygningen en privat boligeiendom og har ikke lenger bruksverdi for andre enn eier.	Lite utviklingspotensial da bygning er i privat eie. Kan tilbakeføres som felles møteplass.	Ytterligere privatisering.	Liten endringskapasitet.
	Dampskipskaia i Leiasundet Foto: TRAFO arkitektur				
	I 1885 bygde folket på Hviding-gårdene brygge ved Leiasundet som dampbåten la til ved. Kaien var samlingspunkt i Leiasundet, både ved anløp av rutebåt og på søndager når fiskerne hadde fri. Tidligere stod det et pakkhus på kaien hvor post til og fra Kvitsøy ble administrert. I likhet med kaien i Ydstebøhavn var det også her montert brannpumpe med relevant utstyr som var lagret i eget bygg nord for pakkhuset.	Samferdselshistorie. I dag har plassen en verdi som parkingsplass og lagringsplass.	Middels utviklingspotensial. I dag er ikke Dampskipskaien særlig godt tilrettelagt som en felles møteplass. Foruten Dampskipskaien er det få felles møteplasser i Leiasundet. Det bør legges til rette for myke trafikanter. Oppslagstavler med informasjon om korset og ruinene, samt historien om dampskipskaien. Hyggelige sitteplasser kan også etableres. Kaien kan også brukes til kulturelle aktiviteter eller badeplass. Bør fremdeles ha kai funksjon.	Gjenbygge og privatisere. Fortsatt bruk av parkeringsplass når trykket på besøkende kommer med Rogfast.	Middels endringskapasitet

TRINN 4 – HANDLINGSROM

AKTIVERING – Kulturhistorisk handlingsrom og rammer

I det fjerde trinnet oppsummeres analysens prosess i et handlingsrom. Det kulturhistoriske handlingsrommet viser mulighetene og rammene for forvaltning, bruk og utvikling av analyseområdenes kulturhistoriske ressurser og verdier. Målet er å definere rammene for aktivering av de kulturhistoriske ressursene som gjennom analysens tre først trinn er pekt ut som karakteristiske, betydningsfulle, verdifulle og mer eller mindre utviklingsrettede. Dette gjelder både på et mer overordnet nivå og gjennom mer detaljerte betraktninger.

Hovedspørsmålet er:
Hvordan kan stedets prioriterte historiske kvaliteter og ressurser forvaltes og utvikles?

«Kvitsøys lave og småknausete terrengformer og den opprevne kystlinjen med de mange øyene, holmene og smale sundene, har lagt grunnlaget for et helt spesielt kulturlandskap. Det er tett sammenheng mellom småskala havnebebyggelse, karakteristiske hummerparker, beitelandskap med godt bevarte forhistoriske gårdsanlegg, piggsteinsgjerder og steingarder. Fyret og et særlig godt bevart forsvarsanlegg fra andre verdenskrig vitner om den strategiske beliggenheten mot havet. De tette sammenhengene viser kulturhistorisk kontinuitet i et lett lesbart landskap og har stor opplevelsesverdi. Hummerparkene er en særegen bygningskonstruksjon og er en sentral del av Kvitsøys historie og identitet. Hummerparkene på Kvitsøy står i en særstilling i Norge fordi det befinner seg så mange på et så lite geografisk område og fordi utviklingen av hummerparkene er synlig.»

KULA – 11. Vestlig del av Kvitsøy.

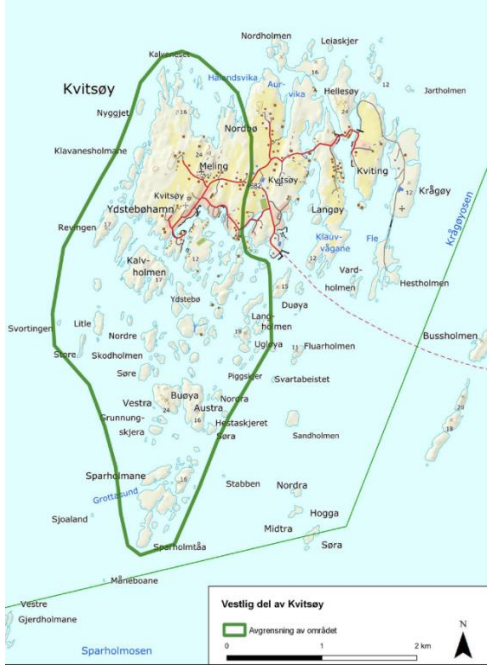

Kartutsnitt over KULA området

GJELDENE FØRINGER

Kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse KULA

Kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse (KULA) skal bli et landsdekkende register over de kulturhistoriske viktigste landskapene i Norge og blir opprettet av Riksantikvaren. Registeret skal være et kunnskapsgrunnlag og forvaltningsverktøy for kommuner og andre myndigheter som påvirker og styrer utviklingen av landskapet.
Den vestlige delen av Kvitsøy er én av 19 landskap i Rogaland som er med i dette registeret.

Viktige punkter for planlegging og forvaltning av dette landskapet:

- Fortsatt jordbruksdrift og beite er viktig for å opprettholde kulturlandskapet.
- Steingarder og piggsteinsgjerder bør ivaretas.
- Ny gårdsbebyggelse og driftsbygninger bør plasseres i tilknytning til eksisterende tun og tilpasses landskap og kulturmiljø.
- Nye tiltak i form av boligbebyggelse eller andre formål, bør legges til allerede utbygde områder og tilpasses de lave landskapsformene og den tradisjonelle bebyggelsen.
- Viktige sammenhenger og siktlinjer i landskapet bør ikke brytes.
- Skånsom tilrettelegging for turisme er viktig for å unngå slitasje på landskapet og tiltak som vil påvirke den visuelle opplevelsen negativt.
- Krigsminnene bør ivaretas.

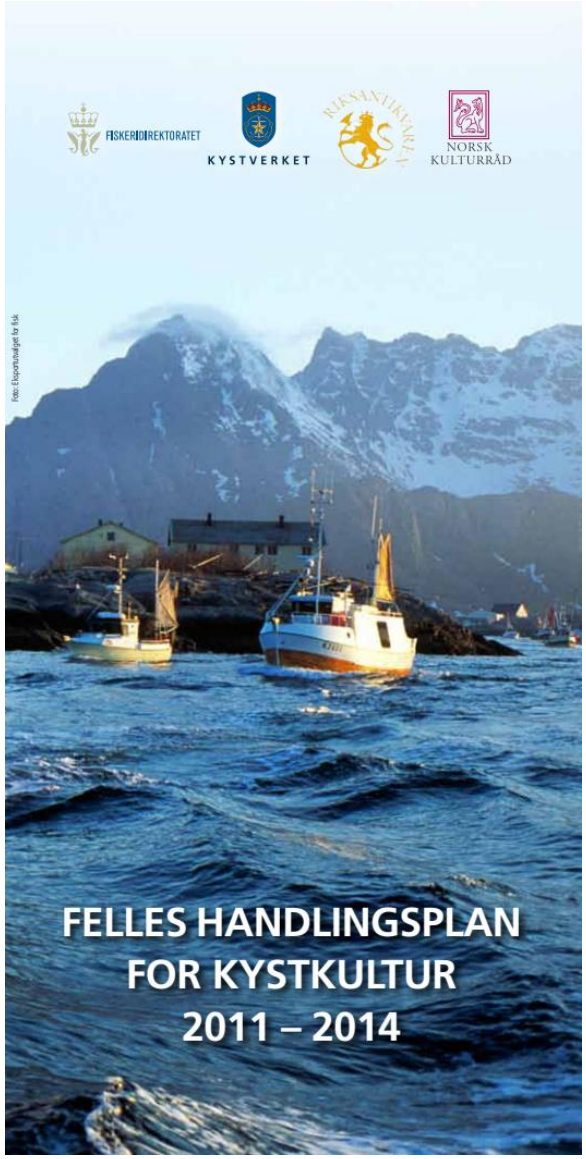

Felles handlingsplan for Kystkultur 2011 - 2014

Handlingsplanen er arbeidet fram av Fiskeridirektoratet, Kystverket, Riksantikvaren og Norsk Kulturråd og målet er å synliggjøre kystkulturen som kilde til kunnskap, opplevelse og verdiskapning.
Kystkulturen utgjør i samspill med natur og andre stedsressurser et fundament for videre utvikling av et sted eller region.

Nye havnestrukturer og transportmønstre og effektivisering av havnefunksjoner, endringer i ressurstilgang, fiskeriflåtens sammensetning har skjedd og skjer fortsatt raskt. I områder med mye folk er det arealpress med utbyggingsinteresser og privatiseringstendenser. I tillegg vil klimaendringene gi sterke utslag langs kysten. Konsekvensene er dramatiske, og får betydning for bosetting, næring, arbeidsplasser og bevaringsforhold for kulturminner i kystsamfunnene.

Mål med felles handlingsplan:

- helhetlig forvaltning hvor vern, formidling og bruk ses i sammenheng.
- levedyktige kystsamfunn ved å aktivisere kystkulturens ressurspotensial for enkeltmennesker, for lokalsamfunn, regioner og for næringer.
- integrert forvaltning hvor hensynet til kystens kulturminner og kulturhistorie innarbeides på ulike fag- og sektorområder.

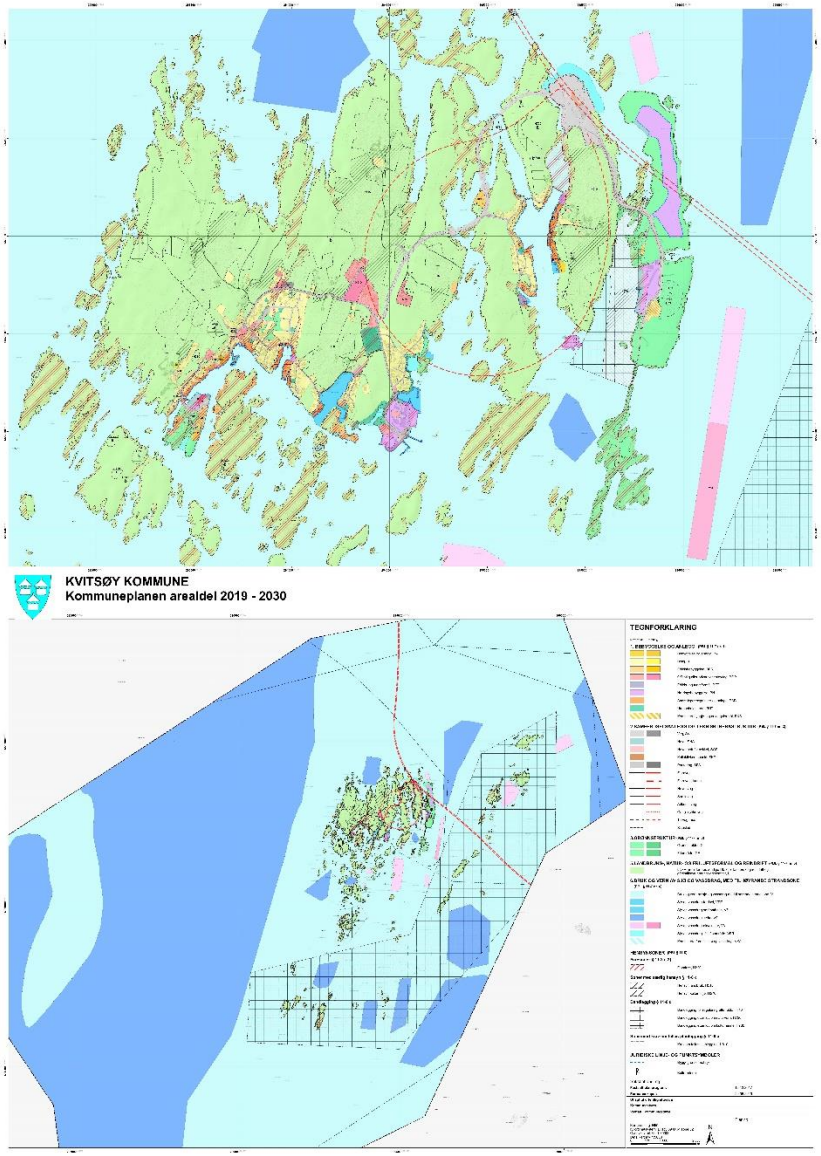

Kommuneplankart Kvitsøy kommune

Kommuneplan for Kvitsøy (2019-2030)

Visjon

Kvitsøys særpreg og kvaliteter som bærekraftig og levende kystsamfunn skal bevares, og samfunnsutviklingen i fremtiden skal skje med sterk grad av lokal styring og medvirkning.

Langsiktige mål:

- Vi skal verne om og forvalte med ansvar og klokskap vår unike og sårbare kystnatur, vår stolte historie og kulturarv og våre lokale tradisjoner.
- Vi skal videreutvikle Kvitsøy som attraktivt bosted og besøksmål med vakkert og rent kystlandskap, kulturopplevelser og sjarmerende, trygge og inkluderende bomiljø.
- Vi skal møte nye utfordringer og muligheter med åpenhet, kreativitet og innovasjonskultur og legge grunnlag for bærekraftig verdiskaping.

Kommuneplan for Kvitsøy (2019-2030) - arealdelen

Det finnes flere verne- og forvaltningsplaner for å ivareta kulturarven på Kvitsøy. Den nyeste er kommuneplanen fra 2020.

Arealbruken i dag

Boligbebyggelsen er konsentrert rundt Ydstebøhavn, Leiasundet og Vollsøy. Ved Melinggården er det regulert et større nytt boligområde der boligene er under bygging.
Ferjeforbindelsen til Kvitsøy ankommer ferjeleiet på Vollsøy og det er stor innpendling og utpendling. Dette resulterer i at Vollsøy er og blir et sentralt sted. I dag er også Vollsøy det nest største næringsområdet på Kvitsøy.
I forbindelse med detaljregulering for Rogfast ble det avsatt et større næringsareal på Krågøy. Dette området befinner seg delvis på utfylte

masser fra tunellen og delvis på Norkring sitt gamle areal. Det er foreløpig ikke avklart hva slags næringsareal som skal være her.
Av sentrale offentlige arealer finner man i dag kommunehus, kombisenter (sykehjem m.m.), barneskole og barnehage, kirke og aktivitetshall.
Det er ikke tatt inn nye større boligområder i arealdelen. Hovedgrunnen er at gjeldene reguleringsplaner og kommuneplan allerede inneholder en tilstrekkelig boligreserve på rundt 100 boliger for å nå samfunnsdelens mål om en fremtidig befolkning på 700 innbyggere.

Kommuneplanen tillater generelt å fortette bestående eiendom med 1 boenhet, dersom BYA ikke overskrider 40% BYA og det ikke strider mot andre lover eller forskrifter. Dette gjelder ikke for fritidseiendommer.

Generelle bestemmelser kulturminner og vern

Byggverk skal tilpasses landskap og eksisterende bebyggelse på en måte som gir mening, sammenheng og historisk tilknytning.
Tiltak på kulturminner i verneklasse A etter kommunens kulturminneplan, tillates bre etter særskilt vurdering. Alle tiltak på byggene skal foreleggs kulturminnemyndighetene for uttalelse.
Tilbygg og påbygg på bygninger i verneklasse B etter kommunens kulturminneplan, skal utføres på en måte som ivaretar bygningens opprinnelige uttrykk.

Hensynssoner (H570) - retningslinjer for bevaring av kulturmiljø

Det er i deler av Ydstebøhavn og Leiasundet avsatt områder til hensynssone H570, bevaring kulturmiljø.
Alle tiltak i områder markert med H570 skal tilpasses både naturlige og menneskeskapte omgivelser. Det må tas hensyn til samspill mellom nytt og gammelt når det kommer til høyder, form og materialbruk.
Vedlikeholdsarbeid skal følge antikvariske prinsipper. Søknader om tiltak i områder skal oversendes vernemyndighetene for uttalelse.

Det skal vises særlig hensyn til det historiske bygningsmiljøet innenfor hensynssonene. Alle tiltak innenfor H570 skal forelegges vernemyndigheten for uttalelse.
Innenfor hensynsonen i Ydstebøhavn skal anbefalinger fra brannsikringsplanen ivaretas.

Sone med båndlegging etter lov om kulturminner H730

Innenfor områdene som er båndlagt etter lov om kulturminner er det ikke tillatt å foreta noe form for fysiske inngrep. Eventuelle tiltak innenfor områdene må på forhånd avklares med myndighetene, jf. Kulturminneloven § 3 og 8. Dette gjelder Kvitsøy kirke og kirkegård og Clemenskirkeruinene på Krossøy. Disse kulturminnene er automatisk fredet.

Brannsikringsplan for Ydstebøhavn

I kommuneplanens bestemmelser henvises det også til Brannsikringsplan for Ydstebøhavn (2017).

Reguleringsplaner i DIVE – analysens områdeavgrensning

Det finnes reguleringsplaner med tilhørende bestemmelser for våre analyseområder:

Innenfor området Ydstebøhavn finnes vedtatte reguleringsplaner for Ydstebøhavn (2004), Haganeset (2000), Grønningen (1998), Område BFR2 Grøningen – gnr./bnr. 20/106 (2021) og
G/S-vei Meling - /Ydstebøhavn (2003)

Innenfor området Leiasundet finnes vedtatte reguleringsplaner for Leiasundet (2002), Detaljreguleringsplan del av Leiasundet på eiendom gnr. 15, bnr. 8 (2014) og Utleiehytter, del av gnr/bnr 15/4, Leiasundet (2007).

Innenfor området for hummerparkene finnes det ingen vedtatte reguleringsplaner.

Det er nå varslet oppstart av nye reguleringsplaner for Ydstebøhavn og Leiasundet. DIVE – analysen vil gi grunnlag for disse planene og fremtidige planer for området rundt hummerparkene.

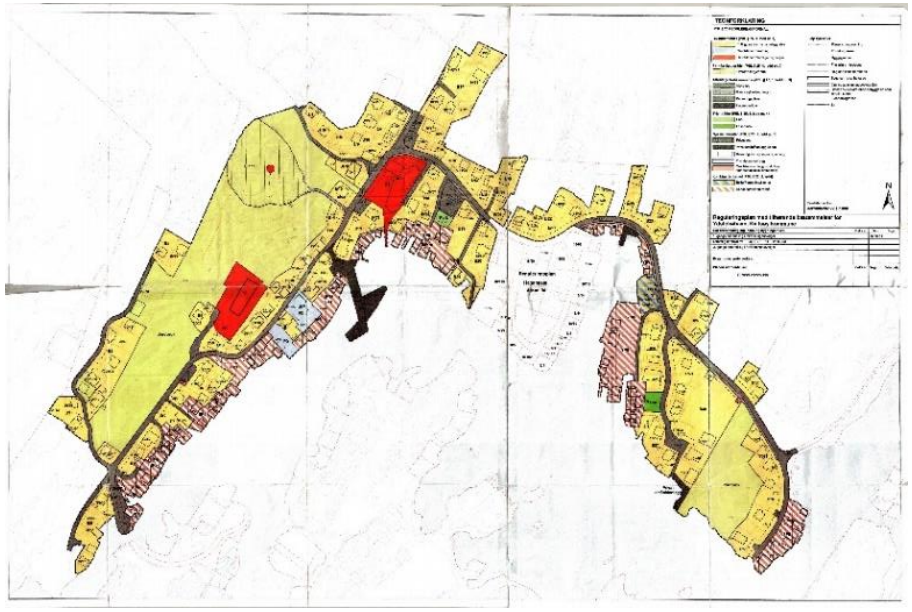

Reguleringsplan for Ydstebøhavn. Kvitsøy Kommune.

Ydstebøhavn

I reguleringsplanens bestemmelser finner man spesialområder for bevaring. Formålet er å bevare og rehabilitere det verneverdige bygningsmiljøet og sette rammer for tilpasning til ny bebyggelse.

Innenfor reguleringsområdet tillates ikke eksisterende bygninger og konstruksjoner som er markert som bevaringsverdige revet.
Nye sjøhus skal som hovedregel ha møne vinkelrett på strandlinjen og boligbygninger møne parallelt med strandlinjen. Sjøhusene tillates løftet slik at sjøvann ikke trenger inn og brygger tillates reparert innen de grenser som plankartet viser.
Bygningene i SP1-SP9 kan brukes til kombinert formål: bolig, sjøhus- og naustfunksjoner samt annen næringsvirksomhet som etter kommunens skjønn ikke er til ulempe for den omliggende bebyggelse.
Sjøhusene kan bare gis annen bruk dersom dette er forenelig med bevaring av karakteristiske trekk i eksteriøret og bygningsstrukturen.

Kommunen kan tillate ny bebyggelse i bevaringsområdene under forutsetning at denne er spesielt godt tilpasset helheten i områdene.
Området rundt fyret (SP11) er fredet etter lov om kulturminner.
Kaianleggene (SP12-13) og gjerde (SP14) tillates ikke fjernet.

Grøningen

Det er ingen bestemmelser knyttet til kulturminner eller hensynsoner for bevaring for Grøningen.

Leisasundet

På samme måte som i Ydstebøhavn finner man spesialområde bevaring, men også fornminneområde SP1 og SP2. Fornminneområde inneholder automatisk fredete kulturminner og Lov om kulturminner er gjeldene.

Formålet med planen er det samme som for Ydstebøhavn. Innenfor bevaringsverdig bebyggelse / blandet formål SP3-5 tillatelse ikke bygninger som er markert som bevaringsverdige revet, ved noen tilfeller må det bygges opp igjen slik det så ut fra gammelt av.
Nye sjøhus skal som hovedregel ha møne vinkelrett på strandlinjen og boligbygninger møne parallelt med strandlinjen. Sjøhusene tillates løftet slik at sjøvann ikke trenger inn og brygger tillates reparert innen de grenser som plankartet viser.
Bygningene i SP3-5 kan brukes til kombinert formål: bolig, sjøhus- og naustfunksjoner samt annen næringsvirksomhet som etter kommunens skjønn ikke er til ulempe for den omliggende bebyggelse.
Sjøhusene kan bare gis annen bruk dersom dette er forenelig med bevaring av karakteristiske trekk i eksteriøret og bygningsstrukturen.

Eksisterende bebyggelse som ikke er vist som bevaringsverdig kan tillates fjernet. Bebyggelsen kan tillates endret på samme vilkår som gjelder for ny bebyggelse.

Andre reguleringsplaner for Kvitsøy

- Detaljregulering for Naustvollvågen (2019)
- Detaljregulering E39 ROGFAST – Veg i dagen (2017)
- Områdeplan for Krågøy og Hestholmen med tilliggende områder i sjø (2016)
- Detaljreguleringsplan Binholmen/Nåleputa (2015)
- Detaljreguleringsplan for Melinggarden (2013)
- Detaljregulering E39 ROGFAST – Tunnel (2013)
- Detaljregulering Vollsøy boligfelt (2010)
- Detaljregulering Kvitsøy aktivitetspark (2009)
- Detaljregulering Vollsøy (1998)

Kulturminneplan for Kvitsøy

Det er utarbeidet en kulturminneplan for Kvitsøy kommune i 2019.

En kulturminneplan skal sette kulturminner og kulturmiljø på den politiske dagsorden og være et verktøy for forvaltningen. Kulturminneplanen vil derfor inngå som et viktig virkemiddel for en helhetlig og gradert forvaltning av kulturarven. Kulturplan for Kvitsøy ligger som grunnlag for DIVE analysen.

«Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressursene som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet.»

Kulturminneloven formålsparagraf

Foto: Kvitsøy kommune

Foto: TRAFO arkitektur as

AKTIVERING AV SÆRTREKKENE

I trinn 2 oppsummerte vi viktige særtrekk for analyseområdet på Kvitsøy. Det kommer også frem hvilke av disse som vi mener vil få stor betydning i fremtiden og hvilke som ikke får så stor betydning.
I trinn 3 har vi vurdert verdier og sårbarhet og kan peke på et handlingsrom som viktig og utforske videre med tanke på videreutvikling av analyseområdene.

Anbefalinger og retningslinjer som er utarbeidet under har alle til hensikt å styrke særtrekkene og særlig de som har stor verdi i dag og vil få stor betydning i fremtiden.

GENERELLE RETNINGSLINJER FOR KVITSØY

DIVE analysen har hatt søkelys på 3 hovedområder; Ydstebøhavn, Leiasundet og Hummerparkene. Områdene har mange fellestrekk, samtidig som at Kvitsøy ligger ytterst ute i Boknfjorden som et selvstendig øyrike, derfor har vi sett behov for å se på hele Kvitsøy under ett og vil først gjennomgå generelle anbefalinger for Kvitsøy.

Naturgitte landskapselementer

Det er i første omgang naturgitte forhold som har styrt og vil styre utviklingen på Kvitsøy fremover, dette dreier seg om land og hav. Men også om strategisk plassering. Kvitsøy ligger ytterst ut mot havet som et eget øyrike langs kystleia og grensen ut mot Nordsjøen. Her kan en vokte skipsleia langs kysten og trafikk inn mot Norge, samt luftrommet over.

Landskapet

Det sies at Kvitsøy har like mange øyer som bein i en sild og det er dette øyrike som en møter når en ankommer Kvitsøy sjøveien. I forbindelse

med RogFast prosjektet og landfast tunellforbindelse ser en for seg at fergetrafikken minimeres. Dette vil endre hele det første møte med Kvitsøy og kan endre så mye mer.

Vi mener at all bebyggelse på Kvitsøy må fortsette å henvende seg mot havet. Vi mener også at fergetrafikk bør opprettholdes i fremtiden. Som et minimum kan dette eksempelvis være en vår- og sommerruter med passasjerfartøy som M/S «Gamle Skudenes» eller tilsvarende slik at ankomsten via leia opprettholdes.

Landskapet på Kvitsøy er sårbart og både tiltak og ferdsel bør planlegges nøye. I forbindelse med landskapet er det noen punkter som er spesielt viktig for videre utvikling:

Skala:
Ny bebyggelse må forholde seg til den eksisterende småskala i øyriket. Derfor må store prosjekter brytes ned og tilpasses eksisterende skala. Dette gjelder både for bebyggelse, terreng og anlegg.
Ny bebyggelse på Kvitsøy bør fremstå som enkeltbygg og ikke sammenhengene bebyggelse som også gir en større skala. Dette ser vi tradisjonelt ved sjøhusene som på Kvitsøy tradisjonelt har vært enkeltbygg som er organisert i rekker langs sjøen. Men det gjelder også for annen ny bebyggelse og kanskje spesielt nærings- og forretningsbygg.

Terreng:
Terrenget må i minst mulig grad forenkles / fylles ut. Det foldete landskapet i nordøst - sydvest retning er et særtrekk som skal underbygges og ivaretas. Likeså det flate bølgete landskapet.

Utfyllinger og forenklinger av landskapets former anbefales ikke og det bør unngås høye forstøtningsmurer i terreng.
Bebyggelsen skal i hovedsak struktureres etter landskapet og klima, i forhold til utsatt vær og le, men også i forhold til retningene i landskapet. Sekundært struktureres bebyggelsen etter veier, planer osv.

Stort sett alt areal på Kvitsøy er tatt i bruk. Holmene er et attraktivt friluftsområde med et rikt plante- og dyreliv. Mange av holmene er ubebodde og er aktivt brukt til beite for sauer. Beite på holmene bør i stor grad opprettholdes da det hindrer gjengroing og er med på å verne om truede og sårbare arter.

Forbudet mot inngrep på holmer som ikke er bebygd med bygninger, brygger osv. skal videreføres.

Kvitsøy har et stort potensial som friluftsområde og det bør tilrettelegges for utstrakt bruk, men på en skånsom måte. Områdets karakter og verdier bør hensyntas og sikres i videre planlegging.

Silhuetten:
I dag ligger ikonbygg som Kvitsøy Kirke, Kvitsøy Fyrtårn og Kyststasjonen og troner på topper i landskapet. Det er spesielt viktig at Kirken og Fyret ikke bygges igjen, men får fremstå som ikonbygg videre inn i fremtiden. For Kyststasjonen er bygget i seg selv et ikon og om driften legges ned eller endres vil det ikke være så farlig hva bygget benyttes til innvendig. Det er viktig at kommunen er bevisst på å unngå og gjenbygge eksisterende ikonbygg på toppene, samtidig som at en skal være bevisst på hvilke typer bygg som kan få denne type strategisk plassering i silhuetten.

Kulturlandskapet

Hele Kvitsøy kommunes areal er i hovedsak på en eller annen måte tatt i bruk. Gården Kvitting ligger midt på øya Hvidding med kommunens største sammenhengende beite- og dyrket mark område rundt. Det er store sammenhengende jorder oppe på øyas flate. I skråningene ned mot sjøen finner vi naturlig vegetasjon og beitende sauer. Det åpne kulturlandskapet med dyrket mark og beitemark preger Kvitsøy og må videreføres.

Steingjerder

Foruten trebruken i bebyggelsen er stein det mest særegne byggematerialet på Kvitsøy. Dette er benyttet først og fremst ved

eiendomsgrenser med steingjerder, men også som murer, skifertak og lignende. Disse må ivaretas og bevares.

Rogfast utfordringer og muligheter for Kvitsøy

Rogfast prosjektet medfører større terrenginngrep ved tunnelåpning og nye veier i landskapet inne på Kvitsøy. Prosjektet utvider og bygger nye øyer i sjø nord for Krokøy. Alt dette vil påvirke Kvitsøy.

Med veiforbindelsen snus henvendelsen fra sjøen til tunnelåpningen og atkomstveien. Det er fort at balansen på Kvitsøy forrykkes og at konsekvenser av økt biltrafikk vil gi uønskede effekter.

Kvitsøy kommune må være bevist på hvordan de skal møte denne nye situasjonen og tilrettelegge for ønsket utvikling.

Vi mener at det på Kvitsøy må bygges videre på de to lokaltettstedene Ydstebøhavn og Leiasundet i stedet for å bygge et nytt lokalsted midt på øya. Vi mener det må tilrettelegges for store parkeringsplasser på utsiden av Ydstebøhavn og Leiasundet, slik at en ikke trenger dra all biltrafikken inn i disse bevaringsverdige kulturmiljøene. Det kan i stedet tilrettelegges for utleie av elsykkel og båt.

For å bygge opp under eksisterende tettsteder må en også tilrettelegge for fellesfunksjoner i disse områdene og en må forsøke å plassere flest mulige funksjoner til disse to tettsteder. Butikk, post, legesenter, tannlege kafe, kiosk etc.

Det er mer komplekst å bygge videre på eksisterende tettsteder, men en ivaretar stedets særtrekk og utnytter stedlige ressurser i stedet for å bygge opp et nytt tettsted uten historisk forankring og som ser likt ut til andre nyoppførte lokalsentra rundt om i Norge.

Kommunen bør også være bevisst på type bygg en tillater på Kvitsøy og selv bygger som eiendomsutvikler. Kanskje skal en gå foran og kreve at ny bebyggelse bygges i trekonstruksjoner og massivtre.

Havet som samferdselsanlegg og ressurs

All bebyggelse skal som hovedprinsipp henvende seg mot sjøen, hvis ikke det er helt klare forhold som tilsier noe annet.
Kommuneplanen stiller krav til at rom for varig opphold ikke tillates lavere enn kote 2,35 moh. Og at alle bygningsdeler lavere enn kote 2,35 moh skal bygges slik at de tåler å bli oversvømt. Vi mener at en ikke skal tillate, å heve eksisterende bebyggelse mer enn normal oppretting. Konsekvenser av dette kan bli et høyt og lite riktig forhold til sjøen, derfor mener vi at naturlige høyder mellom bygg og anlegg til havoverflaten skal bevares.

Sjømerker

Kommuneplanen har bestemmelser om marint navigasjonsutstyr. Her bør en også gå videre å få vurdert sjømerker og navigasjonsutstyr som er bestandige og som er med på å fortelle å understreke Kvitsøys historiske forankring til havet.

Kvitsøy fyr og trafikkstasjon kan også gjerne åpne sine arealer for besøkende. Det er potensiale for å tilrettelegge for historisk formidling av deres virksomhet og historie.

Øyrike og Hummerparkene

Selve Hummerparkene er kulturminner og ikonbygg som må bevares på Kvitsøy. Samtidig er øyriket særegent som grunnlag for lagring av hummer, beite av sauer samt annet fugle- og fiskeliv. Vi anser områdene både som viktige naturområder og kulturområder. Ressursene kan videreutvikles, men på en skånsom måte tilpasset i forhold til natur- og kulturverdier. Derfor bør det kreves utarbeidelse av reguleringsplaner for alle nye tiltak på de mindre øyene ute i kommunen. Øyriket rundt Kvitsøy bør ha en skånsom bruk og ferdsel. Det kan tilrettelegges for

utleie av båter til kajakkpadling, robåter og lignende eller frakt av passasjerer i tradisjonsrike Kvitsøybåter som Melingbåtene.

Vi mener at øyriket må sikres allmenn tilgjengelighet og unngå privatisering.

Sildeoljefabrikken

Sildeoljefabrikken ligger på Stevelsholmen og har en historisk verdi der den forteller om sildefiskets storhetstid og betydning på Kvitsøy helt frem til 1960 tallet. Bebyggelsen fremstår som et ikon ved innseilingen til Leiasundet og dermed bidrar til identitet og tilknytning til fiskeri og industri. I dag eier Grieg Seafood Stevelsholmen.

- Sildeoljefabrikken bør bevares og den ikoniske fremtoningen kan gjerne fremheves.
- Det bør utføres vedlikehold og restaurering uten at særpreget forringes.
- Større utbygning på holmen må evt. utføres i tråd med den historisk situasjon. Evt. må ny bebyggelse underbygges eksisterende bebyggelse.
- Nye bygg på øya bør få en arkitektonisk fremtoning, høyde og volum som harmonerer med sildeoljefabrikken.
- Det bør legges til rette for allmenn bruk og ny, kombinert bruk av fabrikken.
- Bygningen kan med fordel brukes til midlertidige kulturelle og opplevelsesbaserte aktiviteter der publikum ankommer sjøveien.
- Det sies at det tidligere har vært en hengebro fra Krossøy over til Stevelsholmen. Det bør sees på muligheten for at kyststien til Steinkorset og/eller stien på østligside av Krossøy kan knyttes til en hengebro og Sildefabrikken.
- Hensynsone bevaring av kulturmiljø bør vurderes i forhold til rullering av kommuneplanen.

Vikingtiden

Kulturminner fra vikingtiden er fornminner som må ivaretas og deres potensial kan videreutvikles. Mange av disse kulturminner ligger innenfor private områder som ikke føles lett tilgjengelige. Disse kulturminner er særlig viktige og forteller om Kvitsøys lange og historie og strategiske plassering. Vi mener at det ligger et potensial for å gjøre disse kulturminnene lettere tilgjengelig og formidle deres historie på en mer lesbar og tydelig måte. Vi foreslår oppgradering av turveinett og utvikle informasjon og opplevelse av fornminner.

Bebyggelsesstruktur

Vi har forstått det slik at Kvitsøy først og fremst ønsker å videreføre sin kommune som et godt sted å bo og der hverdagslivet får utfolde seg.

Både for å bevare kulturminner og stedets identitet, men også i forhold til en bærekraftig utvikling, bør det i størst mulig grad legges opp til å bruke eksisterende bygningsmasse framfor å bygge nytt. Ny bebyggelse bør tilpasse seg de definerte hovedstrukturene i bebyggelsen som analysen definerer. Vi har funnet flere særegne bebyggelsesstrukturer på Kvitsøy. Det er særlig sjøhusene som ligger i overgangen mellom sjø og land som er et tydelig kjennetegn i de gamle uthavnene. Sjøhusene har fungert som lager, verksted og uthus og har alltid en tilknytning til en boenhet i nærheten. Her er de viktigste strukturene:

Klyngetunene/gårdsbebyggelsen

Fra gammelt av har Kvitsøy en klar gårdstruktur med 6 gamle hovedgårder.

1. Kviting
2. Ydstabø
3. Håland
4. Meling

5. Naustvoll
6. Nordbø

Disse gårdene er igjen delt inn i flere bruk, men gårdene er fortsatt lesbare som struktur innenfor kommunens øyrike. Disse er viktige fordi de gjenspeiler et kulturlandskap som utgjør store deler av kommunens areal og som fortsatt er i bruk som beitemark og dyrket mark selv om driften og enhetene er endret. Kulturlandskapet er også viktig som en del av merkevaren Kvitsøy med rikholdig jordsmonn og den historiske fortellingen om mange hundre års drift av jordbruk, beite, fiske og fangst ute i havgapet. En viktig oppgave for kommunen nå er å bidra til å tilrettelegge for ny bruk til gårdsbebyggelsen som i dag står tomme. Innenfor gårdsbebyggelsen finner vi flere av Kvitsøys eldste bebyggelse. Vi ser her flere eksempler på den vestlandske empire-bebyggelsen fra midten av 1800 tallet med tredelt hus og 2 piper. Uthus og låver er ofte av nyere dato. Det bør defineres byggegrenser rundt disse klyngetun for å underbygge strukturen.

Sjøhus, naust og bryggeanlegg

Sjøhusene på Kvitsøy er kanskje den mest karakteristiske bebyggelsen i kommunen. Denne bebyggelsen forteller om næringsliv i forbindelse med havet fra den eldste bygningshistorie og frem til i dag. Bebyggelsen ligger i overgangen sjø og land. Strukturen er organisert etter sjølinja med gavlen orientert ut mot havet. Det er små forskyvninger mellom sjøhusene i møneretningen. De ligger på rekke og rad, men skulder mot skulder med egne bygningsvolum med hver sin yttervegg gesims og tak. Sjøhusene varierer i størrelse og utforming etter hvilke formål og funksjon de hadde. De eldste og som ble benyttet til å lagre båter kalles naust. Disse finner vi særlig i Ydstebøhavn. Disse har vi fortsatt noen eksempler igjen av på Kvitsøy. Det vi i dag kaller sjøhus har fungert som lager, verksted og uthus for aktiviteter rettet mot havet båt og fiske. Sjøhusene har i eldre tider alltid hatt en tilknytning til en boenhet i nærheten. Først til gårdene og senere til strandsitterboligene enten i umiddelbar nærhet eller bakenfor.

Sjøhusene i Leiasundet er noe større enn i Ydstebøhavn. Kanskje fordi gårdene på Kviting i perioder var store og veldrevne.

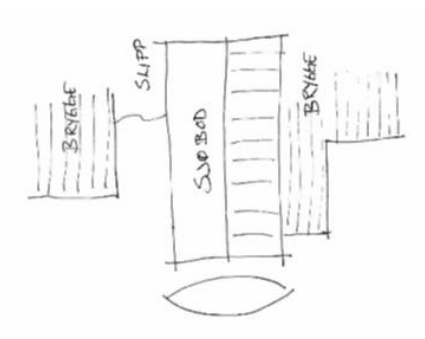

Bryggeanlegget har også klare kjennetegn. Båtene ligger på langs utenfor gavlen med sjøhusets funksjoner på innsiden. På siden var det brygge og slipp som også tilhørte eiendommen.

Vi har i analysen diskutert om sjøhuset har utgått på dato. Vi mener sjøhuset som funksjon fortsatt i fremtiden vil være viktig på Kvitsøy. Det vil alltid være svingninger i næringslivet og hvordan ressursene utnyttes. Vi er ikke fremmede for at sjøhuset også kan få nye funksjoner, men det må ikke gå på bekostning av struktur, typologi og den helhetlige situasjon. Vi ser at boligfunksjonen i sjøhusene gir flere konsekvenser som ikke er ønskelige. Det er vanskelig å tilrettelegge for forskriftskrav til teknisk standard i de gamle husene uten at dette går på bekostning av både struktur og typologi. Dette gjelder både i forhold til energi, dagslys, vann og avløp og universell utforming. Videre vil en bolig i uttrykk fort bli en bolig og ikke et sjøhus. Hvis sjøhus blir boliger, vil også hele sjølinjen privatiseres og blir en barriere for bakenforliggende bebyggelse. Dette er ikke ønskelig. Men samtidig ser vi at det har vært eksempler på bofunksjon også i kombinasjon med noen av de eldre sjøhusene. Se videre under strandsitterboliger. Her gis det eksempler på hvordan dette kan være mulig.

Sjøhusstrukturen må videreføres på Kvitsøy.

Strandsitterenes boligbebyggelse

Vi har gjennom analysens arbeid funnet flere typer strandsitterboliger og noen interessante varianter av med kombinert sjøhus og bolig i strandsonen. Vi har funnet en type der boligen er i 2. etasje og sjøhuset med lager og redskap for fiske i 1. etasje på bryggenivå. Denne typen er funnet både i Ydstebøhavn og Leiasundet. Den andre typen har boligdelen i bakkant inn mot land og sjøhuset i forkant ut mot havet. Skal en tillate videre bofunksjon i sjøhus på Kvitsøy, bør disse klart organiseres i forhold til disse gamle prinsipper, samtidig som at andre nevnte forhold bør oppfylles.

Enkeltbygg strukturert etter landskap og vei

Bebyggelsen på Kvitsøy er først og fremst strukturert etter landskap og klima, og der enkeltbygg henvender seg mot sjøen som det dominerende elementet. Men etter hvert som det ble dannet stier, smett og veier mellom bebyggelsen, så har nyere bebyggelse nå struktureres etter disse. I denne bebyggelsen finner man flere stilarter som er fremtredende og viktige særtrekk for Kvitsøy. Her er både struktur og bygningselementer, detaljer og materialbruk viktig å tydeliggjøre og ta vare på.

- Det bør utarbeides en formingsveileder som gir kunnskap til eiere av boligene om riktig valg av bygningselementer, detaljering og materialbruk innenfor de forskjellige stilartene, slik at disse tydeliggjøres.
- Generelt kan vi si at gamle materialer i størst mulig grad bør bevares, tas vare på og gjenbrukes. Disse materialene er ofte materialer med svært god kvalitet, de er kanskje gjenbrukt i flere omganger, er autentiske, har patina og forteller en historie.
- Bebyggelsesstruktur og bygningstypologi bør styrkes og videreføres. En byggeskikksveileder / formingsveileder vil kunne hjelpe til å tydeliggjøre typologi og struktur sammen med ulike stilarter.
- Generelt bør det ikke tillates flere boenheter på samme eiendom som kommuneplanen i dag gjør. Men fortetting kan være bra for noen områder som må markeres spesielt.
- Ny bebyggelse skal forholde seg til omkringliggende struktur, skala og møneretning.

Infrastruktur

De eldste veiene strukturert etter landskapet

Veiene på Kvitsøy i dag er smale og har små dimensjoner. De bærer ikke preg av høye hastigheter og ny utforming. Når bilen nå får økt tilgang til Kvitsøy blir fort kravet til veistandarden en helt annen. Vi mener at Kvitsøy bør ha et bevisst forhold til utforming av veier, slik at det er den menneskelige skala og fart som preger veiene mer enn bilens dimensjoner, og særlig når en nærmer seg tettstedene. Bilen bør ikke være det fremkomstmiddel som i størst grad skal prioriteres.

Stier og forbindelseslinjer

Stier og forbindelseslinjer på Kvitsøy er lagt naturlig i landskapet mellom bebyggelse og ulike funksjoner. Disse er ofte ikke veldig tydelige og lesbare. I enkelte tilfeller kan det være vanskelig å vite hvor man kan bevege seg fordi hovedparten av eiendommene på Kvitsøy er private.

- Viktige stier og forbindelseslinjer bør kartlegges og bevares.
- Stier og forbindelseslinjer som kan brukes av allmennheten bør gjøres tydeligere og mer lesbare i form av for eksempel skilting og/eller informasjon.
- I forbindelse med Rogfast vil det komme flere besøkende til øya og det blir viktig å tydeliggjøre skille mellom offentlig og privat.
- Det bør tilrettelegges for gode store besøksparkeringsplasser utenfor Leiasundet og Ydstebøhavn.
- Det bør også tilrettelegges for god mulighet til sykkelutleie og båtleie.

Gløtt og smett

Vi mener det er et særtrekk at bebyggelsen ikke er sammenhengende, men at for eksempel sjøhusene består av en rekke enkeltbygg.
Selv om det er trangt mellom byggene og en knapt kan gå mellom dem så gir denne situasjonen siktlinjer og smett som er særlig viktige. Og da spesielt i sjøhusrekkene langs sjøen. Hvis ikke kan konsekvensen bli en privat tett barriere ut mot sjøen.

Krigsminner

Mange av veiene på Kvitsøy kom nok med Tyskerne under 2. verdenskrig. De hadde både utstyr og kjøretøy på Kvitsøy. Langs Kvitsøys vestre landskapssone finner vi mange krigsminner. Tyskerne kontrollerte både luftrommet og sjøveiene for trafikk. Det ble også bygget 39 tyskerbrakker innenfor kommunen. Mange av disse kulturminnene finner vi ennå rester av på Kvitsøy. Disse må sikres og forteller da sin historie fra 2. verdenskrig. I dag er det så langt vi kan se kun 2 tyskerbrakker igjen på Kvitsøy. Disse bør ivaretas. Den ene er en bolig og i privat eie og den andre brukes av Kvitsøys historielag til samlinger, utstillinger og kafé.

Byrom/Felles møteplasser

Byrom og felles møteplasser bør vies ekstra oppmerksomhet på Kvitsøy da tettstedene er sårbare for privatisering og møteplasser som tidligere var på butikken, posten, filialen, kiosken nå forsvinner, fordi disse funksjonene opphører eller er i fare for å flytte til mere sentrale deler av øya. Det blir dermed ekstra viktig i fremtiden å ta vare på og videreutvikle de byrommene og felles møteplassene som er igjen og gi dem ny og attraktiv bruk. Men dette innebærer også at en er bevisst på å tilrettelegge for nye fellesfunksjoner, handel og næring i de to gamle tettstedene Ydstebøhavn og Leiasundet.

Grønnstrukturen i analyseområdene er ikke fremtredende, her er det potensial for å benytte grønnstruktur til å utvikle felles møteplasser, løkker og forbindelseslinjer. Vi finner i dag mange fellesplasser med utflytende asfalterte overflater som ikke innbyr til lek og opphold.

Det kan gjerne utarbeides helhetlige planer for tettstedene med forslag til oppstramming av plasser og forbindelseslinjer, også for tydeligere å skille mellom offentlige og private soner. Noe en vil få mer behov for på Kvitsøy med flere besøkende. Oppstramming av veiarealet gjennom Ydstebøhavn er et godt eksempel på hvordan dette kan gjøres.

De ulike møteplassene bør vurderes i forhold til ulik bruk og funksjon. Hvor er det plass for lek og ballareal, hvor kan båter legge til offentlige brygger, gjestehavn og rene samlingsplasser. Kanskje bør en også vurdere nye funksjoner og muligheter som felles badeplass, badstu og lignende sentralt plassert.

Eiendomsforhold

På Kvitsøy er veiene offentlige, men ellers så er det i hovedsak private eiendommer som utgår fra de 6 grunnleggende gårdseiendommene på Kvitsøy. Dette er en tradisjon som har vart i århundre. Samtidig har tidligere større deler av eiendommene vært benyttet til næring, dyrking og beite. Nå ser vi tendensen til at boligfunksjoner for eiendommene øker og næringsarealer reduseres. Dette fører til økt privatisering på steder som tidligere var oppfattet som fellesareal. Dette er situasjonen rundt Sjøhusene. Vi ser også et økt behov for å tydeliggjøre turstier i øyriket med flere besøkende til Kvitsøy .

HELHETLIG PRINSIPPKART

Trafo arkitektur har utarbeidet et helhetlig prinsippkart som viser hovedgårdsbruk, eksisterende og foreslått ny hensynssone, prinsipp for parkeringsplasser for de to tettstedene, hensynsområde ikonbygg, hummerparker og evt. mulige nye utviklingsområder.

Kvitsøy kommune
Plan hovedprinsipper for handlingsrommet
Tegnforklaring:
Hovedgårdsbruk
Parkeringsplass
Gangforbindelse
Båtutleie...
Ikoner med hensynsområde
Hummerparker
St. Clemens Kirken
Korset
Eksist. hensyn bevaring
Forslag ny hensyn. bevaring
Ved evt. ny utvikling bør det skje her.
TRAFO
arkitektur
www.trafoarkitektur.no
Nordbø
Håland
Meling
Naustvoll
Ydstebø
Kvitting
LEIASUNDE
ØSTEBØHAVN
Fergeforbindelse
P

RETNINGSLINJER INNENFOR ANALYSEOMRÅDENE

Ydstebøhavn og Leiasundet

Tettstedene Ydstebøhavn og Leiasundet bør styrkes ved å tilrettelegge for nyetablering av næring, offentlige funksjoner, fellesfunksjoner og faste boliger. Tettstedet må ha en felles havn for båtanløp, felles hyggelig møteplass for opphold og lek, gjerne en offentlig badeplass og kanskje andre fellesfunksjoner som er aktuelle samt en gjestehavn. Det bør vurderes å gjøre sentrale deler av tettstedene mer «urbane» og knytte plassdannelser sammen via veiareal. Disse tettstedene må få anlagt gode parkeringsplasser på utsiden, slik at biltrafikk kan minimeres i gatene.

Mye av bebyggelsen i Ydstebøhavn og på Østsiden av Leiasundet ligger i dag både i hensynsone bevaring kulturmiljø H570 i kommuneplanen og innenfor spesialområde SP for bevaring i reguleringsplanene. Vi mener at bestemmelsene både i reguleringsplanene og kommuneplanen må spesifiseres og gjøres mye mer tydelige, da det kan være rom for ulike tolkninger av bestemmelsene.

Vi har foreslått utvidelser for hensynssone H570 både i Ydstebøhavn og Leiasundet. Områdene tar nå for seg bygg fra flere tidsperioder. Det bør derfor gjøres et kartleggingsarbeid videre, slik at en kan ha ulike nivå for bebyggelsen i forhold til vern og bevaring eller rive og bygge nytt.

Analysen definerer noen av hovedstrukturene i bebyggelsen som eksisterer i dag. Vi mener at innenfor bevaringsområdene må disse strukturene styrkes etter de anbefalte strukturene ved totalombygging og nybygging.

Anbefalte retningslinjer innenfor hensynssonene:

- Eksisterende materialbruk og konstruksjon skal i størst mulig grad bevares, eller det skal tilbakeføres ihht. dokumentert situasjon eller riktig arkitektonisk stilperiode.
- Bebyggelsen må fremstå som enkeltbygg med egen yttervegg, tak, takrenne og gesimsutforming. Dette bør gjelde for både eksisterende og nye sjøhus, men også andre bygg.
- Sjøhuset som typologi skal bevares
- Det skal søkes å bevare eksisterende byggs hovedstil og typologi.
- Ved tilbygg og påbygg kan bygningsdelen vise tidsriktig stilperiode, hvis eksisterende bygg fremstår som en helhet i forhold til sin stilhistoriske periode, den nye bygningsdelen med ny stilart er underordnet byggets hovedstil og hovedvolum og hvis den nye bygningsdelen har høy arkitektonisk kvalitet.
- Sjøhus bør ikke få for privat karakter
- Det må ikke være tillat å heve møne- eller gesimshøyden på eksisterende sjøhus.
- Ved erstatning av eks. sjøhus skal det nye sjøhuset ha tilsvarende lengde, bredde, møne- og gesimshøyde som det tidligere sjøhuset.
- Det er viktig å bevare sjøhusets bryggeanlegg og slipper, samt forholdet til sjøen og mellomrom mot annet bygg. Heves sjøhuset for mye for å unngå flomfare, kan det miste sitt naturlige forhold til sjøen og det skapes en barriere/avstand som ikke har vært der tidligere. Et viktig særtrekk ved sjøhusene er nettopp nærheten til sjøen.
- Ved tilrettelegging for bolig/opphold i sjøhus må det gjøres etter gamle prinsipper for strandsitterboliger og det må være mulig å tilrettelegge for nye tekniske krav innenfor mulig utbyggingsareal, konstruksjon og eksisterende typologi.

- Sjøhus skal ha en enkel utforming uten arker, kvister og andre takopplett, balkonger, karnapper eller andre fasadeelementer med mindre man kan vise til tidligere dokumentert utforming.
- Ved tilrettelegging av nybygging der det tidligere ikke har vært dokumentert tidligere sjøhus, skal sjøhuset:
    - Ikke plasseres i område der forhold til sjø gjør at man ikke kan komme inntil sjøhuset med båt uten store fyllinger eller andre terrenginngrep.
    - Det skal ikke være behov for store terrenginngrep som skjæringer og fyllinger for å få plass til sjøhus.
    - Der det bygges flere sjøhus skal sjøhusene ikke bygges sammen, men opptre som enkeltstående bygninger. De skal ikke ligge parallelt med sjølinjen og på linje. Det er ønskelig med en variasjon i bredde og tilsvarende mønehøyde. Det skal legges stor vekt på estetisk utforming og god lokal tilpasning.
    - Nye sjøhus skal ikke være til hinder for fri ferdsel mellom sjøhus og sjøen. Bryggene skal ikke bygges slik at de stenger for allmenn ferdsel mellom sjøhus og sjøen.
    - Terrenginngrep skal avgrenses til det som er nødvendig for plassering av sjøhuset.
    - Sjøhusene skal ha saltak der takvinklen er tilpasset eksisterende bygninger på stedet. Men skal ikke overstige 45 grader
    - Størrelsen på sjøhuset bør være tilpasset eksisterende bygninger på stedet.
    - Takmateriale skal være rød sandnespanner, skifer eller bølgeblikk.
    - Konstruksjonen skal være et grovt bindingsverk / stolpekonstruksjon og veggene dekket av trekledning eller bølgeblikk.

Anbefalinger av hvor hensynssonen bør gå er tegnet inn på kart. Sonen er tegnet for å sikre den verdifulle og karakteristiske bebyggelsen innenfor tettstedene Ydstebøhavn og Leiasundet. Ny bebyggelse skal tilpasse seg og underordne seg den bevaringsverdige bebyggelsen.

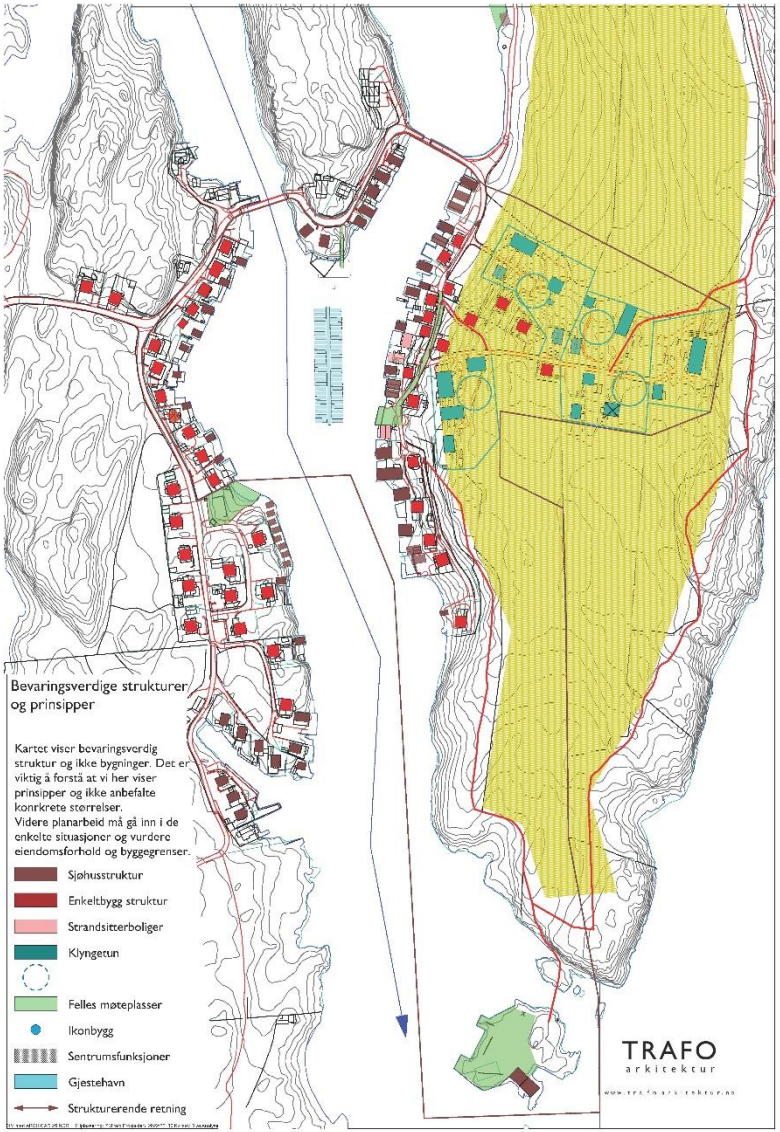

Bevaringsverdige strukturer og prinsipper
Kartet viser bevaringsverdig struktur, ikke bygninger. Kartet viser prinsipper og ikke anbefalte konrkrete størrelser.
Videre planarbeid må gå inn i de enkelte situasjoner og vurdere eiendomsforhold og byggegrenser.
Sjøhusstruktur
Enkeltbygg struktur
Strandsitterboliger
Klyngetun
Felles møteplasser
Ikonbygg
Sentrumsfunksjoner
Gjestehavn
Strukturerende retning
TRAFO
arkitektur
www.trafoarkitektur.no

Gamle Kaien Ydstebøhavn

Kaien har alltid vært et trafikalt og sosialt knutepunkt i Ydstebøhavn og har tidligere definert sentrum i tettstedet. Vi tenker at Gamlekaia i Ydstebøhavn bør videreutvikles som et viktig treffpunkt for lokalbefolkningen. Vi vil anbefale at selve gjestehavnen flyttes. Kaien er et viktig historiefortellende element i Ydstebøhavn og en viktig identitetsbærer for mennesker som har vokst opp på Kvitsøy og som husker for eksempel når de som barn var med på å frakte sauene ut på holmene for beite.

Utsnitt av Ydstebøhavn fra kommunens kartfunksjon. Utsnittet viser mye asfalterte og utflytende flater. Her ser vi Essotomten med det gamle runde betongfundamentet etter sildekummen nede, midt i bildet og gamlekaia til høyre i bildet.

- Kaien har i dag en stor utflytende asfaltert overflate der avgrensning mellom kai og vei er utydelig. Kaien kan med fordel få et oppdelt og noe mer innbydende dekke som tydeliggjør starten på kaien og dele opp i mindre soner.
- Kaien i dag inviterer ikke til opphold. En stor asfaltert flate og synlig og overfylt søppelsortering, gjør at man ikke har lyst til å slå seg ned på kaien, men snarere bare blir et forbindelsesledd mellom sjø og fastland.
- Kaien har potensiale som et hyggelig sted å sette seg ned og oppholde seg. Det bør anlegges attraktive sittemuligheter.
- Det bør vurderes om noen av servicefunksjonene til gjestehavnen kan flyttes lengere inn på land, evt. andre steder, som Grønningen.
- Det bør vurderes om trappen som ble brukt til å frakte sauer skal vernes.
- Kranen som tidligere stod på kaien, og som nå er i oppbevaring bør installeres som et kulturminne og stedshistorisk element.

Essotomta

I likhet med de andre åpne plassene i analyseområdene er «Essotomta» i Ydstebøhavn utflytende og asfaltert. I dag oppfattes det som en parkeringsplass. Plassen har potensiale til å bli et hyggelig felles møterom.

- Plassen bør defineres og utvikles som en hyggelig møteplass og offentlig rom, både for besøkende og de som bor i Ydstebøhavn.
- Det bør ikke tillates parkering helt nede i strandsonen.
- Rester av plassen hvor bensintanken stod bør vurderes bevart som et historiefortellerne element og gi en ny bruk som sittebenk eller tilsvarende.
- Det kan gjerne etableres felles badeplass i forbindelse med Essotomta eller et annet egnet sted i Ydstebøhavn.

Dampskipskaia Leiasundet

Kaien er i dag eneste samlingspunkt og felles møteplass i Leiasundet. Før i tiden ble kaien brukt til både ankomst av rutebåt og samlingsplass på søndager når fiskerne hadde fri.
Plassen oppleves i dag som utflytende, rotete og lite inviterende til opphold. Det kan virke som den hovedsakelig blir brukt til snu-, lagring-, og parkeringsplass.

- Plassen bør defineres og videreutvikles som en hyggelig møteplass og et offentlig rom, både for besøkende og de som bor i Leiasundet.
- Det bør ikke tillates parkering på selve kaien eller lagring av større gjenstander.
- Liten parkeringsplassen i forbindelse med kaien bør evt. strammes opp og tydeliggjøres som en parkering for besøkende og de som ønsker å gå turstien ut til korset og ruinene.
- For å tilbakeføre rommet som en samlingsplass bør det anlegges sittemuligheter.
- Det kan med fordel installeres en infotavle med informasjon om korset, st. clemetskirken og kysttien etc.
- Mulighet for at søppelbil og brannbil kan snu på kaien bør opprettholdes, eventuelt se på et annet alternativ til snuplass for større biler.

Kråkøyvågen

Her er flere undersjøiske kulturminner. Her bør det vurderes utbedring av turveier og badeplass innerst i Krågøyvågen, slik det tidligere var. Krågøyvågen bør også åpnes opp for vanngjennomstrømning mot nord.

Hummerparkene

Hummerparkene på Kvitsøy er og har vært særegne, først og fremst fordi det befant seg så mange av dem på et lite geografisk område. Kvitsøy var et godt sted for mellomlagring av hummer. I dag er de også særegne, fordi det ikke er mange bygg av denne typen igjen i Norge selv om de har vært oppført langs hele Norskekysten. Dette er for mange en ukjent type bygg som derfor er av særlig interesse å ivareta. Parkene på Kvitsøy har i dag ulik funksjon, tilstand og særtrekk.
Det bør vurderes i videre planlegging om hummerparkene burde få et formelt vern for å sikre videre bruk. Dette kan gjøres gjennom hensynssoner og krav til reguleringsplaner for ny bruk i områdene.

Det er samtidig krevede å vedlikeholde hummerparkene i et værhardt miljø, og enda mer krevede hvis dette må skje etter antikvariske prinsipper, slik at man unngår at byggene gradvis taper autentisitet. Dette kan være svært ressurskrevende å pålegge private personer eller næringsliv. Derfor bør det ses på om det må utarbeides en plan for vedlikehold og restaurering av enkelte parker og hva dette innebærer. Det anbefales at det offentlige tar medansvar for å beholde parken(e) som kulturminner.

Vi vil også anbefale at hummerparkene om mulig kan gjøres mer tilgjengelige for allmennheten og utnytte sitt potensiale som historiefortellende elementer. Vi vil henvise til Helge Schjelderups arbeid «*Hummerhavner og Hummerparker på Sørvestlandet*» fra 1995 og til arkitektkontoret Schjelderup & Grams rapport «*Havets Katedral, mulighetsstudie*» våren 2022

Et varig og velfungerende bygningsvern vil også dreie seg om å ta byggene i bruk, og gi dem en funksjon som gir brukere og felleskapet et eierskap til byggenes ve og vel.

Det bør gjenbrukes det man kan av den historiske bygningsmassen. Ved gjenoppbygging av konstruksjoner, murer og bygningselementer må dette utredes videre i samråd med fagfolk innen bygningsvern, tradisjonshåndverk og med vernemyndighetene.

Det bør etableres et kontinuerlig tilsyn med parkenes tilstand.

Parkene bør gjøres tilgjengelig for allmennheten på en slik måte at man kan ankomme enkelte av dem med kan kano, kajakk, robåt eller lettere båter. Man kan også benytte typiske Kvitsøy tradisjonsbåter, som Melingbåten, for frakt av passasjerer.

Det bør ikke legges til rette for fortøyning av fritidsbåter da dette kan medføre økt forsøpling og belastning på kultur- og naturmiljøet rundt.

Opplevelsene og oppleggene det legges til rette for må ha fokus på gode rutiner og synlig tilrettelegging for ansvarlig avfallshåndtering og respekt for sårbarheten av omgivelsene.

Padling, roing, dykking, historiefortellinger og kunnskapsformidling i samarbeid med hummermuseet og skoleklasser som kan studere arter på nært hold er bare noen av satsningsområdene som kan være med på å fremme lokal egenart, identitet og turisme av høy kvalitet.

Hummerparkene har stort potensiale som merkevarebygging og produksjon av sjømat av høy kvalitet. I kombinasjon med andre matkilder som kvitsøylam, fisk, krabber, skjell og høsting av tare bør Kvitsøy satse på «Kvalitet framfor kvantitet» og på denne måten kan Kvitsøys lange historie knyttet til utnyttelsen av havet og landbruket videreføres. Grøningen, med restauranten, museet og klekkeriet binder det hele sammen og legger til rette for fremtidsrettet utvikling og forskning.

VIRKEMIDLER

Formingsveileder

Det anbefales at det som en del av arbeidet med nye reguleringsplaner og bestemmelser også utarbeides en formingsveileder / byggeskikksveileder. Denne bør legge vekt på å være konkret og praktisk rettet dokuemt. Det er viktig at veilederen også omfatter strukturene i bebyggelsen, tydelige kjennetegn for typologi og ikke bare detaljer og bydningsdeler. Fargesetting bør inngå som et tema i formingsveilederen.

Videre registrering

Vi har i analysen vurdert enkeltbygg sett utenfra, vi har sjekket kommunale kart og SEFRAK-registreringer. Men, vi har ikke full dokumentasjon på hvert byggs historiske utvikling, interiør, konstruksjon og materialbruk. Vi har heller ikke pratet med den enkelte grunneier. Vi anbefaler derfor at det i forbindelse med arbeidet med byggeskikksveileder utføres en kontroll av de enkelte bygg. Dette arbeidet kan også gjøres ved rullering av reguleringsplan for områdene.

Dette er viktig for at den enkelte eier skal få en forutsigbarhet og klar forståelse av hva som kreves for hans eiendom.

Dette er spesielt viktig for sjøhusene, naust og strandsitterboligene i Ydstebøhavn og Leiasundet, fordi det er her utbyggingspresset er størst. Disse strukturene ligger også i kjerneområdet av turistdestinasjonen Kvitsøy.

Kunnskap på et mer detaljert nivå vil danne grunnlag for en best mulig forvaltning av kulturmiljøet som helhet og gjøre det mulig å definere verdiene ned på bygningsnivå og dermed også hvilke virkemidler og bevaringsstrategier som er aktuelle.

Prosess / gjennomføring

De ovenfor nevnte retningslinjer for handlingsrommet er viktig for å lykkes med å ivareta kulturarven på en god måte. Det er til tross for gode bestemmelser og retningslinjer dessverre mange eksempler på at det i områder der disse er gjeldene, gjennomføres tiltak som ikke er i henhold til retningslinjene. Det skjer både der det er private og offentlige eiere/ tiltakshavere.

Det kan være mange årsaker til at dette skjer.
Først og fremst er det mange parter som kan være involvert i en slik prosess:

- Eiere / tiltakshaver av søkt tiltak
- Ansvarlig søkere, konsulenter: arkitekter, ingeniører og andre.
- Kommunal saksbehandler / administrasjon
- Fylkeskommunal saksbehandler / administrasjon Kulturminnevern hos fylket og andre fagetater
- Politikere
- Håndverkere
- Naboer og menigmann i lokalmiljøet
- Interesseorganisasjoner og foreninger

Hvem en får råd fra, hva slags type råd en får og hvem en velger å lytte til kan være avgjørende.

Andre påvirkninger kan være:

- tiltakshavers egen kunnskap / mangel på kunnskap, ønske og vilje til gjennomføring av et prosjekt
- lokalmiljøet og gjengs holdning til byggesaker «slik gjør vi det her» og det blir uforholdsmessig kostbart
- liten kunnskap og kjennskap til støtteordninger og hvordan de fungerer

- hvem er ansvarlig søker og hvilken bakgrunn og intensjoner har de som grunnlag for sitt arbeid
- Skjønn og hvordan bestemmelser forstås
- faglige tendenser ved offentlig saksbehandling som gjør at samme retningslinjer og bestemmelser får ulike utslag
- politiske holdninger og påvirkninger
- håndverkeres kunnskap og erfaring for utførelse
- påvirkning fra interesseorganisasjoner og foreninger

Det er derfor svært viktig at det som en del av strategiene for forvaltningen også fokuseres på tiltak som søker å gjøre noe med årsakene til at det mange ganger går galt. Det er svært skadelig for kulturminnevernets omdømme når skaden allerede er skjedd og det blir krav om å rette det opp. Det er også uopprettelig for kulturmiljøet når et bygg er tapt for alltid.

Foto: Trafo arkitektur as

Det er ikke alltid det er tilstrekkelig med lover og planer og offentlige pålegg. Så lenge vi har hatt et kulturminnevern har arbeidet vært preget av frivillige organisasjoner og enkeltmenneskers engasjement. Når bygninger er blitt reddet fra rivning er det mange ganger disse som gjennom et stort og langvarig engasjement har klart å overbevise eier eller myndigheter om viktigheten av bevaring.

I en strategi for en langsiktig forvaltning av kulturminne må det satses på mange tiltak innenfor et holdningsskapende arbeid, informasjon og direkte kunnskapsformidling:

- Samarbeid med frivillige organisasjoner og lag, som Velforeninger, Historielag, Fortidsminneforeningen mv.
- Samarbeid med næringslivet – identitet og markedsføring
- Samarbeid med de lokale håndverkerforeningene om kurs- og kompetanseheving.
- Samarbeide med den videregående skolen slik at nyutdannede håndverkere får kunnskap om kulturminnevern.
- Utadrettet virksomhet med direkte informasjon og rådgivning til huseiere.
- Rådgivning til utførende håndverkere.
- Støtteordninger, for eksempel til ekstra kostnader til vinduer utført iht. gjeldende bestemmelser.
  Kulturminner og vern - Rogaland fylkeskommune (rogfk.no)
- Konkret hjelp til å søke om støtte til prosjekter.

For å lykkes med dette må kommunen:

- ha egne ansatte med fagkompetanse på kulturminnevern eller ha et samarbeid / avtale om lett tilgjengelig fagkompetanse.
- vi tror på tidlig kommunikasjon mellom vernemyndighet og grunneiere
- mest mulig forutsigbarhet for grunneiere.
- bestemmelser og retningslinjer må være mest mulig entydige og konkrete

- bestemmelser og retningslinjer må håndheves på en måte som oppfattes som rettferdig.
- heve den generelle kompetansen på kulturminnevern internt i kommunen
- sørge for kunnskapsformidling og informasjon til politikere.
- bevisstgjøre politikere og innbyggere verdien av særtrekk og kulturminner.

Målet må være at alle aktører, både eiere, prosjekterende, utførende, politikere og myndigheter får en felles forståelse av hvorfor kulturminnevern på Kvitsøy er viktig og hvilke forvaltningsstrategier og prinsipper som må gjelde. Arbeidet med å oppnå dette må være langsiktig og preget av en bred forankring og åpent godt samarbeid. Dette finner vi et godt grunnlag for på Kvitsøy:

Kvitsøy kommune har i kommuneplanen en visjon som sier:

Kvitsøys særpreg og kvaliteter som bærekraftig og levende kystsamfunn skal bevares, og samfunnsutviklingen i fremtiden skal skje med sterk grad av lokal styring og medvirkning

Videre definerer Kvitsøy kommune et mål i sin kulturminneplan:

En fremtid med fotfeste

På denne bakgrunn er vi i TRAFO arkitektur optimister og ønsker kommunen lykke til i sitt videre arbeid!

KILDER

Lindanger, Birger. (2009). *Kvitsøy - Gard og ætt.* Kvitsøy kommune

Reinertsen, Martin. *Kvitsøy.* Utdrag fra Norges bebyggelse

Kvitsøy kommune. (2019). *Kulturminneplan.* Kvitsøy.

Riksantikvaren. (2009). *Kulturhistorisk stedsanalyse. En veileder i bruk av DIVE.* Oslo.

Riksantikvaren. (2021). *Kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse i Rogaland.* Oslo.

Kvitsøy kommune. (2019). *Kvitsøy kommuneplan 2019-2030*. Kvitsøy.

Ryfylkemuseet. (2009). Folk i Ryfylke – tema Kvitsøy HUMMERMUSEUM

Helge Schjelderup (1994). *Hummerhavner og hummerparker på Sørvestlandet.* Stavanger.

Schjelderup og Gram. (2022). *Havets katedraler – en mulighetsstudie av tre hummerparker på Kvitsøy.* Stavanger.